

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Téma:

**Ochrana před domácím násilím - srovnání české a italské
právní úpravy**

**Mgr. Karolina Balousová
Římská 42
120 00 Praha 2 - Vinohrady**

**Konzultant rigózní práce:
JUDr. Marie Vanduchová, CSc.**

červen 2006

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Balousová

V Praze dne 21. 4. 2005

Karolina Balousová

OBSAH:

1. Úvod	4
2. Pojetí problematiky domácího násilí v České republice	7
2.1 Domácí násilí	7
2.1.1 Domácí násilí obecně	7
2.1.2 Mezinárodní dokumenty o ochraně žen před násilím	11
2.1.3 Pojetí pojmu "domácí"	12
2.1.4 Pojem násilí obecně	16
2.1.5 Druhy a formy násilného jednání	20
2.2 Případy domácího násilí	22
2.2.1 Týrané ženy	22
2.2.2 Týrající ženy	23
2.2.3 Týraní muži	24
2.2.4 Týraní staří lidé	25
2.2.5 Týrané děti a mladiství	26
2.2.6 Příčiny a následky týrání v rámci domácího násilí	30
2.3 Trestné činy páchané v souvislosti s násilím v rodině	36
2.3.1 Vražda	36
2.3.2 Znásilnění	37
2.3.3 Ublížení na zdraví	37
2.3.4 Omezování a zbavení osobní svobody, zavlčení do ciziny	38
2.3.5 Opuštění dítěte	39
2.3.6 Týrání svěřené osoby	39
2.3.7 Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě	40
2.3.8 Ohrožování výchovy mládeže	43
2.3.9 Pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými	44
2.3.10 Vydírání	46
2.3.11 Útisk	46
2.3.12 Pomluva	46
2.3.13 Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci	46
2.3.14 Další trestné činy související s domácím násilím	47
2.3.15 Nepřekažení trestného činu a neoznámení trestného činu, spolupachatelství a účastenství na trestném činu	48

2.4 Právní vnímání násilí v rodině páchaného na ženách a ochrana před ním v průběhu dějin	49
2.4.1 Plnění závazků z mezinárodních smluv	55
2.4.2 Nový zákon na ochranu před domácím násilím	56
2.4.2.1 Zásady a pilíře nového zákona	56
2.4.2.2 Historie a význam návrhu na změnu zákona	57
2.4.2.3 Soulad nové právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky	58
2.5 Procesní aspekty domácího násilí	59
2.5.1 Procesní ochrana oběti v trestním právu	59
2.5.2 Procesní ochrana oběti v právu občanském	62
2.5.3 Ochrana oběti poskytovaná správním právem	65
2.5.4 Nový zákon o sociálně právní ochraně dětí.....	70
2.5.5 Nová ustanovení v zákoně o sociálním zabezpečení (zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů)	71
2.6 Informace o domácím násilí vyplývající ze sociologických výzkumů	73
2.6.1 Reprezentativní výzkum k "Povědomí české veřejnosti o domácím násilí 2001"	77
2.6.2 Průzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci zaměřený na děti a mládež jako oběti fyzického násilí dospělých členů rodiny	78
3. Italské pojetí problematiky domácího násilí a jeho právní úprava	79
3.1 Pojetí fenoménu domácího násilí obecně a rozdíly v jeho vnímání oproti České republice	79
3.2 Vývoj chápání fenoménu domácího násilí	83
3.3 Současná trestně právní úprava ochrany před domácím násilím	84
3.4 Zákon proti sexuálnímu násilí	91
3.5 Procesní stránka domácího násilí	94
3.6 Lékařská dobrozdání a trestní oznámení	98
3.7 Praxe a statistiky	101
4. Závěr	104
<u>Přílohy</u>	117
<u>Literatura</u>	123

1. Úvod

Trestná činnost představuje pro ženu ohrožení v průběhu celého jejího života, od narození až do smrti.

Strach zejména před násilnou a sexuálně motivovanou kriminalitou negativně ovlivňuje kvalitu každodenního života především u dívek a mladých žen. Násilí na ženách je závažným společenským a právním problémem, který byl vůči veřejnosti nastolen a pojmenován zejména též díky feministickým aktivitám ve Spojených státech amerických a západní Evropě koncem 60. let. Velkou pozornost mu věnovaly různé mezinárodní organizace, zejména OSN a Rada Evropy, a odborné mezinárodní konference a semináře.

Současně je násilí na ženách poněkud tabuizovaným problémem, který, pokud je takto "souhrnně" pojmenován, vzbuzuje velmi rozporuplné a často až extrémní (odmítavé i vstřícné) reakce u laické i odborné veřejnosti a o kterém se tudíž mluví velmi obtížně. To lze říci zejména pokud jde o násilí mužů na jejich partnerkách, zde přetrvává tradiční pohled společnosti na ženu jako všestranně podřízenou svému muži a vztahy mezi nimi jsou považovány za zcela privátní.

V poslední době se staly aktuální otázky, zda jsou členové rodiny dostatečně chráněni ustanoveními platného trestního zákona a jakými prostředky je možné účinně čelit projevům násilných činů, k nimž dochází v uzavřeném prostředí rodiny a domácnosti.

Výsledky seriózních výzkumů provedené odborníky z oboru psychologie, sociologie, sexuologie i práva odhalily znepokojující skutečnost a to tu, že velká část těchto trestných činů zůstává často utajena "za zavřenými dveřmi rodiny", a tím pádem nepotrestána. Někdy k jejich odhalení a stíhání dochází pozdě, když už byl spáchán závažný trestný čin, končící smrtí oběti. Jde o jev společensky nežádoucí, který narušuje zdravé mezilidské vztahy v rodině. Ve většině případů také negativní vliv na správný vývoj a řádnou výchovu nezletilých dětí má. Ty přejímají vzory chování svých rodičů, které společně s osobními prožitky způsobují další násilí a tím se dostáváme do uzavřeného kruhu neboli "štafety deprivace", kterou předávají zase svým dětem. Řešením je tomuto problému předcházet nebo jej co nejdříve zastavit.

Jedná se o komplikovanou a strukturovanou otázku, která v sobě mimo jiné zahrnuje zejména aspekty sociologické, kriminologické, psychologické, sexuologické a medicínské, a jejíž řešení tedy vyžaduje komplexní pohled. Nevystačíme si bohužel pouze s aspektem právním, neboť je třeba zabývat se faktickými oběťmi trestných činů a násilných jednání bez ohledu na to, zda byly registrovány a zda jim zákon formálně přiznal právo poškozených.

Asi nikdo tedy nepochybuje o tom, že domácí násilí a násilí na dětech ztělesňuje závažný společenský problém. Úroveň právní ochrany, i přes řadu změn a kroků vpřed, stále neodpovídá evidovanému počtu obětí této trestné činnosti. Vše počíná mnohdy rozpačitou rozhodovací praxí soudů, jejichž neznalost, nerozhodnost a z ní pramenící zdlouhavost řízení má na svědomí nejednu rodinnou tragédii. Pasivita policie nebo sousedů a blízkých známých to jen završuje. Policisté nejsou nikdy tak rozpačití a málo ochotní, jako když mají zasáhnout v případě agrese mezi manželi. Rovněž sousedé, kteří by příkladně bez problémů oznámili krádež, nechtějí "strkat nos" do problémů matky nebo otce, který zanedbává své děti, nebo je dokonce týrá. Důvody nedostatečně efektivního a rychlého rozhodování soudů samozřejmě musíme hledat mimo problematiku ochrany rodinného života. Příčinou rezignace policie a běžných občanů tváří v tvář podobným problémům je zejména tradiční ostych před zasahováním do soukromého života rodiny a dále relativní komplikovanost vztahů v rodinách, která brání policii na místě jasně stanovit, kdo ten či onen konflikt zavinil a určit tak, na čí straně je právo. U deliktů spáchaných na dětech je naštěstí situace jednodušší.

Nechuť státních složek zasahovat do soukromí rodiny je v jistém slova smyslu samozřejmě na místě. Rodina je skutečně autonomní společenská skupina a stát by měl do jejího fungování opravdu zasahovat co nejméně. Potíž je však v tom, že deviantní chování v rámci rodiny může ve svém konečném důsledku ohrozit celou společnost. Agrese dospělého proti svému partnerovi se totiž, jak jsem již zmínila, otiskuje ve vyvíjející se psychice dětí, nemluvě o případech, kdy jsou oběťmi samy děti. Právě mezi pachateli násilných trestných činů či jejich oběťmi najdeme největší procento lidí, kteří byli v dětství svědky či dokonce oběťmi domácího násilí.

Za svého studijního pobytu v Bologni jsem měla možnost seznámit se s platnou italskou úpravou trestního zákona, jeho novým náhledem na problematiku domácího násilí včetně aktivit a zkušeností místních krizových center. Ráda bych prostřednictvím tohoto srovnání upozornila na problematiku jako takovou vůbec. Domnívám se totiž, že v tomto případě je každá zmínka a pokus o řešení aktuálního stavu šancí změnit zajeté stereotypy při odbourávání konfliktů a bariér ve společnosti, na něž stále narážíme. Chtěla bych přispět k prevenci negativních sociálních vlivů, zmínit současnou právní úpravu a nastínit další možná řešení de lege ferenda.

V první části mé práce se zaměřuji na definici a kriminalizaci domácího násilí. Dále se soustředím na ustanovení trestního zákona postihující formy chování, který lze pod pojem "týrání" zařadit a na skutkovou podstatu založenou paragrafem 215a trestního zákona a na nový Zákon na ochranu před domácím násilím.

Z praxe, anket a oficiálních průzkumů se skládá závěr české části, jenž předkládá ucelené statistiky o domácím násilím v číslech.

Italská část je založena na materiálech mnou získaných v boloňské organizaci poskytující azyl obětem domácího násilí nazvané Dům žen, která je společně s milánskou pobočkou nejvýznamnějším centrem pro týrané ženy v celé Itálii. Mou snahou bylo podat co nejdetailnější právní analýzu jejich úpravy a společně se statistickými údaji tak vytvořit jasnou představu ohledně fenoménu domácího násilí v Itálii. Rozdíl je třeba především spatřovat v rozdílném náboženském vnímání a odlišných kulturních tradicích, které vzdalují některé italské právní instituty od těch našich. Přesto je třeba říci, že boj proti násilí v rodinách je celosvětovou otázkou, jejímž cílem je eliminovat tuto formu násilí a která sjednocuje většinu kulturně vyspělých zemí. Itálie, stejně tak jako Česká republika nejsou v této problematice výjimkou.

2. Pojetí problematiky domácího násilí v České republice

2.1 Domácí násilí

2.1.1 Domácí násilí obecně

Násilné chování v rodině a domácnosti zahrnuje špatné zacházení s dětmi, násilí mezi dospělými členy rodiny i špatné zacházení se starými a handicapovanými lidmi. Násilí uvnitř rodin je časté. Týká se všech druhů rodinných vztahů - mezi dospělými a dětmi, dětmi navzájem, mezi partnery, ex-partnery, mezi dospělými a prarodiči. Týrání se týká jak osob blízkých (§ 89 odst. 8 tr. zák.), tak i jiných osob žijících ve společném obydlí. Podle statistických údajů jsou to právě ženy, které jsou v rodině nejčastěji vystaveny útokům, a to v prostředí, kde by se měly cítit nejbezpečněji. Pro domácí násilí je typické, že pachatel a oběť jsou na sobě citově, sociálně a ekonomicky závislí, nejčastěji jsou rodiči převážně nezletilých dětí.

Toto násilí, velmi rozšířené a současně nejméně kontrolované, je páchané v rodině - někdy se používá pojmu "Domácí násilí", jde o překlad anglického termínu "Domestic violence". Pojem v sobě zahrnuje všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí páchaného mezi jednotlivými členy rodiny, v naprosté většině zaměřené vůči ženám, vlastním manželkám, družkám, partnerkám. Charakteristickým rysem tohoto násilí je jeho opakování, dlouhodobost a každodenní přítomnost. Trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvajících, i když tomu tak ve většině případů je (srov. odst. 2 písm. b) § 215).

Vedle přímého tělesného násilí je velká část násilí slovního a citového charakteru. Z těchto forem násilí jsou to nejzávažnější formy a kumulace různých forem psychického násilí (které může mít podobu hrubých nadávek, křiku, stálého kritizování, zesměšňování, ponižujících urážek, podryvání sebedůvěry, vyhrožování tělesným ublížením a vydírání včetně ekonomického), ovšem vždy záleží na okolnostech jednotlivého případu. Soudy dokazují, že k týrání může dojít i opomenutím povinné péče (§ 89 odst. 2 tr. zák.), k níž byl pachatel povinen, jestliže svěřená osoba vzhledem ke svému věku nebyla schopna se o sebe sama postarat. Jde

například o zanedbání osobní hygieny dítěte, neposkytování přiměřené stravy apod. (srov. R 11/1984,s. 83). Dle komunikačních teorií je psychickým týráním rovněž nevšímavost a odmítání. Není nutné, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoby pro jeho krutost bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří (srov.R 20/1984-I.). Která z uvedených forem násilí je pro oběť tíživější z hlediska následků, je záležitost vysoce individuální.

Páchané násilí zanechává závažné důsledky nejen na ženě jako přímé oběti, ale stává se do budoucna vzorem pro chování dětí v rodině. Dítě si vytvoří názor, že násilím je možno řešit problémy a prosazovat své názory, domnívají se, že muži jsou ženám nadřazeni a že silnější má právo vychovávat, ukázněvat, zastrášovat, trestat slabšího, a to i bez ohledu na pohlaví. Stačí převaha fyzické nebo psychické síly. Dle údajů Světové zdravotnické organizace patří útoky na ženy v amerických rodinách k častějším příčinám zranění než dopravní nehody či pracovní úrazy. Každý rok je manželem nebo druhem zabito téměř 4000 žen. Kanadská policie uvádí, že ročně zemře rukou svých manželů asi 100 žen a že více než 60 % žen napadnutých svým manželem je zraněno natolik vážně, že musí vyhledat lékařskou pomoc. Každý šestý občan České republiky přiznává násilí ve svém partnerském vztahu. To znamená, že domácím násilím trpí v ČR minimálně 16 % populace starší 16 let. V 84 % českých domácností poznamenaných násilím žijí děti. V 69 % z těchto domácností se násilí odehrává v jejich přítomnosti. Oběťmi domácího násilí jsou v 92-98 % ženy, ve 2-5 % muži. Mezi seniory ve věku nad 65 let trpí domácím násilím 3-5 % této věkové kategorie.¹

Nebyly zde nalezeny souvislosti mezi páchaným násilím a sociálně ekonomickou situací rodiny, její vzdělanostní úrovní, způsobem života či tradicemi.² K domácímu násilí dochází ve všech společenských vrstvách bez ohledu na to, kolik peněz partneři vydělávají či jaké mají vzdělání. V ohlášených případech násilí mělo 38 % agresorů vysokoškolské a 24 % středoškolské vzdělání. V 34 % případů byla bezprostřední příčinou žárlivost. V lékařských kruzích se uvádí, že v ČR umírá na

¹ Koubová, E.: Žena - oběť trestného činu. *Acta Universitatis Carolinae: Iuridica*, 1996, č. 3 – 4, s.113.

² Údaje jsou čerpány z informací Oregon Coalition Against Domestic and Sexual Violence, Ontario Womans Directorate, Jeugd-en Zedenpolitie Utrecht a z citací údajů Who, uvedených na tiskové konferenci Ministerstva zdravotnictví v roce 1994.

následky týrání až 30 dětí ročně. Empirický výzkum zaměřený především na násilí rodičů vůči dětem provedl v posledních letech Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Podle zjištěných poznatků přibližně 9 % respondentů ze všech dotázaných nedostalo od svých rodičů v dětství nikdy výprask. Z ostatních respondentů téměř jedna pětina (17,3 %) dostávala výprask často (denně až několikrát měsíčně). Přibližně 9 % dotázaných bylo v dětství trestáno zvláště nepřijatelným způsobem - odepřením jídla nebo spánku, zavřením někam, kde se dítě bálo.³

Domácí násilí je velmi komplikovaný fenomén. Z kriminologického hlediska je specifický tím, že ho lze charakterizovat konstelací mnoha rizikových faktorů. Z nich je možné uvést například tyto:

- a) přítomnost emoční vazby (obvykle velmi silné) mezi pachatelem a obětí
- b) opakovanost násilí, které není dost dobře možné podrobit veřejné kontrole (děje se za zavřenými dveřmi a nikoli na veřejně kontrolovatelném místě)
- c) obtížnost udržet násilí pod kontrolou jen pomocí právních sankcí a zastrašováním, mimo jiné i z důvodu předpokladu, že většina tohoto násilí zůstává neodhalena
- d) časté ztroskotání logiky zastrašení kriminalizací u domácího násilí (nepůsobí zde kalkulace pachatele o zisku z rizikového chování, ve hře bývají spíše silné emoce, kognitivní zkreslení apod.)
- e) obtížnost ve stanovení skutečné oběti a skutečného pachatele v případě některých druhů rodinného násilí (např. mezi partnery)
- f) oběťmi (i pachateli) domácího násilí se mohou stát téměř všichni členové domácnosti atd.

Domácí násilí je společenský jev, který se vymyká současným nabízeným řešením právním i sociálním. Klíčový význam má v souvislosti s prevencí zásada, že každý právní stát zaručuje ve svém ústavním pořádku ochranu zdraví, života a lidské důstojnosti. Je tedy závazkem státu, resp. příslušných státních orgánů, stanovit účinné právní a mimoprávní nástroje zabezpečující rovný přístup k právu. Pokud jde

³Novotný, O.: *Právní postavení žen v České republice*. Praha : Nadace Gender Studies, 1998, kapitola III. s. 29.

o domácí násilí, postrádáme zatím v právních normách jak možnost domácí násilí účinně stíhat a trestat, tak účinně pomáhat obětem.

Přestože v mnoha zemích dochází postupně ke změně náhledu na jev domácího násilí (a to v tom smyslu, že pokud člen rodiny ohrožuje svým násilným chováním zdraví a život dalších členů rodiny, nemůže jít "jen" o ryze soukromou záležitost), je tento jev na mnoha místech dosud ještě bagatelizovaný a ignorovaný. K tomuto stavu přispívá jistě i předpokládaná vysoká latence tohoto jevu. Vysoce latentní povaha domácího násilí je daná skutečností, že se většinou odehrává v soukromí domovů, obvykle beze svědků. To je jednou z příčin nízkého rizika odhalení. Podoba a rozsah domácího násilí všeobecně zůstávají mimo možnosti přesnějšího poznání. Podle některých zahraničních odhadů jen asi 4-27 % případů domácího násilí je ohlášeno policii.

Oproti jiným trestným činům má domácí násilí zvláštnosti, které znesnadňují jeho poznávání, prevenci i případný trestní postih. Kriminogenní faktory spjaté s genezí násilí v rodině jsou různé a lze je sledovat v osobnostní sféře původců násilí a jejich obětí i v prostředí, v němž se násilí odehrává. Jak již bylo naznačeno, domácí násilí je pokládáno za poměrně zvláštní, samostatný a složitý fenomén. Jeho mimořádnost plyne ani ne tak z faktu, že jde o násilí, ale spíše z toho, vůči komu a za jakých psychologických okolností je uplatňováno.

Obecně může být za domácí násilí považováno jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, k níž pachatel může nebo někdy v minulosti mohl být považován za osobu blízkou. Jak již bylo uvedeno, tento pojem zahrnuje různorodé projevy hrubého chování agresora či agresorky k oběti. Jen někdy bývá ojedinělé. Spíše jde o opakované násilí, které se postupně stává běžnou součástí vztahu mezi násilnickou osobou a její obětí. Zdá se potom, že současná snaha hlouběji poznat fenomén domácího násilí i v České republice reaguje na potřeby naší dnešní reality a na požadavky vyplývající ze závěrů mezinárodních dokumentů.

2.1.2 Mezinárodní dokumenty o ochraně žen před násilím⁴

Úsilí učinit ze soukromého problému problém společenský začíná v sedmdesátých letech minulého století v USA. Začíná se otevřeně hovořit o znásilňování, zneužívání a týrání, ke kterým v intimitě rodiny dochází. Součástí tohoto hnutí byly statistické průzkumy, které poukazovaly na výskyt násilí mezi partnery i v širší rodině. Bylo poukazováno na nutnost řešení násilí na ženách nejen v individuální, ale i celospolečenské rovině. Rovněž zvýšená pozornost věnovaná mezinárodními organizacemi lidským právům musela, dříve či později na tyto aktivity reagovat:

1) Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen:

(č. 62/1987 Sb. - Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against women - CEDAW, 18.12.1979, v ČR ratifikováno 22. 2.1993)

V roce 1989 doporučila Komise pro ženská práva OSN v Doporučení č. 19 signatářům Úmluvy, aby odstranění násilí na ženách brali jako právní závazek.

2) Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen:

(č. 57/2001 Sb. MS, přijatý dne 6.10.1999 v New Yorku)

3) Deklarace o odstranění násilí na ženách:

(Declaration on the Elimination of Violence against Women, schválená generálním shromážděním OSN v prosinci 1993)

Tato deklarace je prvním mezinárodním prohlášením o tom, že násilí na ženách není akceptovatelné. Státy jsou nabádány, aby všemi vhodnými prostředky bezodkladně prováděly politiku vedoucí k odstranění násilí na ženách, aby násilné činy namířené proti ženám byly vyšetřeny a v souladu s právními předpisy daného státu potrestány, a to bez ohledu na to, zda tyto činy spáchal stát nebo soukromé osoby.

4) Vídeňská deklarace:

(přijata na Světové konferenci o lidských právech v červnu 1993 ve Vídni)

⁴ Voňková, J., Huňková, M.: *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2004.

Artikulovala jasně, že "lidská práva žen a dívek jsou nezcizitelnou, integrální a nedílnou součástí všeobecných práv". V rámci této koncepce je poprvé požadována odpovědnost státu za strukturální podmínky, které násilí na ženách mohou podporovat nebo naopak omezit.

5) Světová konference o ženách v Pekingu 1995:

V článku 113 Pekingské deklarace je definováno násilí na ženách jako "jakýkoliv čin násilí proti druhému pohlaví, který vede nebo je pravděpodobné, že povede k tělesnému, sexuálnímu nebo psychickému poškození, utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, vynucování nebo úmyslného zbavení svobody, k nimž dochází v soukromí nebo na veřejnosti".

Mezinárodní právo reguluje primárně chování států. Zodpovědnost státu je dle této koncepce dotčena pouze tehdy, když jednání nebo opomenutí oficiálních státních institucí vede k porušení lidských práv, nikoliv když se jedná o porušení lidských práv soukromými osobami. Tento přístup má negativní dopad na ochranu žen před násilím.

2.1.3 Pojetí pojmu "domácí"

Pojem "domácí" není v platném právu jasně definován. Rodinou a domácím prostředím se ze současných právních úprav nejvíce zabývá zákon o rodině a pomoci jeho se pokusím pojem "domácí" vyložit.

Klíčovým předpisem rodinného práva je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje především:

- vznik a zánik manželství,
- práva a povinnosti manželů,
- vztahy mezi rodiči a dětmi,
- problematiku náhradní rodinné péče (osvojení, poručenství),
- otázky výživného.

Zákon o rodině definuje rodinu jako zákonným způsobem uzavřený svazek muže a ženy za účelem založení rodiny. Jedním z práv manželů je právo na stejnou životní úroveň. Právě toto právo bývá porušováno v rodinách, v nichž dochází k projevům domácího násilí – původním jevem totiž bývá neochota manžela přispívat finančně na chod domácnosti. Podle § 19 odst. 3 zákona o rodině může v takových případech příslušný soud rozhodnout o povinnosti jednoho z manželů splnit svoji povinnost hrazení nákladů společné domácnosti.⁵

V problémech, které mohou vyústit v rozvrat partnerství a ohrozit nedospělé děti, se mohou ocitnout i rodiče, kteří nejsou sezdáni. Podle druhu právního předpisu a souvislosti, v nichž se o nich hovoří, je to:

1) Osoba spolužijící podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník:

Tento termín se objevuje zejména v souvislosti s nájmem bytu a dědictvím. Podle § 475 tr. zák. ve třetí skupině dědí vedle sourozenců také osoby, které žily se zůstavitelem ve společné domácnosti nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí a z toho důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele.⁶ U přechodu nájmu bytu podle § 706 odst. 1 věta druhá tr. zák. se stávají nájemci ti, kteří pečovali o společnou domácnost zemřelého nájemce nebo na něho byli odkázáni výživou. U těchto osob se vyžaduje, aby žily s nájemcem ve společné domácnosti aspoň po dobu tří let před jeho smrtí a zároveň neměly vlastní byt.

2) Osoba blízká podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník:

Tento pojem je zde definován v § 116, kde osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Zákon stanoví dvě kategorie:⁷

a) ty, které se stávají blízkými osobami již na základě příbuzenského nebo manželského poměru bez dalšího;

⁵ Prokop, M. a kol.: *Právní ochrana dětí a oběti domácího násilí*, Brno: Ekologický právní servis, 2000.

⁶ R 12/1968

⁷ Jehlička, Švestka, Škárová a kol.: *Občanský zákoník - komentář*, Praha :C.H.BECK, 2004

b) ty, které se blízkými osobami stávají na základě určitých fakticky existujících vzájemných poměrů.

3) Osoba blízká podle zákona č. 140/1961., trestní zákon:

V § 89 odst. 8 tr. zák. je uvedeno, že se osobou blízkou rozumí příbuzný v pokolení přímém: osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní. Občan má právo odepřít výpověď (a stejně tak odepřít vysvětlení podle policejního zákona), jestliže by výpovědí způsobil osobě blízké trestní stíhání.

4) Osoba blízká podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích:

Občan může odepřít podání vysvětlení, jestliže by osobě blízké hrozilo nebezpečí postihu za přestupek. Drobné ublížení na zdraví zákona o přestupcích a přestupky podle § 50 zákona o přestupcích spáchané mezi blízkými osobami se projednávají jen na návrh poškozené osoby.

§ 100 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., tr. řádu uvádí, v souvislosti s právem odepřít výpověď, jako svědka pro příbuzné obviněného v pokolení přímém jeho sourozence, osvojitele, manžela a partner a druh. Jestliže je obviněných více a svědek je v uvedeném poměru jen k některému z nich, má právo odepřít výpověď stran jiných obviněných jen tehdy, nelze-li odloučit výpověď, která se jich týká od výpovědi týkající se obviněného, k němuž je svědek v tomto poměru.

Zákon č. 141/1961 Sb., tr. řád dále definuje osoby se samostatnými obhajovacími právy v § 37 odst.1 jako osoby, které v případě, že obviněný nevyužije práva zvolit si obhájce a nezvolí-li mu ho ani jeho zákonný zástupce, může mu ho zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém: jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh jakož i jakákoliv zúčastněná osoba. Podle § 247 odst. 2 tytéž osoby kromě zúčastněné osoby mohou napadnout prostřednictvím odvolání rozsudek ve prospěch obžalovaného.

Definice trestního zákona se vztahuje i na **zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody**, kde se podle § 18 odsouzenému v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou. Podle § 19 má odsouzený právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob.

Postavení poškozeného v trestním řízení bylo před novelou Trestního řádu z roku 2004 dáno u trestných činů charakteristických pro domácího násilí (např. § 241, § 221, § 243) osobním vztahem oběti k pachateli. Šlo o tyto typy postavení:

a) První skupinou jsou osoby v pokolení přímém, vztah sourozenecký, eventuálně osvojení a osvojitelé. Nejčastěji však k domácímu násilí dochází v manželství. Manželé jsou ti, kdo uzavřeli manželství a toto manželství trvá. V tomto případě, jestliže násilí na této osobě svědčí pro trestný čin, pak současně s jeho oznámením orgánům činným v trestním řízení, musí oběť vyslovit souhlas se zahájením trestního stíhání. Došlo-li k pravomocnému rozvodu tato povinnost neplatila.

b) Podobně je tomu u druhé skupiny osob, které se nacházejí v poměru rodinném nebo obdobném. Sem patří snoubenci, partner, širší příbuzenstvo. Zde je rozhodující bližší citový vztah mezi pachatelem a obětí. Právo tento vztah vyjadřuje větou, "že újma, kterou utrpěla jedna z osob, druhá pociťuje jako vlastní". Orgány činné v trestním řízení musí tedy v případě této skupiny osob zkoumat konkrétní trvajících citový vztah mezi těmito osobami. Z toho je pak nutné usoudit, zda-li je souhlas podmínkou k zahájení trestního stíhání.

Od 1. 6. 2004, kdy vstoupila v účinnost novela trestního zákona (zákon č. 91/2004 Sb.), oznámí-li oběť či jiná osoba orgánům policie nebo státnímu zastupitelství podezření ze spáchání trestného činu **týrání osoby blízké** podle § 215a, policejní orgány nesmí vyžadovat od oběti souhlas se zahájením stíhání. Bude-li však podáno oznámení o podezření ze spáchání některého z trestných činů uvedených v § 163 (např. ublížení na zdraví podle § 221, vydírání podle § 235, porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, 2) trestního řízení, souhlas se zahájením bude i nadále požadován.

Jak již bylo naznačeno, oběťmi (i pachateli) domácího násilí se mohou stát téměř všichni členové rodiny. Může jít o násilí mezi manžely (ex-manžely), partnery, sourozenci, rodiči a dětmi (oboustranně, včetně násilí dospělého vůči starému rodiči, často z různých důvodů bezbrannému či závislému). Pro posouzení jednání, chápaného jako domácí násilí, však není rozhodující, zda pachatel a poškozený spolu trvale žijí v jedné domácnosti. Zde bych ráda zmínila **násilí mezi bývalými manželi a partnery** atd. Z právního hlediska bude podstatné, zda se bude jednat o osobu blízkou. Pachatel násilného chování, jehož objektem je osoba blízká, s níž nežije trvale v jedné domácnosti, může způsobit újmu a škodu srovnatelnou s tou, kterou způsobí pachatel v jedné domácnosti s obětí žijící. Z tohoto pohledu by tedy bylo vhodnější používání pojmu **násilí mezi osobami blízkými**, přesto však z důvodu již zavedeného a užívaného termínu domácí násilí budu pracovat s tímto označením.

2.1.4 Pojem násilí obecně

V českém trestním zákoně není pojem **násilí** definován. § 89 odst. 6 tr. zák. říká, že "trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí."⁸

Trestný čin násilí může být spáchán buď konáním, opominutím, nebo obojím. Konání i opominutí jsou chápány jako jednání. Jednání je ve smyslu trestního práva projev vůle ve vnějším světě. Vůle (vnitřní složka jednání) řídí pohyb nebo zdržení se pohybu (neposkytnutí léku, potravy, potřebné péče). V jednání se spojuje vnitřní složka (vůle) se složkou vnější (projev vůle). Hovoříme o jednotě psychické a fyzické stránky jednání. Podle § 89 odst. 2 se jednáním rozumí i opominutí takového konání, "k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen."⁹

Samotné násilí je přiblíženo v komentáři k trestnímu zákonu¹⁰. Při výkladu pojmu " násilí" je třeba vzít v úvahu souvislost, v níž je znaku "násilí " použito. V teorii se rozlišuje:

⁸ Toto ustanovení bylo do trestního zákona zavedeno zák. č. 175/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon jako reakce na stále početnější případy tzv. uspávaček na konci osmdesátých let.

⁹ Novotný, O. a kol.: *Trestní právo hmotné*. Praha: ASPI, 2003-2004.

¹⁰ Šámal, P., Půry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 656.

a) násilí ve formě *vis absoluta*, tj. násilí, které zcela vylučuje jiné než požadované chování oběti, kdy složka vůle u oběti zcela chybí (např. oběť je svázána takovým způsobem, který zcela vylučuje vlastní jednání);

b) násilí ve formě *vis compulsiva*, tj. násilí které nemá za cíl zcela vyřadit vůli oběti, ale působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podrobila nátlaku, který však není neodolatelný, a proto se složka vůle u oběti projevuje, ale je ovlivněna prováděným násilím (např. bitím s pohružkou, že toto bude pokračovat až do té doby, dokud oběť nepodlehne a nesplní požadavek pachatele).

V obou případech je však násilí použití fyzické síly k překonání nebo zamezení odporu (ať už kladeného nebo jen očekávaného). Násilí může směřovat přímo proti osobě, která je k něčemu nucena, nebo proti jiné osobě, kdy násilí např. na dítěti nebo jiné osobě blízké je prostředkem působení na vůli bezprostřední oběti. Násilí také může směřovat proti věci. I zde se může jednat nátlak na vůli oběti, např. rozbíjení bytového zařízení s cílem dosáhnout vydání cizí věci.

Ustanovení § 89 odst. 6 není výkladem pojmu násilí, ale vztahuje se jen na situace, kdy násilí je prostředkem k dosažení nějakého cíle (např. v § 234 odst. zmocnit se cizí věci), a proto se toto ustanovení nevztahuje na ty trestné činy, kde násilí charakterizuje následek (účinek), aniž se tím sleduje další cíl (např. v § 196 odst. 2).¹¹ Jedná se o zavinění ve formě eventuálního úmyslu, kdy stačí, aby pachatel byl srozuměn s tím, že způsobí porušení nebo ohrožení chráněného zájmu a ostatní rozhodující skutečnosti. Způsobení následku významného pro trestní právo není pachatelovým cílem ani nevyhnutelným prostředkem, následek násilí je jakýmsi vedlejším, nechtěným následkem činnosti pachatele, se kterým je pachatel srozuměn. Za násilí se nyní vzhledem k výslovnému znění tohoto ustanovení považuje i uvedení jiného lstí do stavu bezbrannosti. Lest je vyvolání omylu u jiné osoby nebo využití omylu této osoby s úmyslem dosáhnout nějakého cíle, např. vlastního obohacení nebo poškození jiného. Nelze tedy lest použít ve vztahu např. ke zvířeti (srov. i výslovné znění "na osobě").

Budeme-li tedy za násilí považovat vyhrožování blízké osobě usmrcením, způsobením těžké újmy, ublížením na zdraví nebo jiným násilím či jinou újmu

¹¹ Srov. Dolenský, A. a kol.: *Trestní zákon: (stručný komentář)*. Praha: Eurounion, 1995, s. 147.

(např. odebráním dětí, omezením styku s nimi, způsobením majetkové újmy apod.), nebo jednání, jímž byla způsobena smrt, těžká újma na zdraví nebo jiné násilí, bude v těchto případech objektem deliktu zdraví, život, osobní svoboda či případně svoboda v rozhodování o vlastním pohlavním životě napadené osoby.

Definice násilí v odborné literatuře:

Definice násilí, tak jak je nacházíme v odborné literatuře, se nezdá překrývají, doplňují či liší. V jednotlivých definicích se promítá konkrétní realita doby a konkrétní úhel pohledu (lékařský, psychologický, kriminalistický, právní atd.)

František Koukolík¹² definuje násilí jako "takový druh lidského chování, které jiné lidi záměrně ohrožuje fyzickou újmou, pokouší se ji přivodit nebo ji přivodí". Patrně nejobecněji definovala násilí Světová zdravotnická organizace, která ho již v roce 1996 popsala jako: "úmyslné použití či hrozbu použití fyzické síly nebo moci proti sobě, jiné osobě, proti skupině či komunitě, a to síly (moci), která má nebo s vysokou pravděpodobností bude mít za následek poranění, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje či osobnosti.

Jak vyplývá z uvedené definice, násilí zdaleka nemá jen fyzickou formu a odborníci hovoří dále nejen o násilí institucionálním a mediálním. Proto je nutné obsah pojmu rozšířit nebo zpřesnit tak, aby bylo vždy zřejmé, kterou z forem násilí máme na mysli, nebo použít širšího pojmu týrání.

Definice pojmu "týrání" :

Týrání je zlé nakládání s druhou osobou, které se vyznačuje značným stupněm bezcitnosti a hrubosti a které u oběti vyvolává pocity hlubokého příkoří. Bezohlednost a destruktivnost je další charakteristikou zlého nakládání. Týrání může mít různou délku trvání; od jedné ataky přes opakovaná napadání až k dlouhodobému stavu. Týrání určité trvalosti postihuje zejména členy rodiny, případně členy uzavřených komunit a osoby svěřené do péče, rodinné, náhradní či profesionální (zdravotnické, sociální). Faktické dopady násilí jsou pestré a řada obětí se není schopna vymanit ze své těžké situace bez pomoci druhé osoby, stejně tak není schopna zvládnout její následky.

¹² Koukolík, F., Drtinová, J.: *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996.

Komentář u trestného činu Týrání svěřené osoby (§ 215 tr. zák.) uvádí, že "týráním se rozumí nejen působení fyzických útrap, ale i týrání v oblasti psychické". Judikát RT 20/84-5 tr. zák. 14/83 uvádí, že se "nevyžaduje, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, která týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří", půjde tedy o subjektivní pocit týrané osoby. Ani trestní zákon ani judikatura nebo literatura pojem "těžké příkoří" nevysvětlují.¹³

Násilná kriminalita:

Násilná kriminalita je součástí kriminality obecné. Její odhalování a sankcionování bývá označováno za ukazatel míry úspěšnosti státu v zajištění bezpečí svých občanů. Je součástí fenoménu násilí, kam patří vedle násilných trestných činů i šikana, mobbing a domácí násilí. Obecně se má za to, že násilí vyvolává agrese. Agresí se myslí úmyslné násilné jednání, ubližování, napadání. Agresivitou pak tendence ubližovat, tedy připravenost k agresí. Agrese může být také směřována vůči vlastní osobě, tzv. autoagrese (sebepoškozování, sebevražda).

V užším slova smyslu je násilí úmyslné užití fyzického násilí nebo pohružky takovým násilím vůči jiné osobě. Násilná kriminalita je pojem kriminologický, trestní zákon ji nedefinuje. Jak jsem již uvedla, pouze ve výkladových pravidlech v § 89 odst. 6 tr. zák. se uvádí, že "trestný čin je spáchán násilím, jestliže pachatel uvedl oběť do stavu bezbrannosti, byť lstí". Násilné trestné činy nejsou shromážděny v jedné hlavě trestního zákona, ale jsou roztroušeny v různých hlavách. Nacházíme je zejména v Hlavě V.: Trestné činy hrubě narušující občanské soužití; v Hlavě VI.: Trestné činy proti rodině a mládeži; v Hlavě VIII.: Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti; také v Hlavě III.: Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných; v Hlavě IV.: Trestné činy obecně nebezpečné; obzvláště pak v Hlavě VII.: Trestné činy proti životu a zdraví. U řady trestných činů je násilí alternativním znakem nebo znakem kvalifikované skutkové podstaty (týrání svěřené osoby, únos, porušování osobní svobody, vydírání, útisk). Právě s těmito trestnými činy se setkáváme v situacích domácího násilí.

¹³ Martínková, M., Macháčková, R.: *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.

Násilná kriminalita představuje odhadem 5 % z celkové kriminality. Osoby, které byly vyšetřovány pro trestné činy násilné povahy, reprezentují asi 14 % všech vyšetřovaných. Ženy se podílejí na souhrnu všech stíhaných a vyšetřovaných pachatelů jen 8 %, na násilné kriminalitě se ženy podílejí jen 6 %, tzn. koeficient na 10 000 trestně odpovědných žen je 0,2.¹⁴ Jen část násilí, které se ve společnosti vyskytuje, je kriminalizováno. Pro násilné trestné činy je charakteristická vysoká latence. To platí i o domácím násilí zejména proto, že v české veřejnosti není násilné jednání v intimitě rodiny považováno za trestuhodné. Soudí se, že současná násilná kriminalita se vyznačuje zvýšenou brutalitou a bezohledností. Představuje široké spektrum kriminálních jednání, domácím násilím počínaje přes pouliční kriminalitu až k nájemným vraždám. Její výskyt ve společnosti není rovnoměrný a je ovlivňován řadou sociodemografických ukazatelů, jako je pohlaví pachatelů a jejich věk, bydlení, sociálně ekonomický statut, vzdělání. Násilné trestné činy se vyskytují ve větší míře v sociálně problémových regionech. Násilná kriminalita je zejména mužskou kriminalitou. Pachateli jsou většinou muži do 30 let věku pocházející z nižší sociální vrstvy, jsou spíše bez vzdělání a více z velkých měst. Podle statistik jsou muži pachateli násilné kriminality prakticky v 90 % případů.¹⁵

2.1.5 Druhy a formy násilného jednání

Násilné jednání lze třídit na základě různých hledisek do několika kategorií. Samy autoři publikací zabývající se domácím násilím používají různá dělení násilného jednání.

Nejčastěji nalézáme třídění podle **druhu** násilí:

1) **Fyzické:** strkání, fackování, bití pěstmi, tahání za vlasy, pálení, kopání, smýkání, ohrožování zbraní nebo nožem, házení předmětů, znehybňování oběti např. přivazováním, zatlačováním do kouta

¹⁴ Císařová, D.: Žena a trestní právo. *Acta Universitatis Carolinae: Iuridica*, 1996, č. 3 – 4.

¹⁵ Voňková, J., Huňková, M.: *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2004..

- 2) **Psychické:** slovní týrání, ponižování, zesměšňování na veřejnosti i v soukromí, permanentní kontrolu chodu dne, výslechy, vyhrožování zmrzačením nebo zveřejněním difamujících údajů o oběti
- 3) **Sexuální:** všechny sexuální činy, které jsou na oběti vynucovány, které oběť podstupuje nedobrovolně či s nechutí
- 4) **Ekonomické:** zamezení možnosti oběti nakládat s finančními prostředky, rodinnými nebo vlastními

Druhým možným tříděním je podle **formy** násilí:

- 1) **Sociální izolace:** znamená absolutní uzavření rodiny, zákaz styku s příbuznými a s přáteli, zákaz telefonování, vycházení, přikazování chování, oblékání, rozhodování o tom, co je a co není vhodné, vyčerpávající dohled nad životem, zákaz nebo naopak určování literatury, poslouchání televize, rádia, omezování nebo zákaz jakýchkoliv zájmů
- 2) **Zastrašování:** použití křiku, demonstrace síly, vyvolávání strachu, ničení majetku, týrání zvířat, vyhrožování, používání výhrůžek typu opuštění dětí nebo partnerky, vlastní sebevražda, uzavření partnerky do blázince, odnětí dětí
- 3) **Vyčerpávání:** přikazování někdy až nesmyslné práce, odpírání spánku, potravy, tekutin
- 4) **Citové vydírání:** permanentní nadávky, kritizování, sekýrování, vyvolávání pocitu viny za situaci, popírání faktu násilí s tím, že "oběti se něco zdá", občasné poskytování laskavosti, odpírání pozornosti, demonstrace milostného poměru s jinou osobou
- 5) **Ekonomické týrání:** zákaz získání nebo udržení zaměstnání, přidělování kapesného, přinucení žádat o prostředky na obživu, dennodenní kontrola nákupů, znemožnění přístupu k rodinným příjmům nebo naopak neposkytování finančních prostředků na chod rodiny, vystavování rodiny hladu, chladu, nedostatku oblečení, hygieny, rozprodávání zařízení domácnosti, neplacení nákladů spojených s bydlením, nerespektování a popírání potřeb dětí

6) **Vydírání:** označování oběti za špatnou matku (popř. otce), navádění dětí proti druhému rodiči, vulgární a násilné chování, pohružky, že v případě odchodu druhý rodič už děti neuvidí; (jeho nástrojem jsou zejména děti)

7) **Zneužívání "práv" muže:** zacházení s obětí jako se služkou, nadřazené a povýšené chování, osvojení si práva o všem rozhodovat, být tím, kdo určuje role v domácnosti

2.2 Případy domácího násilí

2.2.1 Týrané ženy

Oběťmi rodinného násilí jsou často ženy a týrajícím je buď manžel nebo důvěrný partner. Situaci komplikuje fakt, že každá třetí týraná žena není ochotna nebo schopna takové násilí ohlásit a požádat o pomoc. Některé ženy, hlavně ty, které žijí v zemích s určitou kulturní tradicí, jsou přesvědčeny, že násilí patří k rodinnému životu, nebo je dokonce výrazem manželovy lásky. Uvádí se¹⁶, že 13-16 % českých žen je vystaveno domácímu násilí, a to v jeho fyzické formě. Pokud budeme uvažovat i další druhy násilí (zejména psychické násilí), dospějeme až k číslu 35 %. Ukazuje se, že většina žen se za své zlé postavení stydí, což jim brání samostatně a "dospěle" jednat a požádat o pomoc. K tomu se připojují další faktory. Týraná žena nechce opustit děti nebo nechce vzít dětem otce, nemá kam odejít, nedovede vyřešit svou ekonomickou závislost a bojí se, že neuživí ani sebe, ani děti (pravděpodobně se jí to sice podaří, ale na výrazně nižší úrovni), má obavy z reakce okolí, které by jí neuvěřilo a nepochopilo ji, a konečně se může upínat k iluzorní představě, že se násilník změní k lepšímu. V této souvislosti je třeba pěstovat důslednou osvětu tak, aby každá žena věděla, co je obsahem plastického pojmu domácí násilí s tím, že jsou situace, kdy je nejrozumnější požádat o kvalifikovanou pomoc. Dále by mělo být obecně známo, kde je možné ji najít.

Ženy jako oběti si mimo to zaslouhují pozornost zejména vzhledem k těmto specifickým:

¹⁶ Haškovcová, H.: *Manuálek o násilí*. Brno : Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004.

- a) Jsou nejčastějšími oběťmi sexuálních trestných činů, které vždy znamenají bolestný zásah do tělesné integrity a důstojnosti a které s sebou nesou velké nebezpečí sekundární viktimizace. Psychické následky těchto činů jsou velmi dlouhodobé a mnohdy neodstranitelné.
- b) Trauma z trestné činnosti vůči sobě nebo svým blízkým prožívají subjektivně daleko intenzivněji a hůře jej zpracovávají, a tak i objektivní následky této trestné činnosti bývají intenzivnější.
- c) Jsou obecně citlivější a méně lhostejné k násilí ve svém okolí, cítí za něj zodpovědnost a častěji přicházejí na policii a do různých poraden ve snaze problém řešit.

Proto bych se ráda ve své práci zaměřila především na ně jako na oběti domácího násilí, protože je to právě žena, která pokud bude-li sama silná a právem ochraňovaná, může být tou osobou, jež může nejvíce pomoci ostatním týraným osobám v těch rodinách, kde dochází k násilí.

2.2.2 Týrající ženy

Žena je v naší kultuře chápána jako "něžná polovička", která je zpravidla fyzicky slabší, a proto zasluhuje ochranu nebo účast, pokud na ni muž vztáhne ruku nebo ji jiným způsobem týrá. V některých studiích se však objevuje názor, že ženy si "vybíjejí" agresivitu "formou nepřímé destruktivity", tedy, že ženské násilí má skrytou a nezřídka velmi rafinovanou formu. Dochází k němu tehdy, když se žena identifikuje se svou ženskou rolí a současně má moc nad někým výrazně slabším. Klasickým případem je mistrná manipulace dítětem, které je přehnaně ochraňováno pro skutečné nebo domnělé podcenění svých schopností nebo naopak, na které jsou vznášeny nepřiměřené nároky. Hovoří se také o tzv. latentním incestu, o neopodstatněném a neoprávněném vykořisťování dítěte. V této souvislosti je třeba věnovat pozornost rozvedeným matkám, které prostřednictvím svého dítěte manipulují nebo dokonce vydírají otce a současně vystavují své dítě nereflktovaným nepříjemnostem. Jistě lze připomenout i skutečné formy incestu,

který je páchán ze strany žen vůči synům, popřípadě vnukům. V odborné literatuře se můžeme setkat s pojmem delegace násilí, což prakticky znamená přijmout roli obětující se a podřízené osoby. Mučednický přístup k muži pak zajišťuje nejen soucit okolí, ale i pokračování v praktikách nepřímé a pasivní agresivity. Také vůči svému muži dokáží některé ženy uplatňovat strategie podceňování nebo přeceňování. Podceňovaný muž si pak připadá jako "hadr na podlahu", přeceňovaný trpí perfekcionistickými a nikdy nekončícími nároky, které může splnit jen obtížně, nebo vůbec ne. Podíl žen na kriminalitě je relativní. V odborných publikacích se uvádí, že teorie slabších je mylná, není zásadní srovnávací údaj, například v Jižní Americe tvoří ženy 1/4 pachatelů násilných trestných činů. U nás se trend vývoje trestné činnosti příliš nemění. Struktura kriminality a podíl žen na trestné činnosti je u nás podobný jako jinde ve světě. Ženy se podílejí na souhrnu všech stíhaných a vyšetřovaných pachatelů jen 8 %. Na násilné kriminalitě se ženy podílejí jen 6 %. Někteří odborníci upozorňují na to, že od ženy je tradičně vyžadována laskavost, mírnost a empatie, což vede k dlouhodobému skrývání případné agrese. V posledních 20 letech byly opakovaně zveřejněny informace o tom, že některé ženy, které vykonávaly profesi zdravotních sester, vraždily své pacienty.

2.2.3 Týraní muži

Podle všech přístupných statistik i dalších informačních zdrojů se muži nacházejí v postavení obětí rodinného násilí velmi zřídka, pouze ve 3-5 % případů. Jisté je, že fyzické násilí ze strany žen je a pravděpodobně i bude na nízké úrovni prostě proto, že žena si na silnějšího a fyzicky lépe vybaveného muže tzv. netroufne. Svou roli hraje i to, že fyzicky týraní muži se bojí posměchu, a proto jej zamlčují. Zahrneme-li však do domácího násilí nejrůznější formy psychického týraní, např. časté emocionální výstupy, chorobnou žárlivost, finanční i emoční vydírání, pomluvy v zaměstnání a na veřejnosti, dojdeme k podstatně vyšším číslům. Problematice týraných mužů zatím není u nás věnována dostatečná pozornost a je skutečností, že v Čechách neexistuje žádná organizace, která by se touto problematikou zabývala

nebo se věnovala osvětě. Muži však mohou být vystaveni šikaně, zejména na vojně a ve specifickém prostředí.

2.2.4 Týraní staří lidé

Český právní řád pojem senior nezná (podobně jako pojem "přestárlá osoba" aj.). Právní předpisy z oblasti sociálního zabezpečení sice běžně používají termín "starý občan", nikde jej však nevysvětlují. Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení v ustanovení § 72 říká, že "domovy důchodců jsou určeny především pro staré občany, kteří dosáhli věku rozhodného pro přiznání starobního důchodu a kteří pro trvalé změny zdravotního stavu potřebují komplexní péči...". Pro uznání jednotlivce starým je zde tedy nutné splnit dvě podmínky (věku a trvale změněného zdravotního stavu) současně.¹⁷

Staří lidé jsou křehcí a zejména ti, kteří jsou částečně či zcela nesoběstační, bývají nezdědka terčem nejrůznějšího týrání. Zatímco týraným dětem se věnuje jistá, i když stále nedostačující pozornost, a začíná se hovořit o problematice týraných žen, senioři jsou (a nejen jako oběti týrání) stále na okraji zájmu veřejnosti. A to i přesto, že například podle studie provedené v americkém Bostonu, mají asi 3 % seniorů starších 65 let zkušenosti s týráním. Analogické studie, provedené na jiných souborech respondentů, uvádějí dokonce vyšší poměr týraných seniorů, zahrnující pásmo 3-6 %. Smutné je, že pachatelé jsou ze dvou třetin partneři a z jedné třetiny potomci dotazovaných. V České republice se problematice věnuje minimální pozornost, ačkoliv se podle střízlivých odhadů asi 60 000 našich seniorů stane každý rok obětí týrání. Prvním přehledným a hojně citovaným zdrojem informací je přehledný článek lékaře a geriatra Zdeňka Kalvacha¹⁸, který byl zveřejněn v Časopise lékařů českých již v roce 1997. Zdeněk Kalvach uvádí, že české studie k uvedenému problému neexistují a konstatuje, že se týraným seniorům věnuje zhruba desetkrát méně pozornosti než týraným dětem. To je překvapivé, protože podle nedávno

¹⁷ Ministerstvo Vnitřní, Informační servis - domácí násilí, 2001.

¹⁸ Kalvach, Z. Týraní, zneužívání a zanedbávání seniorů jako medicínský problém, čas. Lék. Čes. 136, 1997, 7, s. 170-173.

provedené orientační ankety pražského deníku Metro (3. 7. 2003) považuje násilí na starých lidech 10 % občanů za zásadní a 45 % ze velký problém. Stručná, ale velmi hodnotná práce Z. Kalvacha by měla být předmětem pečlivého studia i následné rozpravy všude tam, kde je hlavní náplní zdravotníků péče o staré lidi. Na tomto místě bych alespoň ráda konstatovala, jakými problémovými okruhy se autor zabývá:

- a) Tělesné týrání
- b) Citové a psychické týrání
- c) Pohlavní zneužívání
- d) Finanční a materiální zneužívání
- e) Zanedbávání (opomenutí) péče
- f) Druhotné ponižování (systematické týrání)
- g) Některé další nežádoucí formy ošetřování

Autor se věnuje také problematice diagnostiky týrání a zanedbávání a rovněž týrání a zanedbávání v ústavní péči. Zpráva Českého helsinského výboru o stavu lidských práv v České republice obsahuje ucelené informace o Ochráně lidských práv seniorů.¹⁹

2.2.5 Týrané děti a mladiství

Děti jsou nejčastěji oběťmi rodinného násilí nebo školní šikany. Již v roce 1962 byl v USA popsán tzv. syndrom týraného dítěte (Battered Child Syndrom), který vzniká v důsledku záměrného hrubého poškození dětského organismu. Později byl zaveden širší pojem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte známý pod zkratkou CAN (Child Abuse and Neglect), který kromě fyzického týrání zahrnuje i další formy poškozování. Rozeznáváme celou řadu forem týrání:

¹⁹ Haškovcová, H. *Manuál o násilí*, Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotních oborů v Brně 2004.

- a) **Tělesné týraní** bylo poměrně dlouhou dobu tolerováno i v našich geografických poměrech. Tělesné tresty byly běžné a svým nezbedným dětem je ukládali rodiče i učitelé. Nepřiměřenost trestu dominovala a kritika krutosti s požadavkem na vyváženost viny a trestu pak přispěla k tomu, že tělesné tresty byly zcela opuštěny.
- b) Pojem **šikany** (chicane - z francouzštiny = zvláštní druh agrese) bývá rezervován pro násilí, ke kterému dochází mezi žáky, uční či chovanci ve školách, v učilištích a v nejrůznějších typech výchovných zařízení, tradičně také pro násilí na pracovišti. Nověji se pro násilí na pracovišti používá označení mobbing, případně bossing. Školní šikana bývá definována jako zlomyslné jednání, jako zlovolný spor. Šikanování je ekvivalentem týraní. Šikanování je takové jednání agresora, jehož záměrem je ohrozit, ublížit, ponížit, zesměšnit oběť. I když se odborníci liší ve svých odhadech, kolik dětí je u nás ročně obětí šikany, většina je přesvědčena, že nejméně 20 % dětí má zkušenost tohoto typu. Velmi komplikované jsou možnosti postihu šikanujícího žáka, protože dítě není občanskoprávně ani trestněprávně odpovědné za své činy. Je však možné mu uložit opatření podle zákona č. 218/2004 o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon uvádí tři možnosti opatření, které lze uložit mladistvým. Jedná se o opatření výchovná ochranná a trestní. Mezi výchovná patří § 15 odst. 2 citovaného zákona: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výhradou. Dětem mladším 15 let lze uložit dohled probačního úředníka do vhodného výchovného programu nebo ochranou výchovu.
- c) K **pohlavnímu zneužívání** dětí dochází v rámci domácího násilí poměrně často. Odhaduje se, že i v České republice je až 20 000 dětí ročně pohlavně zneužito. Co se týče obětí, pak jednoznačně dominují dívky (na 10 zneužitých dívek připadá 1 zneužitý chlapec). Většinou jsou rozlišovány dvě roviny podle toho, zda je pachatelem někdo z rodiny, či mimo ni. Mezi tradičními pedofily, tedy osobami, které si pro své sexuální vyžití vybírají výhradně velmi mladé děti ve věkovém rozpětí 5-12 let, se poměrně často vyskytují tzv. známé osoby, jmenovitě rodinný přítel, soused, učitel apod. Samozřejmě, že se pedofilové rekrutují také z řad zcela neznámých osob. Poměrně novodobým jevem je sexuální zneužívání dětí ze strany

nepokrevních příbuzných, kteří ale jsou členy rodiny. Nejčastěji se jedná o otčíma či přítele matky, vzácně o macechu, přítelkyni otce.

d) Dalším typem týrání je **prostituce**. O prostituci dětí a mladistvých chybí v České republice spolehlivá data. Přesto je známo, že po roce 1989 došlo k strmému nárůstu dětské prostituce, která má evidentní návaznost na dětskou pornografii. Podle našich platných zákonů může být trestně stíhaná osoba, která má pohlavní styk s osobou mladší 15 let. V § 242 trestního zákona se trestného činu pohlavního zneužívání dopustí ten, kdo vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let, nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije. Podle § 217a se dopustí trestného činu svádění k pohlavnímu styku ten, kdo nabídne, slíbí nebo poskytne osobě mladší osmnácti let za pohlavní styk s ní nebo za její pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu, jinou výhodu či prospěch. Podle Úmluvy o právech dítěte, ke které se zavázala také Česká republika, je zaručena ochrana dětem do 18 let.

e) **Citové vydírání** je rafinovaná forma násilí. Obecně se uvádí, že zahrnuje přímou verbální agresi, tedy zesměšňování, zastrašování, ponižování, vyhrožování, snižování sebevědomí a sebeúcty. Dále zde bývá přítomna neverbální agrese úsměšky, ohrnováním rtů, zvednutým obočím atd. Podstatné je, že agresor využívá nejen závislého postavení své oběti, ale i její lásky.

f) Posledním typem je **zanedbávání péče**. Každé dítě potřebuje pro svůj zdárný fyzický i duševní vývoj kvalitní rodinné zázemí. Rodiče jsou i ze zákona povinni řádně se starat o své děti a naplňovat jejich opodstatněné potřeby, a to zdaleka nejen materiální. Je třeba pokrýt také jejich citové potřeby a náležitě dbát o výchovu a vzdělání. První Charta práv dítěte vznikla z iniciativy OSN v roce 1959. Teprve v mladších dokumentech však najdeme ustanovení, která se týkají prevence týrání. Jedná se zejména o Úmluvu o právech dítěte (1989) a Světovou deklaraci práv dítěte (1990).

Přítomnost dětí při domácím násilí má podle odborných poznatků zhoubný vliv na jejich psychický a sociální rozvoj. Jednak jsou vystaveny psychickému týrání jako svědci, jednak si osvojují pro svůj další život nežádoucí způsoby chování, ať již agresivního nebo podřízeného. V situaci domácího násilí jsou porušována některá

základní práva dítěte formulovaná v Úmluvě o právech dítěte, kterou ČR podepsala.

Jsou to především:

- právo na přežití
- právo na rozvoj
- právo na ochranu
- právo na participaci (spoluúčast při rozhodování o věcech, které se dítěte týkají)

V situacích domácího násilí se může u dětí projevit tzv. **syndrom týraného dítěte**. Je to sociálně nepřijatelný jev, mnohem širší než je trestněprávní pojetí špatného zacházení s dětmi. Z deseti příznaků tohoto syndromu dochází v rámci domácího násilí nejméně ke třem projevům: duševnímu týrání, citovému týrání a tzv. týrání - zanedbávání.

Počet nezletilých dětí, které jsou svědky domácího násilí, je alarmující. Výzkum STEM v roce 2001 konstatoval, že v 84 % domácností, kde dochází k domácímu násilí, žijí děti. V 64 % jsou přímými svědky násilí mezi partnery. Trpí tak stejně, jako by samy byly týrány.²⁰ Během dětství trpí úzkostmi, nespavostí, zvýšenou bázlivostí nebo naopak agresivitou, zaostalostí. Zvyšuje se také pravděpodobnost, že se chlapci budou ve svých partnerských vztazích dopouštět násilí a dívky se stávat oběťmi. Děti z rodin, kde se vyskytuje domácí násilí, se naučí akceptovat, že násilí je jediným legitimním prostředkem disciplíny, že ti, co vás milují, vás bijí. Násilí v rodinách poškozují děti na celý život více než všechna genetická poškození obecně.²¹

Tento fakt bych ráda zdůraznila již proto, že se děti z těchto rodin mohou mnohem méně bránit, daleko méně než jejich dospělé matky, které pro tento odpor většinou ani nemají dostatek sil. Následky jsou dalekosáhlé, netýkají se jen samotných dětí, ale ty jakožto budoucí rodiče přenášejí tyto zkušenosti dále a vytváří se tak patologická představa rodinných vztahů z níž není východiska. Zkušenosti z dětství ovlivňují i naše vnitřní morální kodexy, jež nás korigují i v mezilidských vztazích vůbec a tímto formují společenské chování a vztahy vůbec. Zkrátka rodina má vliv na celou společnost a pokud nezačneme s ozdravením u ní, nemůžeme se

²⁰ Statistická šetření STEM pro Bílý kruh bezpečí, Praha, 2001

²¹ Koukolík, F., Drtinová, J. *Zlo na každý den*, Galen, Praha, 2001, str. 395

dočkat zlepšení situace v celé společnosti. Nejlépe je začít u dětí, a to již v počátcích těchto hrůzných skutečností.

2.2.6 Příčiny a následky týrání v rámci domácího násilí

Od konce sedmdesátých let se kriminologové, psychologové a sociologové snaží osvětlit příčiny domácího násilí. Jejich závěry vyústily ve snahu objasnit domácí násilí faktory spočívajícími v individuálních, specifických rysech osobnosti, eventuálně její psychopatologii. Nebyly nalezeny žádné faktory, které by objasnily týrání partnerek/rů v intimních vztazích, ale bylo upozorňováno na faktory sociálně-psychologické, jako jsou zážitky z dětství, které mohou vyústit v mezigenerační přenos intimního násilí. Tato hypotéza se potvrzuje spíše u mužů jako pachatelů než u žen jako obětí. Sociologicky orientovaní badatelé vysvětlují výskyt domácího násilí sociálně strukturovanou nerovnoprávností ve společnosti a tím i v rodinných vztazích. Sociálně kulturní vysvětlení týrání žen zastávají rovněž feministické teorie.

Psychoanalytikové upozorňují na roli pudového chování, fixaci raného sexuálního vývoje a chybějící kontrolu při vzniku kriminálního jednání. Velmi podnětná se jeví z této skupiny teorií tzv. **teorie vazeb** od amerického autora Hirschiho. Tato teorie zdůrazňuje tvorbu vzorů chování prostřednictvím odměny a trestu. Vychází z poznatků neformální sociální kontroly, která stupeň svázanosti jedince se společností považuje za měřítko přizpůsobení. Vazby označuje autor za efektivní vztahy mimo prostor a čas, které dávají člověku pocit štěstí a spokojenosti. Jejich ztráta zpravidla vyvolává pocit zuřivosti, bolesti a smutku. Teorie vazeb představuje v podstatě kritéria postojů a chování. Spojení určitých znaků nebo jejich absence může mít kriminovalentní nebo kriminoresistentní účinek.

Někteří autoři míní, že k domácímu násilí vede vztahová nespokojenost, negativní hodnocení partnerova/partnerčina chování, nevyrovnané mocenské rozložení sil, konfliktní styl života s častými rozepřemi a útoky vedoucími ke snižování sebeúcty. Čím nižší je sebedůvěra, tím vyšší je pravděpodobnost agresivní reakce. Tu může vyprovokovat i mírné jednání z druhé strany, zvláště půjde-li o otázky peněz či sexu. V této souvislosti rozlišujeme tyto typologie násilníka:

- a) **self image demonstrátor** – používá k násilí demonstraci síly, kterou chce imponovat partnerce/partnerovi
- b) **self image defender** – cítí se v ohrožení a jedná násilně v obraně svého ega
- c) **reputation defender** – jedná násilně v zájmu tzv. ohrožených hodnot skupiny, ke které přináleží

Podle L. W. Schermana ze známého projektu "Minneapolis – experiment" z roku 1982 lze rozdělit pachatele domácího násilí na dvě velké skupiny²²:

- a) **sociálně problémoví** – páchají násilí na veřejnosti i doma a mají záznamy v rejstříku trestů
- b) **násilníci "dvojití tváře"** – muži, kteří si vytvořili vlastní obraz dokonalého muže, silného, úspěšného, konkurenceschopného, který dokáže finančně zabezpečit rodinu a imponovat svému okolí. Nesplňují-li všechna tato kritéria, propadají frustraci a nespokojenosti se sebou samými, která je demonstrována cíleným násilím proti členům rodiny a partnerkám.

Zatímco první skupina má patrně osobnostní rysy víceméně shodné s pachateli kriminalizovaných násilných činů, druhá skupina je charakterizována různými autory různě. Pachatelé domácího násilí se vyznačují selektivně tyranizujícím chováním, které poukazuje na existenci kontrolních mechanismů. Mají dvě strany osobnosti, veřejnou a soukromou. Jejich stížnosti jsou triviální, emocionálně nabitě, dle jejich přesvědčení jsou oni viktimizováni ženami, protože ženy nedělají to, co oni chtějí. Pachatelé domácího násilí jsou většinou osobnostmi s nízkou sebeúctou, ale s vysokou sebedůvěrou, věří v nadřazenost mužů určenou rolí muže v rodině. Za jejich činy může někdo jiný (nemají nadhled). Svě chování vysvětlují požíváním alkoholu nebo drog, ztrátou sebekontroly jako mechanismu zvládnání stresových situací. Svě jednání popírají, bagatelizují.

²² Voňková, J., Huňková, M.: *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2004.

Jiné členění se odvíjí z formy týrání, které vůči oběti pachatel používá, např. surovec, žárlivec, špatný otec, lhář, vyděrač, sexuální násilník, pán domu a psychický utlačovatel. To proč jsou násilné trestné činy převážně páčány muži, je do určité míry ovlivňováno i situací ve společnosti. Mužské násilí je spojeno s hegemonií maskulinity v té které společnosti a úzce souvisí se socializací mužů, s tím, co to je být mužem, včetně vztahů a postojů k ženám.

Bílý kruh bezpečí přichází s následující charakteristikou pachatele: násilníci pocházejí ze všech socioekonomických, etnických, rasových a náboženských skupin. Chování násilníků doma se velmi liší od jejich chování na veřejnosti, jsou extrémně žárliví a majetnickí, kontrolují své partnerky, pokoušejí se partnerku izolovat od rodiny a přátel, zastávají tradiční představu o roli muže ve vztahu, častá je u nich přítomnost požívání alkoholu a jiných drog, z násilí viní partnerku, drogy či alkohol, zlehčují závažnost způsobeného násilí.

Následky týrání jsou pestré a jejich konkrétní forma je proměnlivá. Záleží na tom, jaký druh násilí oběť prožila, jak dlouho byla týrána a jaký je její psychologický potenciál – jaké má schopnosti se s traumatickým zážitkem vyrovnat. Obecně platí, že čím dříve je násilí rozpoznáno, identifikováno, diagnostikováno a léčeno, tím lépe. Mírnější fyzické důsledky násilí se "rychle" zhojí, rány psychického charakteru se však odstraňují mnohem hůře. Týraný člověk trpí depresemi, má strach, bývá vyděšený, nejistý. U dětí dochází k nápadnému zhoršení prospěchu, u dospělých můžeme pozorovat nevysvětlitelné změny v chování (podrážděnost, příliš silné nebo naopak příliš slabé, tedy rozhodně nepřiměřené reakce i na běžné podněty) apod. Oběť je v každém případě stigmatizována a raději se vyhýbá kontaktům, v nichž hrozí riziko dalšího týrání. Tím vzniká začarovaný kruh a oběť se dostává do situace, ve které rizika opětovného napadení stoupají. Vzhledem k uvedeným okolnostem je třeba poskytnout oběti rychlou a kvalifikovanou pomoc.

Pod pojmem **oběť** rozumíme z viktimologického hlediska fyzickou osobu, které byla trestným činem způsobena škoda na zdraví, majetku, na cti nebo na jiných právech.

V trestním řízení oběť vystupuje jako poškozená/ý a má pouze ta práva, která zákon poškozeným přiznává, pokud ovšem splní všechny další, právem vyžadované

podmínky. Trestní právo definuje **poškozeného** v § 43 trestního řádu jako osobu, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, byla jí způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.²³ Ve srovnání s výše uvedeným pojmem oběti je to vymezení užší v tom smyslu, že nezahrnuje tzv. nepřímé oběti. Práva oběti/poškozeného jsou upravena především v §§ 43-51 trestního řádu.

Nepochybně existuje značný nepoměr mezi pozorností, která je věnována pachatelům násilí a jejich obětem. Ten má celou řadu příčin. Jisté je, že medializovat oběť je eticky sporné, neboť její zveřejněný a následně "propíraný" osud by ještě prohloubil utrpení, kterému byla vystavena. Přesto nebo právě proto vznikla speciální disciplína, která se jmenuje viktimologie, jež je definována jako nauka o obětech trestných činů. **Viktimizace** je název pro proces, ve kterém se v důsledku násilí z člověka stává oběť. Obecně se rozlišují tři fáze viktimizace:²⁴

- a) **viktimizace primární** - zahrnuje bezprostřední akt násilí a důsledek trestného činu
- b) **viktimizace sekundární** - probíhá zpravidla na policii a obsahuje konfrontaci oběti s policisty, vyšetřovacími a procesními orgány a zahrnuje také reakce okolí. Pro oběť je to náročná a stresující etapa. Někdy se hovoří o tzv. druhotném zraňování.
- c) **viktimizace terciální** - fáze, v níž se oběť buď vyrovná s násilím, které prožila, nebo mu podlehne a identifikuje se s modelem tzv. kriminální kariéry (nepříznivé očekávání, že se mi zase "něco stane", se naplní)

Proces viktimizace je zákonitý. Je třeba jej dobře znát a věnovat mu v konkrétních případech dostatečnou pozornost, která je teprve základem náležité a kvalifikované pomoci. Ta je skutečně vysoce potřebná, protože tzv. posttraumatický syndrom, který se rozvine po prožitém aktu násilí, může, pokud není léčen, provázet dotyčnou oběť po celý další život.

²³ Zákon č. 141/1961 o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ Haškovcová, H. *Manuál o násilí*, NCO NZO Brno 2004.

Většina žen vystavených opakovanému násilí ze strany svého muže si tak časem snaží vypracovat způsoby chování, jak násilí předejít. V podstatě je možné rozlišit tři základní preventivní strategie:

- a) Žena se vyhýbá svému muži, aby minimalizovala možnost, že vzbudí jeho hněv, např. pobývá v jiné místnosti, odchází s dětmi na dlouhé procházky či návštěvy nebo se snaží zajistit, aby byly přítomny ještě jiné osoby a nebyla s ním sama.
- b) Žena se snaží muže příznivě naladit a uklidnit, a změnit (zmírnit) tak jeho agresivní náladu.
- c) Žena se odhodlá ke konfrontaci a snaží se obrátit přímo na partnera a s ním vzniklou situaci řešit.

Za prvé dvě strategie však ženy platí vysokou cenu. Zcela se přizpůsobují chování a požadavkům partnera, přičemž se obávají, zda to bude stačit a zda se jim takto skutečně podaří násilí předejít. Často jsou již citově zcela vyhaslé, po celou dobu se učily vyřadit svoje city z provozu, aby vůbec týrání vydržely. Psychologové pro tento stav používají pojem **syndrom bitých žen**. Nebezpečí zde tkví i v tom, a mnohé případy to dokazují, že fyzicky slabší dlouhodobě týraná osoba v kritickém okamžiku nevidí jinou možnost než použít zbraň.

Nejmarkantnějším znakem domácího násilí je skutečnost, že máme co činit s tzv. mnohonásobnými oběťmi. Opakovaně jsou totiž zraňovány (fyzicky, psychicky či sexuálně) osobou, které původně důvěřovaly natolik, že s ní navázaly pevný partnerský vztah nebo je s ní pojí příbuzenský vztah a sdílejí s ní společnou domácnost (senioři, děti, zdravotně postižení). Domácí násilí v jakékoli podobě má vždy silně devastující účinky na tělo i duši oběti. To, co zřejmě nejvíc paralyzuje oběť domácího násilí, je těsná provázanost a často i závislost na svém trýzniteli. K typickým psychickým důsledkům domácího násilí patří pestrý obraz příznaků. Dominujícími jsou:²⁵

- a) zvýšená psychická zranitelnost

²⁵ Bílý kruh bezpečí 2004, Domácí násilí, kapitola 3.

- b) ztráta sebevědomí
- c) ztráta životních iluzí, o které se opírá duševní stabilita
- d) pocit bezmoci
- e) intenzivní pocit viny, sebeobviňování
- f) nápadná oddanost vůči trýzniteli (u dětí se v této souvislosti používá výraz psi oddanost)
- g) emocionální labilita
- h) vymizení radosti ze života, ztráta osobních perspektiv
- i) získaná nedůvěra ve vlastní síly
- j) sebedestruktivní či depresivní ladění

Při zjišťování hloubky dopadu domácího násilí na oběť se běžně vychází z pojmu posttraumatické stresové poruchy. Jejich příznaky jsou považovány za normální, očekávanou reakci oběti zejména u hrubých podob násilí. Dopad domácího násilí lze rozdělit do dvou oblastí:

1) Bezprostřední dopad jednotlivých výbuchů násilí:

Bezprostřední reakce na konkrétní sekvenci domácího násilí má obraz typické akutní krize, jejíž projevy jsou dostatečně známy.

2) Dlouhodobé důsledky domácího násilí:

Dlouhodobé důsledky domácího násilí skýtají poměrně ohraničený obraz potíží zejména u týraných žen. K důsledkům domácího násilí patří tyto oblasti problematického chování obětí:

- a) manipulace
- b) zablokování ventilování vzteku - usilovná snaha utéci před konflikty, neschopnost normálních reakcí, přímého vyjadřování svých pocity, používání nepřímých způsobů (sarkasmus, pasivně-agresivní techniky)
- c) disociace - účinný způsob, jak otupit prožívání emocí; psychický mechanismus, který chrání oběť před tím, aby naplno prožívala psychickou či fyzickou bolest, "vymazání" pocitů, psychogenní amnézie, v extrémních podobě tzv. mnohočetná osobnost

- d) minimalizace násilí
- e) přílišná ochota vyhovět – extrémní vstřícnost, snaha předcházet jakýmkoliv konfliktům

2.3 Trestné činy páchané v souvislosti s násilím v rodině

Případy násilného chování v rodině zahrnují široké spektrum hrubého chování včetně vyhrožování, znásilnění, pohlavního zneužívání, nadávek, zadržování finančních prostředků, fyzických útoků, užití zbraně, mrzačení a vraždy. Pokud takové chování dosáhne intenzity trestného činu, je případ řešen v rámci jednotlivých skutkových podstat roztroušených v zákoně, zejména v hlavě sedmé a osmé trestního zákona, ale i na jiných místech.

2.3.1 Vražda

Nejzávažnějším z pestré palety je trestný čin vraždy podle § 219 trestního zákona, jehož skutková podstata je v zákoně vymezena tak, že pachatel úmyslně usmrtí jiného. Existuje několik alternativ kvalifikované skutkové podstaty odůvodňujících přísnější postih pachatele, který se například dopustil tohoto trestného činu zvláště surovým způsobem, opětovně, na těhotné ženě, na osobě mladší 15 let atd.

Fatálním, avšak bohužel poměrně častým zakončením vleklých případů vyznačujících se rozličnými formami násilí v rodině může být i trestný čin **Účasti na sebevraždě** podle § 230 trestního zákona. Deliktu se dopustí ten, jenž jiného pohne k sebevraždě nebo vytvoří situaci, jejímž následkem je u poškozené osoby pokus o sebevraždu. Zpřísněný postih hrozí pachateli, dopustí-li se činu na osobě mladší osmnácti let, těhotné ženě, osobě duševně nedostatečně vyvinuté nebo postižené duševní chorobou.

Z praxe může být uveden případ, kdy agresivní partner podal své ženě, která již nedokázala násilí z jeho strany čelit, sebevražednou dávku léků na spaní se slovy, že záleží jen na ní, co si vybere.

2.3.2 Znásilnění

Poměrně typickým trestným činem v rámci násilí v rodině je trestný čin znásilnění podle § 241 trestního zákona, kterého se dopustí ten, kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředním násilím donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku, a ten, kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného. Přísnější trest hrozí pachateli v případě, že způsobí takovým činem oběti těžkou újmu na zdraví nebo spáchá-li takový čin na osobě mladší patnácti let. Trestného činu znásilnění se může v souladu s konstantní judikaturou dopustit i ten, kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředním násilím donutí ženu k souloži s jiným mužem. Tento trestný čin zasahuje do mravních hodnot společnosti upravujících oblast lidské sexuality. Jedná se o takové morální normy, jejichž porušení znamená nebezpečí pro společnost. Předmětem útoku je osoba (jiný), nezáleží přitom na jejím věku (může se jednat i o sedmdesátiletou ženu), ani na způsobu života, který vede. Podle judikatury to může být i osoba, na níž se pachatelem násilí stal její manžel/ka, milenec/ka, přítel/kyně. Donucením je míněno, že pachatel svým násilným jednáním překoná vážně míněný odpor oběti, nebo to, že oběť podlehne jen z důvodu žádného jiného východiska. Spolupachatelem znásilnění je každý, kdo požil násilí nebo pohrůžky bezprostředním násilím. Spolupachatel se nemusí přímo podílet na pohlavním styku. Znásilnění patří mezi trestné činy úmyslné. Omyl pachatele, že odpor oběti není vážný (důvodný předpoklad), ho omlouvá. Pachatele však nezabavuje odpovědnosti přesvědčení, že kdyby oběť nebyla ve stavu bezbrannosti, souhlasila by s pohlavním stykem. Bohužel naprostá většina žen - obětí domácího násilí žije v domněnání, že pokud je manžel, otec, případně partner násilím přinutí k pohlavnímu styku, nejde o znásilnění a české právo takové jednání nekvalifikuje jako trestný čin.

2.3.3 Ublížení na zdraví

Jedná se o jednu z nejfrekventovanějších forem násilí v rodině. Zahrnuje trestné činy **ublížení na zdraví** podle § 221 trestního zákona a **těžké újmy na zdraví** podle

§ 222 trestního zákona. Pojem ublížení na zdraví chápe judikatura jako takové poruchy normálních tělesných funkcí nebo duševních funkcí, které znesnadňují poškozenému výkon jeho obvyklé činnosti, respektive mají vliv na způsob jeho života a nejsou pouze přechodného rázu - podle praxe trvá nejméně sedm dnů. Pojem těžké újmy na zdraví vysvětlil zákonodárce v ustanovení § 89 odst. 7 trestního zákona, jako vážnou poruchu na zdraví nebo vážné onemocnění. Což znamená, že za těžkou újmu na zdraví je považováno zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo vážné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, delší dobu trvající porucha na zdraví, kterou chápe soudní praxe tak, že se jedná o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, které poškozenou osobu omezuje v obvyklém způsobu života. Podle praxe musí trvat pracovní neschopnost v takových případech minimálně šest týdnů.

2.3.4 Omezování a zbavení osobní svobody, zavlečení do ciziny

Typické a velmi četné jsou případy forem násilí v rodině zařaditelné pod skutkové podstaty trestných činů obsažené v hlavě osmé zvláštní části trestního zákona. Tam patří **omezování osobní svobody** podle § 231 trestního zákona, kterého se dopustí ten, kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody (v praxi se můžeme setkat například s případem, kdy násilnický partner zakazuje manželce navštěvovat její příbuzné, při porušení zákazu jí odjímá klíče od bytu a nedovoluje jí vstoupit, dokud podle jeho mínění dostatečně neodprosí). V případě trestného činu **zbavení osobní svobody** podle § 232 trestního zákona se jedná o intenzivnější zásah do osobní svobody poškozené, který se svým charakterem již blíží uvěznění. Dále se můžeme setkat i s trestným činem **zavlečení do ciziny** podle § 233 trestního zákona (poměrně často jsou v médiích zmiňovány případy, kdy muž zavleče do ciziny dítě s úmyslem pomstít se manželce).

2.3.5 Opuštění dítěte

Trestný čin "opuštění dítěte" podle § 212 trestního zákona spáchá ten, kdo opustí dítě:

- a) o které má povinnost pečovat - to znamená, že pachatelem nemusí být pouze rodič, ale i opatrovník, pěstoun či pracovník kojeneckého ústavu;
- b) které si samo nemůže opatřit pomoc - trestný čin se bude týkat především dítěte útlého věku;
- c) a vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví - pokud pachatel či pachatelka opustí dítě tím způsobem, že je nevyzvedne z jeslí či je zanechá u příbuzného, nemusí být skutková podstata trestného činu naplněna, pokud dítě nebylo v ohrožení života či zdraví.

Objektem tohoto trestného činu je řádná výchova a výživa dětí ze strany osob, které mají povinnost o ně pečovat, zejména zájem na ochraně zdraví a života malých dětí. Předmětem útoku je dítě, které si samo nemůže opatřit pomoc, čelit nepříznivé situaci, anebo není schopno se samo vymanit z hrozícího nebezpečí. Jedná se tedy zpravidla o dítě předškolního věku. Pachatelem může být pouze osoba, která má povinnost o dítě pečovat. Po subjektivní stránce je třeba úmyslu.²⁶Jednání může spočívat v jak v konání, tak i v opominutí. O trestný čin opuštění dítěte podle § 212 tr. zák. může jít jen tehdy, když úmysl pachatele zahrnuje pouze vznik nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví (jinak § 219 nebo § 220 tr. zák.).²⁷

2.3.6 Týrání svěřené osoby

Trestného činu "týrání svěřené osoby" se podle § 215 trestního zákona dopustí ten, kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo ve výchově. Trestní sazba činí šest měsíců až tři léta, spáchá-li pachatel tento čin zvláště surovým způsobem nebo na více osobách. Pokračuje-li v páchaní tohoto trestného činu po delší dobu, činí trestní sazby dvě až osm let. Pachatelem nemusí být pouze rodič, tohoto trestného činu se může dopustit

²⁶ R 35/1978

²⁷ R 25/1992

například ošetřovatel na pacientovi psychiatrické léčebny, o kterého má povinnost pečovat.

2.3.7 Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě

1. 6. 2004 vstoupila v účinnost novela trestního zákona (zákon č. 91/2004 Sb.), která v § 215a Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo osoby blízké zavádí trestnost domácího násilí, který je zařazen do šesté hlavy zvláštní části trestního zákona. tato hlava nese název "Trestné činy proti rodině a mládeži". Ustanovení § 215a tr. zák. však chrání širší okruh zájmů než by odpovídalo systematickému zařazení tohoto trestného činu do zvláštní části trestního zákona. Dotčenými zájmy nejsou jenom zájem na ochraně rodiny a mládeže, ale také život, zdraví, důstojnost, čest, svoboda pohybu či svoboda rozhodování ohrožené osoby žijící s pachatelem ve společně obývaném bytě nebo domě, klidné občanské soužití v širokém slova smyslu.²⁸ Skutková podstata trestného činu podle § 215a tr. zák. je charakterizována zvláštním lokalizačním znakem. Pachatel týrá osobu žijící s ním "ve společně obývaném bytě nebo domě". Výklad smyslu právní úpravy ustanovení § 215a tr. zák. by měl postihnout všechny případy domácího násilí, i kdyby se odehrály jinde než výlučně ve společně obývaném bytě nebo domě. Týrání manželky uskutečněné během společné cesty pachatele a oběti na dovolenou tedy může být posouzeno jako případ domácího násilí podle ustanovení § 215a tr. zák., a nikoliv podle obecných ustanovení, které by snad připadaly v úvahu. Pojem dům nebo byt vykládáme extenzivně, podobně jako u trestného činu porušování domovní svobody podle § 238 tr. zák. Týrání může mít povahu útrap fyzických i psychických. Útoky mohou směřovat jak proti týrané osobě, která žije ve společně obývaném bytě nebo domě s pachatelem, tak i proti věci (například domácímu zvířeti náležejícímu oběti). Nevyžaduje se, aby týrání mělo za následek újmu na zdraví, ale jednání pachatele musí týraná osoby pociťovat jako těžké příkoří. K naplnění znaků "týrání" se nevyžaduje, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající.

²⁸ Jelínek J.: K trestněprávnímu postihu domácího násilí. Acta iuridica olomucensis, Vol. 1. 2005, No. 2, pp. 54-58

Pod týráním soudní praxe rozumí zlé nakládání se svěřenou osobou, nyní i s blízkou osobou. Trestní zákon na žádném ze svých míst neuvádí pojem domácího násilí, a tedy ani tento pojem nevymezuje. V trestním zákoně nenajdeme legální definici domácího násilí, a to ani v ustanovení § 215a tr. zák. ani ve vykládacích ustanoveních uvedených v trestním zákoně v § 89 tr. zák. Judikatura stanoví, že jde o jednání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a s určitou trvalostí, které týraná osoba pociťuje jako těžké příkoří.

I podle dosavadní úpravy bylo sice možné násilníka trestně stíhat, aby ho však policie mohla obvinít z ublížení na zdraví, musela jeho oběť zůstat po útoku nejméně sedm dní v pracovní neschopnosti. Nyní stačí k jeho obvinění, když jeho chování vůči partnerovi či jiným lidem, kteří s ním žijí ve společném bytě nebo domě, bude možné označit jako týrán.

Naprostou zásadní a klíčovou novinkou pak je fakt, že k trestnímu stíhání agresora podle nového paragrafu již nebude potřeba souhlasu oběti. Oznáme-li oběť nebo někdo jiný orgánům policie nebo státního zastupitelství podezření ze spáchání trestného činu týrán osoby blízké, policejní orgány nesmí vyžadovat souhlas se zahájením trestního stíhání. Bude-li podávat oznámení o podezření ze spáchání některého z trestných činů uvedených v § 163 trestního řízení, souhlas bude i nadále vyžadován.

V okolnostech podmiňujících použití vyšší trestní sazby jsou použity okolnosti stejné jako v ustanoveních § 215 trestního zákona o týrán svěřené osoby. Při souběhu trestného činu týrán osoby žijící ve společném obydlí podle § 215a trestního zákona s trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 trestního zákona je možná faktická konzumpce (srov. R 18/1963). Obdobně tomu je i u souběhu s nedbalostním trestným činem ublížení na zdraví podle § 223 trestního zákona. Pokud jednání pachatele má za následek ublížení na zdraví, jak je v praxi obvyklé, jde zpravidla o vedlejší a méně významný následek hlavní trestné činnosti spočívající v týrán osoby. Z tohoto důvodu posouzení skutku jako závažnějšího trestného činu podle § 215a trestního zákona zpravidla fakticky konzumuje jeho posouzení jako méně závažného trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 či § 223 trestního zákona. Vedlo-li by však týrán ke vzniku těžké újmy na zdraví nebo ke smrti týrané osoby, je to

třeba vyjádřit souběhem trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 215a odst. 3 trestního zákona, případně § 222 nebo § 224 trestního zákona nebo dokonce trestného činu vraždy podle § 219 trestního zákona. Přitom je třeba vycházet z úvahy, že při způsobení závažnější poruchy zdraví by kvalifikace jednání bez použití souběhu trestných činů nevystihovala plně povahu činu (srov. R 11/1984, s. 84-85).

Sazby jsou v podstatě stejné jako u trestného činu týrání svěřené osoby podle § 215 trestního zákona s výjimkou spodní hranice sazby u odst. 1 nového § 215a trestního zákona, kde je vyjádřena skutečnost, že vztah závislosti vyplývající ze společného bydlení může být v podstatě volnější a méně intenzivní než vztah týrané osoby, která je v péči nebo výchově pachatele v § 215 trestního zákona.

Trestní právo má v právním řádu subsidiární úlohu. Reaguje na událost, která se stala, tedy na již učiněné násilí. Ohrožené osobě ovšem nenabízí žádné aktuální nebo potenciálně konkrétní způsoby účinné ochrany (například sociální, lékařskou, psychologickou pomoc). Ustanovení § 215a tr. zák. o trestnosti týrání osoby blízké nebo jiné osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě je výrazem pouze represivního přístupu k problému domácího násilí. Preventivní účinek se omezuje pouze na hrozbu uložení trestní sankce, i když i tato hrozba může vést pachatele k tomu, aby od takového jednání upustil nebo v něm nepokračoval.

Nový zákon na ochranu před domácím násilím mění také ustanovení trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších prepisů).

Změna ustanovení § 171 odst. 1 souvisí s celkovou koncepcí řešení domácího násilí, přičemž neplnění povinností uložených jednak policejním orgánem při vykázání násilné osoby, tak i soudem v rámci předběžného opatření má za následek naplnění skutkové podstaty maření výkonu úředního rozhodnutí a zahájení trestního stíhání pro tento trestný čin. Úprava této možnosti si klade za cíl generálně preventivně působit na potenciální pachatele. Navrhovaná úprava v ustanovení § 171 odst. 1 písm. e) by přitom dopadala i na dosud nepravomocná, ale již vykonatelná rozhodnutí policejního orgánu o vykázání, jakož i rozhodnutí soudu, jimiž bylo vykázání nařízeno v podobě předběžného opatření.

Účinnost předkladatel stanovuje na 1. ledna 2007 s tím, že je potřeba ponechat delší legisvakanci lhůtu potřebnou z důvodu vytvoření intervenčních center, provedení zákona do příslušných vnitřních právních předpisů a vzdělávání příslušných pracovníků státní správy či příslušníků Policie České republiky.

2.3.8 Ohrožování výchovy mládeže

Trestný čin podle § 217 trestního zákona spáchá ten, kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší osmnácti let nebezpečí zpustnutí tím že:

- a) jí umožní vést zahálčivý nebo nemravný život nebo ji k tomu přímo přivede;
- b) skutkovou podstatu tohoto trestného činu dále naplňuje ten, kdo mladistvého k zahálčivému nebo nemravnému životu svádí, tedy mu k pustnutí aktivně napomáhá.
- c) pachatelem tohoto trestného činu je také ten, kdo závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší než osmnáct let. K naplnění skutkové podstaty tedy postačuje pouhé pasivní nebránění pustnutí dítěte.²⁹

Pachatelem v případech a) a c) může být kdokoliv. Objektem trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže je zájem na řádné výchově osob mladších osmnácti let, která má být vedena v souladu se zásadami morálky občanské společnosti.³⁰ S přihlédnutím k tomu, že tento trestný čin je možné spáchat jak úmyslně, tak i z nedbalosti, je třeba zjišťovat formu zavinění. Z povahy pojmu svádění uvedeného v § 217 odst. 1 písm. b) vyplývá, že musí jít o úmyslné jednání pachatele.³¹

Podle § 217 odst. 2 bude pachatel potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem, umožní-li být i z nedbalosti, osobě mladší než 18 let hru na hracích strojích, které jsou vybaveny technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnost peněžité výhry. Toto ustanovení je však k trestnému činu podle § 217 odst. 1 v poměru subsidiarity, takže jednočinný souběh těchto

²⁹ R 11/1984

³⁰ P. Šámal, Fr. Púry, S. Rizman, *Trestní zákon komentář*, 5. přepracované vydání, C.H:BECK, Praha 2003

³¹ R 46/1968, R 26/1981

trestných činů je vyloučen. Soustavné³² podávání alkoholických nápojů mládeži či podávání alkoholických nápojů ve větší míře naplňuje zvláštní skutkovou podstatu podle § 218 trestního zákona **podávání alkoholických nápojů mládeži**, které je rovněž k trestnému činu podle § 217 TrZ v poměru subsidiárním, takže jednočinný souběh těchto činů je vyloučen. Objektem trestného činu je zájem na ochraně zdravého tělesného a duševního rozvoje osob mladších osmnácti let. Soustavné podávání alkoholu nebo jeho podávání ve větší míře mládeži totiž vede k návyku, tedy k tzv. alkoholismu, který je negativním jevem způsobujícím nejen značné škody na zdravých osobám, které alkohol takto používají, ale i společenské škody, neboť má značný vliv na zdravý rozvoj populace. To samé lze říci o trestném činu **Podávání anabolických látek mládeži** podle § 218a a § 218b TrZ.

2.3.9 Pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými

a) Trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 trestního zákona:

Dopouští se ho kdokoliv, kdo vykoná soulož či jinak pohlavně zneužije osobu mladší 15 let, nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije³³. Objektem trestného činu pohlavního zneužívání je mravní a tělesný vývoj dětí. Nevyžaduje se, aby došlo k narušení osob, které byly zneužity. Pachatelem může být muž i žena. Nemusí zneužít její závislosti, tato osoba s jednáním pachatele může dokonce souhlasit. Jde o úmyslný trestný čin a postačí tu i úmysl eventuální. K naplnění znaků trestného činu není třeba, aby při pohlavním zneužití došlo u pachatele k pohlavnímu uspokojení. Pokud se činu dopustí rodič a dojde při něm k souloži, dopouští se pachatel zároveň trestného činu soulože mezi příbuznými. Jednočinný souběh trestným činem ohrožování výchovy mládeže podle § 217 je možný.³⁴ Nepřekážení trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 je trestné podle § 167.

b) Trestný čin pohlavního zneužívání podle § 243 trestního zákona:

³² R 11/1984

³³ R 17/1982

³⁴ R 64/1978

Objektem tohoto trestného činu je svoboda rozhodování v pohlavních vztazích. Obětí tohoto činu je osoba mladší 18 let, pokud pachatel zneužil její závislosti. Tato situace tedy předpokládá, že zneužitá osoba je v určitém směru odkázána na pachatele a tím je omezena svoboda jejího rozhodování. Pokud by se totiž k sexuálnímu kontaktu s pachatelem rozhodla dobrovolně, nejednalo by se ze strany pachatele o trestný čin.

Obětí tohoto trestného činu může být také osoba jakéhokoliv věku svěřená doзору, kterou pachatel pohlavně zneužil, zneužívaje její závislosti.³⁵ Kumulují se zde dvě podmínky (dozor a závislost), což determinuje okruh případů, na něž se tato skutková podstata může vztahovat (sexuální zneužívání postižených pacientů psychiatrické léčebny). Jedná se úmyslný trestný čin a postačí i úmysl eventuální. Jednočinný souběh s trestným činem ohrožování výchovy mládeže podle § 217 je možný.

c) Trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 245 trestního zákona:

Objektem tohoto trestného činu je morální zásada nedovolující pohlavní styky mezi nejbližšími příbuznými a riziko, že potomstvo bývá ohroženo degenerací. Trestné je tu pouze vykonání soulože. Soulož mezi příbuznými v pokolení přímém (tedy u pokrevně příbuzných ve vztahu otec - dcera) a mezi sourozenci zákon zakazuje vždy a za všech okolností. Sporné je, zda sem patří i poměr vzniklý adoptí. Domníváme se, že sem tyto styky mezi adoptivními příbuznými nespádají.³⁶ Pachateli jsou oba souložící příbuzní za předpokladu, že trestní odpovědnost některého z nich není vyloučena pro nedostatek věku, nepříčetnost nebo z jiného důvodu. Jedná se o úmyslný trestný čin. Jednočinný souběh s trestnými činy podle § 217, § 217a, vydírání § 235 je možný, stejně jako jednočinný souběh s trestnými činy znásilnění podle § 241 a pohlavního zneužívání podle § 242 příp. § 243.³⁷

³⁵ R 47/1953

³⁶ Šámal P, Púry Fr., Rizman S., *Trestní zákon komentář, 5. přepracované vydání*, C.H:BECK, Praha 2003

³⁷ R 54/1988

2.3.10 Vydírání

Rovněž čtený je čin **vydírání** podle § 235 trestního zákona, kdy pachatel poškozenou osobu nutí násilím, pohrůzkou násilím nebo pohrůzkou jiné těžké újmy, aby něco vykonala, opomenula nebo trpěla.

2.3.11 Útisk

Pokud pachatel jiného nutí, zneužívaje jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opomenul nebo trpěl, jedná se o trestný čin **útisku** podle § 237 trestního zákona.

2.3.12 Pomluva

Běžné je jednání naplňující znaky trestného činu **pomluvy** podle § 206 odst. 1 trestního zákona, kterého se dopustí ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit vážnost dotyčné osoby u spoluobčanů, zejména ji poškodit v zaměstnání, narušit její rodinné vztahy nebo jí způsobit jinou vážnou újmu. Typické je, že násilnický partner začne anonymně telefonovat do zaměstnání partnerky, a takto poukazovat na její domnělé porušení pracovní kázně, případně milenecké vztahy na pracovišti atd.

2.3.13 Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci

Téměř u všech případů domácího násilí jde o jednání postižitelné jako trestný čin **násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci** podle § 197 písm. a) trestního zákona, kterého se dopustí ten, jenž jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmu na zdraví nebo jinou těžkou újmu takovým způsobem, že to u poškozené osoby může vyvolat důvodnou obavu z uskutečnění výhrůžky. Jako trestný čin násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci bylo shledáno trestné jednání, kdy muž po dlouhé týdny vyhrožoval své ženě a dvěma dcerám pomocí dlouhého kuchyňského

nože, který měl neustále položen před sebou, že je zabije, přičemž právě pomocí tohoto nože spáchal dříve trestný čin loupežného přepadení.

2.3.14 Další trestné činy související s domácím násilím

Vážnější agresivní projevy pachatelů jsou často podpořeny pohrůžkou užití či přímo užitím střelných zbraní. Při nelegálním opatření si takové zbraně nebo dokonce při její výrobě přichází v úvahu trestný čin **nedovoleného ozbrojování** podle § 185 trestního zákona.

Pokud pachatel neoprávněně vnikne do bytu či domu jiného nebo tam neoprávněně setrvává, opouští se trestného činu **porušování domovní svobody** podle § 238 trestního zákona. Přísnější trest potom hrozí tomu, kdo při podobném činu ušije násilí nebo pohrůžky bezprostředním násilím nebo překoná překážku, která měla podobnému počínání zabránit.

V rámci domácího násilí jsou časté i různé formy špehování, sledování a podezírání, které mohou vyústit až v počínání postižitelné jako trestný čin **porušování tajemství dopravovaných zpráv** podle § 239 odst. 1 trestního zákona, jehož se dopustí ten, kdo úmyslně poruší tajemství uzavřeného listu nebo jiné písemnosti zasílané poštou nebo jiným dopravním zařízením, či úmyslně poruší tajemství zprávy podávané telefonem, telegrafem nebo jiným takovým veřejným zařízením.

Různé projevy domácího násilí, zejména mezi rozvedenými partnery žijícími ve fakticky i právně nerozdělené domácnosti, jsou často spojeny s protiprávním jednáním naplňujícím znaky trestného činu **maření výkonu úředního rozhodnutí** podle § 171 odst. 1, odst. 3 tr. zákona. Tohoto deliktu se totiž dopustí ten, kdo poté, co proti němu byla bezvýsledně v občanskoprávním řízení použita opatření směřující k výkonu rozhodnutí soudu nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí, maří výkon takového rozhodnutí nebo dohody nebo ten, kdo se dopustí závažného jednání s cílem zmařit výkon rozhodnutí jiného státního orgánu týkajícího se výchovy nezletilých dětí.

2.3.15 Nepřekažení trestného činu a neoznámení trestného činu, spolupachatelství a účastenství na trestném činu

Vedle přímých pachatelů jsou spoluviničky trestných činů páchaných na dětech i lidé, kteří o trestném činu vědí, ale nezabrání mu, neoznámí jej nebo jej dokonce kryjí a napomáhají k jeho realizaci.

Typickým příkladem jsou příbuzní dítěte, kteří kryjí jeho pohlavní zneužívání některým členem rodiny (například matka kryje svého manžela, který sexuálně zneužívá jejich dceru). Jednání, při němž se někdo hodnověrným způsobem dozví o tom, že někdo páchá nebo připravuje trestný čin týrání svěřené osoby (§ 215 tr. zák.), znásilnění (§ 241 tr. zák.), pohlavního zneužívání (§ 242 tr. zák.) a takové jednání nepřekazí, naplňuje skutkovou podstatu trestného činu **nepřekažení trestného činu** podle § 167 trestního zákona. Trestný čin **neoznámení trestného činu** podle § 168 trestního zákona spáchá ten, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný spáchal trestný čin týrání svěřené osoby a takový trestný čin neoznámí.

Nepřekažení a neoznámení není trestné, nemohl-li občan oznámení učinit, aniž by sebe nebo osobu blízkou (příbuzného v pokolení přímém, sourozence či manžela, nebo osobu v rodinném nebo obdobném poměru, například tchýni, bratrance) uvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání. Oznamovací povinnost navíc nemá advokát nebo advokátní koncipient, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe.

Uvedené jednání se ale může týkat i jiných osob než příbuzných. O jednání pachatele například mohou vědět jeho známí či (v případě vychovatelů či ošetřovatelů) jeho spolupracovníci.

Jiná je situace u tzv. **spolupachatelství či účastenství na trestném činu**. Zde hrozí trestní stíhání i osobě blízké, včetně manželky či manžela. Podle § 9 trestního zákona odpovídá za trestný čin, který byl spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama. Pojem "společné jednání" zahrnuje nejrůznější situace, kdy jednání dvou lidí směřuje ke spáchání jednoho trestného činu, například situaci, kdy trestný čin vyžaduje dvojí jednání (trestný čin

znásilnění vyžaduje násilí a soulož) a pachatelé si "úkol" rozdělí (jeden oběť drží, druhý ji znásilňuje). Spolupachateli mohou být i manželé, například v případě trestného činu týrání svěřené osoby.

Organizátor, návodce či pomocník jsou zpravidla stejně odpovědní jako pachatel. Zde se otvírá celá škála možností pro trestní postih osoby, která pachateli napomáhala ve spáchání trestného činu, například odstraněním překážek k sexuálnímu zneužívání dítěte. Ani zde není příbuzenství s pachatelem překážkou trestní odpovědnosti.

2.4 Právní vnímání násilí v rodině páchaného na ženách a ochrana před ním v průběhu dějin

Historicky vzato byla poměrně velká pozornost věnovaná pachatelům trestných činů, o čemž mimo jiné svědčí poměrně podrobná faktografie, která se týká vývoje názorů lidské společnosti na tresty a jejich, nejprve zvykové, později legislativní zakotvení. V prefeudální a feudální době se o zadržení a potrestání pachatele starala oběť, popřípadě její rodina. Teprve později se o pachatele staraly represivní složky a oběť tím začala ztrácet své výsadní postavení. Postupně byla vytvářena také práva obžalovaných. Až od 30. let 20. století můžeme zaznamenat opětovnou pozornost obětem a svědkům trestné činnosti a péči o jejich přiměřenou ochranu.

Masarykův slovník naučný³⁸ z 30. let minulého století se vyjadřuje k rodinnému násilí takto: "Násilné smilstvo: zločin, kterého se dopustí, kdo osobu ženskou učiní neschopnou odporu a v tomto stavu ji zneužije k mimomanželské souloži. Stačí, zjedná-li se neschopnou odporu třeba jen nebezpečnou pohružkou. Téhož zločinu se dopouští, kdo k onomu účelu zneužije i osoby ženské, která je bezbranná, bez přičinění pachatelova nebo nedokonalá 14 roku svého věku". Takoví pachatelé si zasluhují trest a to "těžký žalář od 5 let nebo doživotí". Manžel se na manželce tohoto zločinu nedopouští (teorie o tzv. manželských povinnostech), avšak může spáchat zločin vydírání.

³⁸ Násilí (heslo), Masarykův slovník naučný, 5 díl, str.54, Praha, ČS.kompas 1933.

V časopise Právník³⁹ z roku 1894 se v praktickém případě rozhodnutí C. k. nejvyššího soudu coby soudu kasačního zmiňuje § 525 tr.zák., který měl nadpis: "Kdy z případů, ježto jinak zůstaveny jsou kázní domácí, stávají se přestupky proti veřejné mravopočestnosti" a který obsahuje v prvním odstavci ustanovení: "Jiné hrubší nemravnosti jako krádeže etc., zůstávají se sice, pokud z rodin na veřejnost nevycházejí, domácí toliko kázní. Z toho sluší dovozovati, že zákon jen nemravnosti v rodině, totiž mezi osobami, které v rodinném svazku společně žijí, a v příčině kterých hlavě rodiny právo domácí kázně přísluší, na mysli má, potrestání jejich zpravidla domácí kázní zůstává, a jen tehdy, jdou-li nemravnosti ty tak daleko, že rodiče etc. uvidí toho potřebu, aby žádali úřady za pomoc, potrestání soudem se připouští. Z toho plyne, že potrestání soudních nemravností těch nastati může jen tehda, udály-li se v rodině a nelze-li použitím domácí kázně je zameziti."

Na tomto případě jasně vidíme, jak bylo upraveno právo v rodinném společenství. Žena byla podrobena domácí kázní a rodinné problémy byly soudně řešeny až sekundárně, pokud řešení uvnitř rodiny nebylo účinné.

Další zmínkou z praxe v časopise Právník z roku 1899⁴⁰ je tento případ:

"Jest manželka od stolu a lože nerozvedená za všech okolností povinna sdíleti s manželem společnou domácnost? Jak sluší soudům předsejiti a manželce se hájiti, žádá-li manžel za vydání příkazu ve smyslu § 92 ob. zák. obč.?"

K žádosti Jana A. uložil C. k. okresní soud v Litomyšli na základě konaného šetření usnesením ze dne 22. října 1898 č.j. Nc 283/98-1 manželce jeho, aby "se do tří dnů vrátila k svému manželu do společné domácnosti, jinak že by k dalšímu návrhu k tomu donucena byla, neboť dle bezvýminečného předpisu § 92 ob. zák. obč. jest manželka povinna s manželem byt sdíleti a jemu v hospodářství dle síly své pomáhati. Na tom nemění ničehož zjištěná okolnost, že manžel s ní surově nakládá, poněvadž o povolení zvláštního slušného bydliště nežádala a také žaloby o rozvod manželství nepodala". Usnesením C. k. krajského jako rekurzního soudu v Chrudimi ze dne 3. listopadu 1898 č.jR II 76/98-1 vyhověno bylo rekurzu Heleny A. v tom směru, že byla žádost Jana A. pro tentokrát zamítnuta, neboť "třeba pravda bylo, že

³⁹ Pražák, J., Stupecký, Jos., Trakal, Jos., Náklad jednoty právnické 1894, Tiskárna Dra. Ed, Grégra, s. 702-703.

⁴⁰ Stupecký, J., Herrmann, K., sl. Otavský, Lukáš, Jos., Náklad jednoty právnické 1899, Tisk Grégr a syn, s. 14-16

dle § 92 ob. zák. obč. manželka povinna jest, aby s manželem společnou domácnost sdílela a jemu v hospodářství a živnosti dle své síly pomáhala, jakož pravda, že dle § 93 ob. zák. obč. manželům dovoleno není svazek manželský o své ujmě zrušiti, přece nelze zneuznati, že v jistých důležitých případech úchylka od těchto případů možna a danými poměry aspoň dočasně ospravedlněna jest". V tomto případě bylo slyšenými svědky zjištěno, že "Jan A. vede život nezřízený, že jest silnému pití lihovin oddán, že manželce své nejen na cti citlivě ubližuje, nýbrž i surovým jednáním svým (kopáním do hlavy, do zad apod.) ohrožuje bezpečnost zdraví ba i života jejího tak, že ona by sebe a své dítky před neštěstím uchránila, opětně od něho se vzdálila, a když on i po jejím návratu opětně činů těchto se dopouštěl, přinucena byla se od něho odstěhovati". "Když věci tak se mají, jest další společenství v manželství a vykonávání povinností manželčiných nemožným a je-li soudce z pravidla povinen poskytnouti ochrany a pomoci ku vykonávání povinností v §§ 91, 92 a dalších

ob. zák. obč. stanovených, nemůže zase odepřítí své pomocné ruky a ochrany manželce, kteráž jednáním svého manžela na svém zdraví a tělesné integritě jest ohrožena."

Byla tudíž za takého stavu věci žádost Jana A., ale jen dočasně zavržena, neboť "jakmile poměry se zlepší a takové u manžela nastanou, že on další spolužití s manželkou učiní možným, bude i jemu pro případ, že sňatek manželský nebude rozveden, také zase možnost dána, by se o vrácení manželky do jeho společenství znovu ucházel". K rekurzu Jana A. C. k. nejvyšší soud zrušil obě usnesení nižších soudů a nařídil soudu okresnímu, aby "ustanovil rok a při něm o dohodnutí mezi oběma manžely se pokusil, kdyby toho nebylo lze docíliti, manžely o ustanoveních v §§ 92 a 93, 103 až 105, 107 až 109 ob. zák. obč. poučil a nenastane-li shoda o dočasné rozvedení manželství, Helenu A., ustanoviv jí lhůtu, poukázal, by dle § 107 ob. zák. obč. se zachovala a aby ihned vhodnou žádost za povolení zvláštního slušného bydliště podala, o kteréžto žádosti bude okresnímu soudu neprodleně dále po zákonu jednati; neboť žádné z obou usnesení nižších soudů neodpovídá zákonu, uváží-li se, že manželka vedle § 92 ob. zák. obč. jest povinna jíti za manželem do jeho

obydlí a že jí dle § 93 cit. zák. nikterak není dovoleno, by o své ujmě zrušila svazek manželský, a to ani tehdy, chtějí-li manželé dáti se rozvésti od stolu a lože".

Jak je vidno, již v roce 1898 se před soudem řešily případy domácího násilí. Bohužel zcela odrážely právní poměry vdaných žen té doby. Pozitivní je přístup krajského soudu v Chrudimi, který hovoří o "jistých důležitých případech, kdy je odchylka možná". Nicméně přetrvávalo postavení ženy coby majetku manžela, jehož jedinou šancí, jak se bránit, je požádat o rozvod a podat žádost o povolení jiného slušného obydlí. Pokud tyto žádosti žena nepodá, manžel může uplatnit znovu žalobu o vrácení manželky.

Další zmínka v časopise Právník z roku 1920⁴¹ pojednává o Zákoně rozlukovém po roce praxe, v němž Antonín Horák, rada nejvyššího soudu, hovoří o manželství a rozluce takto: "Obecně nemůže být smlouva zrušena vůlí jedné strany, leda ze zvláštních důvodů spravedlnosti neb slušnosti zákonem stanovených. To platí sice i pro manželství (§ 13. zák. rozl.), nicméně zákon tady jde ještě dále a umožňuje zchytralému manželovi rozvázání svazku i z důvodu přímo nespravedlivých a neslušných - manžel potřebuje s manželkou jen důsledně tak dlouho brutálně nakládati, neb jinými činy § 13 zák. rozl. tak dlouho ji mučiti, že toho již nelze snést a dosáhne cíle jistě. Neboť co jí pak zbývá jiného než rozvod?" Evidentně se ani po dvaceti letech zas tak mnoho nezměnilo a rozvod byl jedinou šancí ženy, jak se vymanit z mučivé situace.

Časopis Právník z roku 1927⁴², v němž Dr. Karel Drbohlav zmiňuje § 288 trestný čin týrání osoby mladistvé a § 289 zanedbání osoby mladistvé a dále ohrožení těla § 52 osnovy zákona přestupkového, říká: "Poněvadž pak ohrožení těla nebo zdraví spadá dle § 52 osnovy zákona přestupkového vždy do příslušnosti soudu a jen takové činy týrání nebo zlého nakládání, které nemají za následek ohrožení těla nebo zdraví, patří do trestního práva správního, jest patrné, že pod pojem týrání osoby mladistvé spadá a skutkovou povahu přečinu dle § 287 tvoří i takové týrání, které nemá za následek ohrožení těla nebo zdraví. V těchto případech bude pak vnitřní

⁴¹ Hora, V., Lukáš, Jos., Náklad jednoty právnícké 1920, Tisk Grégr a syn., s. 813-25

⁴² Hora, V., Lukáš, Jos., Náklad jednoty právnícké 1927, Tisk Grégr a syn., s. 177-9

stránku těchto trestných činů posuzovati nikoli podle vztahu vůle k výsledku zevní činnosti: ohrožení těla nebo zdraví, nýbrž přímo ku zevnější činnosti samé".

Během války byla tato problematika zcela zastíněna bojem proti nacismu a ukončení válečných operací. Po únoru 1948 bylo cílem politické propagandy soustředit se na agitaci socialistického hospodářství, takže jiná právní témata byla takřka výjimkou. Zajímavá, z hlediska pohledu na postavení ženy, je causa nastolená časopisem Právník, ročník 1967⁴³. Zde Martin Rok analyzuje případ rodiny, kdy manžel nastěhoval do bytu, který současně obýval společně s manželkou a nezletilými dětmi, jinou ženu. Situace byla rozebírána ze všech stran, nejvíce byla řešena otázka ohledu na ochranu práv nezletilých dětí a jejich řádného morálního vývoje. Až následně se řešila otázka práv ženy. Autor se zamýšlí nad skutečností, že se proti manželovým zásahům do práv manželky poskytuje ochrana teprve tehdy, pakliže je jimi nevhodně zasahováno také do výchovy dětí. Práva ženy v manželství a ve společenství majetkovém a právním (spoluvlastnictví bytu), nejsou přece vázána péčí o děti. Jako mají stejná práva a povinnosti v manželství, mají i stejné právo na ochranu před jejich porušením například podle § 5 občanského zákoníku. Hlavní právní otázkou tedy bylo majetkové právo k bytu. Nebyla vůbec brána v potaz psychická újma ženy, která byla vystavena soužití ve společné domácnosti s milenkou svého manžela bez možnosti s dětmi odejít. Dle mého názoru se jednalo o soustavný psychický teror, týrání, které musela žena po dobu společné domácnosti snášet. Věřím, že v dnešní době by byla situace posuzována jinak a na tuto okolnost by byl brán zřetel.

Úsilí učinit ze soukromého problému problém společenský začalo v sedmdesátých letech minulého století v USA. V této době se počalo otevřeně hovořit o znásilňování, zneužívání a týrání, ke kterým v intimitě rodiny dochází. Součástí tohoto hnutí byly i statistické průzkumy, které poukazovaly na výskyt násilí mezi partnery i v širší rodině.⁴⁴ Bylo poukazováno na nutnost řešení násilí na ženách nejen v individuální, ale i v celospolečenské rovině.

⁴³ Rok, M., Kazuistika a zásady - Ochrana pro občanky (občana) v manželství, Právník 1967, Československá akademie věd, vydává Ústav státu a práva ČSAV, s 186-94

⁴⁴ Statistika informačního a poradenského centra ROSA za rok 2000, nezveřejněný materiál.

V České republice nebylo v minulosti násilí na ženách jako samostatné téma příliš diskutováno ani řešeno. Problém byl odborně pojednán různými autory pouze jako dílčí na úrovni jednotlivých oborů (kriminologie, psychologie, práva, sociologie, viktimologie), komplexní přístup k problematice, resp. specializovaný legislativní projekt či výzkum, který by se týkal se násilí na ženách a možností jeho prevence, dlouho chyběl. K pojmenování problému a jeho předložení veřejnosti, odborníkům i politikům po roce 1989, jakož i šíření dalších informací o něm, přispěla v nemalé míře nově vznikající občanská sdružení, krizová centra, feministicky zaměřené organizace a Gender aktivity.⁴⁵ Současný přístup k problému viktimizace žen je v ČR dále determinován a ovlivňován společenskými a transformačními změnami, které v naší společnosti nastaly, a to nejen potud, že bylo vůbec možné problém začít diskutovat, ale také tím, že jsme teprve na začátku cesty a mnohé jevy situaci žen jako obětí trestné činnosti spíše komplikují než usnadňují. Jedná se zejména o tyto momenty:

- a) V oblasti trestněprávní došlo k obrovskému nárůstu kriminality, a tím ke zvýšení počtu poškozených žen.
- b) Nárůst trestné činnosti, přestože se po prvotním nárazu v roce 1990 výrazně zpomalil, má za následek výrazné soustředění policejních a justičních orgánů na dopadení, usvědčení a potrestání pachatele a díky své přetíženosti je policie nucena koncentrovat se zejména na objektivně nejzávažnější a veřejnosti známé trestné činy.
- c) Nastala obrovská exploze násilí, zejména ve sdělovacích prostředcích, v umění, v hrách pro děti.

Od roku 1998 proFem realizuje projekt AdvoCats for Women, který byl zahájen jednorocním školením žen - právniček za účasti organizací Amnesty for Women z Hamburku a Aliancie žien Slovenska. V rámci tohoto projektu bylo proškoleny 26 českých a slovenských právniček, z nichž některé v projektu pracují dodnes. Na jaře 2000 Rosa a proFem podaly přes úřad vlády pro lidská práva návrh na doplnění

⁴⁵ Např. ROSA, RIAPS, Bílý kruh bezpečí, ProFem, Gender Studies.

§ 215 tr. zák. Týrání svěřené osoby na Týrání osoby blízké. Podíleli se mimo jiné svými návrhy a připomínkami na přípravách nového Zákona na ochranu před domácím násilím.

2.4.1 Plnění závazků z mezinárodních smluv

Jak jsem již ve své práci předeslala, problematika řešení domácího násilí není jen výlučně vnitrostátní záležitostí, ale systémové řešení nedostatečné právní úpravy ochrany před domácím násilím vyplývá pro Českou republiku též z **mezinárodních smluv**, jimiž je Česká republika vázána. Jedná se především o již zmiňované mezinárodní úmluvy v rámci Organizace spojených národů, obzvláště o oba Pakty a o Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen viz. 2.1.3. Česká republika je povinna podle Úmluvy každé čtyři roky podávat zprávu o legislativních, soudních, administrativních a jiných opatřeních, která přijala za účelem realizace ustanovení Úmluvy, a o pokroku, kterého bylo v tomto směru dosaženo.

Tyto zprávy se podávají Výboru OSN pro odstranění diskriminace žen, jenž představuje kontrolní orgán OSN posuzující plnění závazků vyplývajících z Úmluvy jednotlivým smluvním stranám. A byl to právě Výbor, kdo při posuzování druhé pravidelné zprávy České republiky o plnění smluvních závazků v roce 2002, vyjádřil znepokojení nad přetrvávajícím násilím na ženách a dívkách, včetně domácího násilí. Byl zejména znepokojen skutečností, že domácí násilí zbavuje ženy osobní bezpečnosti a přístupu k bezpečnému ubytování. Výbor dále vyzývá ke stíhání a potrestání takového násilí s potřebnou vážností a rychlostí a k vytvoření takových právních institutů, aby ženské oběti násilí měly k dispozici okamžitě opravné a ochranné prostředky včetně příkazů a zákazů přiblížení. Taková právní úprava v České republice, na rozdíl od italského institutu "vzdálení se z rodinného obydlí", doposud chyběla. Výbor mimo jiné doporučil přijmout opatření k poskytnutí dostatečného počtu útočišť ženám - obětem násilí a k tomu, aby si státní úředníci, zejména příslušníci donucovacích orgánů, soudci, zdravotníci a sociální pracovníci byli plně vědomi všech forem násilí na ženách.

Lze tedy říci, že kritika Výboru OSN vyslyšela návrhy a požadavky organizací, jež proti domácímu násilí již dlouhou dobu bojovaly a hledaly možná účinná řešení ochrany obětí násilí.

2.4.2 Nový zákon na ochranu před domácím násilím

Byl přijat nový zákon, který mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (sněmovní tisk č. 828).

2.4.2.1 Zásady a pilíře nového zákona

Zákon o ochraně před domácím násilím je založen na těchto základních zásadách:

- zásada priority práv* - zásah do soukromé sféry je přípustný, pokud je podle hodnotového řádu demokratické společnosti nezbytný, zvláště pak k ochraně zdraví, života, práv a svobod jiných ohrožených osob
- zásada subsidiarity* - bezpečnost osoby ohrožené násilím je zajištěna opatřeními netrestní povahy a navrhovaná úprava se užije pouze tehdy, nepřichází-li v úvahu postup podle zvláštních předpisů (zejména trestního řádu např. ustanovení § 67 a násl. zákona č. 141/1961 Sb), role trestního práva je rolí subsidiární
- zásada hrozby nebezpečí* - navrhovaná opatření je třeba chápat jako preventivní reakci na nebezpečné chování násilné osoby z hlediska rizika hrozby budoucích útoků
- zásada přiměřenosti a minimalizace zásahů* - druh, trvání a intenzita zásahu policisty se určí podle míry požadavku účinné preventivní ochrany tak, aby co nejméně zasahovaly do ústavně zaručených práv a svobod; zvláštní ohled je třeba brát na osoby nezletilé, staré a tělesně handicapované
- zásada výměny informací* - aby nastavený systém ochrany před domácím násilím dobře fungoval, je nutné zajistit výměnu informací zejména mezi Policií České republiky, orgány sociálně právní ochrany dětí a intervenčními centry.

Návrh zákona je postaven na **třech vzájemně provázaných pilířích.**

Prvním z nich je policejní zásah, který se uskuteční buď na žádost samotné ohrožené osoby, jejích rodinných příslušníků či jiných osob a institucí. Jeho cílem je v první řadě zastavení aktuálního násilí v rodině či společném obydlí, pakliže k němu dochází, a to formou vykázání násilné osoby.

Druhý pilíř pak spočívá v kontrole dodržování povinností uložených násilné osobě při vykázání a v následné péči o ohroženou osobu ze strany intervenčního centra spočívající v pomoci psychologické, sociální a právní. Ingerence státu, vstup do privátní sféry se děje s ohledem na náležité zajištění ochrany základních lidských práv ohrožené osoby i proti její vůli.

Třetí pilíř si lze představit jako občanskoprávní řešení situace ohroženou osobou, která se může obrátit na soud především s žádostí o vydání předběžného opatření, na jehož základě by ten, kdo ohrožuje tuto osobu svým násilným chováním, byl nucen opustit byt a jeho bezprostřední okolí a ve stanovené době se do takto opuštěného místa nevracel. Tuto možnost by osoba ohrožená domácím násilím měla jak v případě předchozího vykázání násilné osoby podle zákona o Policii České republiky, tak i bez něj. Dále se v rámci občanskoprávního řešení situace vyvolané domácím násilím předpokládá, že ohrožená osoby bude iniciovat řízení ve věci samé, zejména pokud jde o rozvod manželství, vypořádání společného jmění manželů včetně společného bydlení, úpravu styku s nezletilými dětmi atd.

2.4.2.2 Historie a význam návrhu na změnu zákona

Zákon na ochranu před domácím násilím zasahuje do osmi zákonů. Na jeho přípravě pracoval osm měsíců expertní skupina Aliance proti domácímu násilí tvořená desítkou předních odborníků z oblasti legislativy a exekutivy. Návrh byl poprvé prezentován v říjnu roku 2004, o měsíc později byl formou poslanecké iniciativy podepsané 55 poslanci v čele s členem Aliance Janem Kasalem předložen Poslanecké sněmovně. Ta jej po čteném přepracování v prosinci 2005 ve třetí čtení schválila a postoupila Senátu, který jej ovšem v únoru 2006 Sněmovně vrátil. Sněmovna zákon schválila 14. března 2006 a dne 31. března podepsal prezident republiky Václav Klaus. Od 1. 1. 2007, kdy zákon nabude účinnosti, vstoupí Česká republika mezi státy s proaktivní reakcí na domácí násilí. Institucím doposud chyběl

nástroj k intervenci, která by zastavila násilí včas, ještě než dojde k vážné újmě na zdraví. Tím, že i v ČR bude možné násilnou osobu na omezenou dobu vykázat ze společného bydliště, mizí jedna z podstatných příčin domácího násilí - to je nulová reakce státu na rané fáze domácího násilí (srovnání viz. italská úprava). Zákon zavádí systémový, komplexní přístup k prevenci a ochraně před domácími násilím. Upravuje a hlavně propojuje postupy policii, justice a sociálních služeb při řešení případů domácího násilí. Přesouvá tedy řešení z trestněprávní sféry do sféry správní a přiznává nové pravomoci nejen Policii České republiky, ale i justici a sociálním službám.

2.4.2.3 Soulad nové právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky

A na závěr bych ještě ráda zhodnotila soulad nové právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky. Odůvodněnost zásahu státu lze odvodit z Listiny základních práv a svobod, zejména z jejího článku 7, kterým se deklaruje právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí a zákaz krutého a nelidského nebo ponižujícího zacházení; dále z článku 8, kterým se zaručuje osobní svoboda. Institut vykázání představuje určitý zásah do ústavně zaručených práv a svobod násilné osoby, tuto osobu a její jednání však nikterak nekriminalizuje, neboť jde o patření netrestního charakteru, jehož těžiště spočívá v rovině preventivního působení, nikoli primárně v represii.

Z uvedených skutečností je zřejmé, že aplikací institutu vykázání může dojít k určitému zásahu do ústavně zaručených práv a svobod násilné osoby, zejména do práva na nedotknutelnost jejího obydlí a ochranu vlastnického práva. Takový zásah je však plně v souladu s mezinárodními závazky České republiky vyjádřenými mimo jiné v Listině základních práv a svobod, neboť k němu dochází za účelem zajištění práva na nedotknutelnost osoby a na její soukromí, jakož osobní svobody osoby ohrožené domácími násilím. Základní je v této souvislosti maxima, podle které lze základní právo nebo svobodu omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody. V případě aplikace institutu vykázání nedochází ke zbavení osobní svobody násilné osoby, nýbrž k jejímu omezení, resp. omezení svobody pohybu. Její

omezení přitom připouští sama Listina základních práv a svobod, kdy v čl. 14 odst. 3 jasně formuluje konkrétní podmínky takového postupu, mezi něž patří mimo jiné i ochrana práv a svobod druhých a práva na zachování lidské důstojnosti. Samotný zásah do nedotknutelnosti obydlí násilné osoby je odůvodněn rovněž ustanovením čl. 12 odst. 3 LZPS, podle kterého lze do uvedené svobody zasáhnout mimo jiné v zájmu zajištění nezbytné ochrany života nebo zdraví osob či ochrany práv svobod druhých. Je nepochybné, že navrhované vykázaní násilné osoby z obydlí, pakliže má tato osoby k bytu vlastnické právo, může být chápáno jako zásah do vlastnického práva ve smyslu článku 11 Listiny základních práv a svobod. V této souvislosti je však nutné respektovat podstatu čl. 11 odst. 4, v něm je zakotven institut nuceného omezení vlastnického práva. Navrhovaný zákon je tedy plně v souladu s ústavním pořádkem České republiky.

2.5 Procesní aspekty domácího násilí

Zákon definuje poškozeného jako toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Postavení poškozeného v soudním procesu je zásadní problémem v souvislosti se snahou o komplexnější a účinnější ochranu oběti násilí. Jedná se nejenom o akutní potřebu ochrany, ale i o předcházení sekundární viktimizace oběti, ke které může během procesu před vynesením rozsudku docházet.

2.5.1 Procesní ochrana oběti v trestním právu

Trestní zákon definuje poškozeného podle § 43 odst. 1 tr. řádu jako toho, komu byla trestným činem způsobena majetková škoda, a toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, nebo toho, komu byla způsobena morální nebo jiná škoda. Je tedy patrné, že trestní řád vymezuje pojem poškozeného poměrně široce. Pojem poškozeného ve smyslu § 43 odst. 1 tr. řádu odlišujeme od pojmu oběť trestné

činnosti, který poprvé do českého trestního řádu zavedl zákon č. 207/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem činnosti ve znění pozdějších úprav. A to jako osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, tak i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý poskytoval výživu, nebo k tomu byl povinen.

Novelou trestního zákona 91/2004 Sb., která vstoupila v platnost 1. 6. 2004 již není k trestnímu stíhání pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 215a tr. zák. třeba souhlasu oběti násilí a policejní orgán se ho nesmí dožadovat. K trestnímu stíhání dochází tedy ve veřejném zájmu bez ohledu na stanovisko poškozeného. V minulosti orgány činné v trestním řízení nesměly pokračovat v trestním stíhání, pokud oběť týrání neudělila souhlas dle § 163a trestního řádu. Došlo tedy k určitým změnám zákonů souvisejícím se snahou o ochranu oběti-poškozeného během procesu:

Zákonem č. 283/2004 Sb. byl novelizován trestní řád:

- a) Orgány činné v trestním řízení mají podle § 70a odst. 2 tr. řádu povinnost informovat osoby poškozené trestnou činností nebo svědky o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby, eventuálně z vazby uprchl, dále pak o tom, že odsouzený byl propuštěn nebo uprchl z výkonu trestu odnětí svobody. Má-li oběť či svědek o takovou informaci zájem, musí o ní orgány činné v trestním řízení požádat.
- b) Osobě poškozené byla práva rozšířena o možnost podat stížnost proti rozhodnutí policejních orgánů o tom, že podmíněně odkládají návrh na potrestání dle § 179g trestního řádu. Dále o možnost podat stížnost proti rozhodnutí o tom, že se podezřelý během doby osvědčil (podle § 333 odst. 3 trestního řádu). Je tedy třeba další osud pachatele bedlivě sledovat. Dále od 1. 7. 2004 nabyl účinnosti § 179h, podle něhož může státní zástupce, který odložil podání návrhu na potrestání, rozhodnout, že se podezřelý v průběhu zkušební doby osvědčil. Proti tomuto rozhodnutí lze podle odstavce 4 citovaného paragrafu trestního řádu podat stížnost, jež má odkladný účinek.

c) Je možné navrhnout, aby odsouzený pachatel uhradil náklady související s účastí poškozené osoby v trestním řízení, a to i v případě, že nebyl přiznán nárok na náhradu škody (§ 154 odst. 2 zák.č. 141/1961 Sb.).

Jsou jisté možnosti, které vyplývají ze zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, v platném znění:

a) Ustanovení zákona umožňují oběti podat stížnost, když v soudním řízení dochází k průtahům, dále v případě nevhodného chování soudních osob nebo narušování důstojnosti řízení. Stížnost na průtahy musí být vyřízena do jednoho měsíce, ostatní do dvou měsíců. V případě nespokojenosti se žena může obrátit na předsedu soudu nejbližšího vyššího stupně.

b) Další možností v případě nespokojenosti s vyřízením stížnosti na průtahy je podání návrhu na určení lhůty k provedení procesního úkonu. Soud je povinen do pěti dnů stížnost postoupit soudu nejbližšího vyššího stupně, ten určí lhůtu k provedení procesního úkonu. Touto lhůtou je soud vázán. Soud nejbližšího vyššího stupně rozhodne do dvaceti dnů od doručení návrhu.

c) Stížnost na návrh na určení lhůty může být podána v občanském právním řízení účastnicí (navrhovatelkou, odpůrkyní) a v trestním řízení poškozenou.

Oběť má i další možnosti:

a) Jestliže oběť podala trestní oznámení u Policie ČR a není spokojena s rozhodnutím policejního orgánu (např. věc byla odložena a předána k vyřízení v přestupkovém řízení), může se obrátit se stížností na příslušné státní zastupitelství (§ 174 trestního řízení).

b) Vystupuje-li oběť v řízení jako osoba poškozená, může kdykoliv v přípravném řízení (do doby než je věc předána soudu) žádat o přezkoumání postupu policejního orgánu nebo státního zástupce (§ 157a trestního řízení), aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu.

2.5.2 Procesní ochrana oběti v právu občanském

Požadavek na zdržení se násilného, výhrůžného a obtěžujícího chování agresora a požadavek na zákaz jeho vstupu do bytu, vyklizení bytu partnerem apod., jež nabízí český právní řád, jsou ne vždy veřejnosti známé. Oběť má dvě možnosti. Jednak lze žádat zdržení se obtěžujícího chování žalobou na ochranu osobnosti dle ust. § 13 obč. zákona a v rámci této žaloby požadovat i finanční odškodnění (z této žaloby se neplatí soudní poplatek dle procent z požadované finanční náhrady, hradí se jen pevně stanovená částka, přičemž lze požadovat i osvobození). Tato žaloba je však v oblasti domácího násilí výjimečná. Zákon však netvrdí, že tuto žalobu lze uplatnit jen při urážkách cti tiskem apod. Je proto třeba tuto bariéru prorazit a snažit se o vytvoření konstantní soudní judikatury.

Podstata novelizace občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů) v souvislosti s novým zákonem na ochranu před domácím násilím spočívá především v zakotvení nového speciálního **předběžného opatření**, které z hlediska svého účelu bude v praxi s největší pravděpodobností navazovat na institut policejní, a podání návrhu na jeho vydání bude v takovém případě automaticky prodlužovat nepřítomnost vykázané osoby ve společném bytě či ve společně obývaném domě. Hlavním cílem předběžného opatření je poskytnout delší dobu osobě ohrožené domácím násilím, aby mohla ve lhůtě zákonem stanovené podat návrh ve věci samé, kterým se bude z logiky věci domáhat zejména úpravy poměru k nezletilým dětem, rozvodu manželství či vypořádání společného bydlení, a aby ohrožená osoba nebyla ze strany přítomné násilné osoby vystavena výhrůžkám či jinému nátlaku například nevzetí svého meritorního návrhu zpět. Konstrukce předběžného opatření spočívajícího ve vykázání násilné osoby ze společného obydlí užívaného s ohroženou osobou a v zákazu navazování kontaktů násilné osoby s ohroženou osobou podle § 76b o.s.ř. vychází z již zavedeného specifického předběžného opatření ve věcech nezletilých dětí podle § 76a o.s.ř.

S ohledem na specifičnost předběžného opatření se navrhuje přesně vymezit, kdo je účastníkem předmětného řízení a rovněž se navrhuje upravit příslušnost soudu v

ustanovení § 74 odst. 4. V § 75 odst. 4 se v souvislosti s úpravou předběžného opatření podle nového ustanovení § 76b upravuje lhůta, v níž musí být o návrhu na vydání předběžného opatření rozhodnuto. Tato lhůta se stanovuje v délce **48 hodin** od podání návrhu, a to v souladu se zájmem, který se navrhuje chránit, a s právem vykázané osoby, které je omezováno. V novém ustanovení § 76b se navrhuje upravit zvláštní předběžné opatření, kterým, pakliže je jednáním účastníka, proti němuž návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatel, může předseda senátu tomuto účastníku uložit zejména, aby dočasně opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nebo aby do něj nevstupoval, pokud to není v rozporu s jeho oprávněnými zájmy, nebo aby se zdržel setkávání s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním, pokud to není v rozporu s jeho oprávněnými zájmy. Návrh zákona dále stanoví, že předběžné opatření podle § 76b odstavce 1 lze vydat i tehdy, pokud nebylo zahájeno řízení ve věci samé. Z uvedeného vyplývá, že předběžné opatření lze vydat, i když nebyl podán návrh na zahájení řízení o rozvod manželství, návrh na zahájení řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem, ani návrh na zahájení řízení o zrušení společného nájmu bytu, a to ani když domácnost účastníků trvá. V případech, kdy s přihlédnutím k oprávněným zájmům účastníka, vůči němuž návrh směřuje, není možné bez dalšího vykázat násilnou osobu ze společného obydlí nebo jí zakázat návrat podle písm. a) navrhovaného ustanovení § 76b, vydá soud přesto předběžné opatření spočívající v zákazu návratu do společného obydlí, avšak s určitými výjimkami odpovídajícím oprávněným zájmům. Ustanovení § 76b dále řeší otázky doručování, počítání lhůt a doby trvání předběžného opatření, která byla stanovena na **jeden měsíc** s ohledem na ochranu osoby ohrožené domácím násilím a na nezbytnost minimalizace zásahu do práv účastníka, proti němuž návrh směřuje. Lhůta trvání může být rozhodnutím soudu prodloužena, a to s ohledem na charakter podaného návrhu na zahájení řízení, majetkové a jiné poměry účastníků, jakož i na jiné rozhodné okolnosti. K tomuto rozhodnutí je ovšem nezbytný výslovný návrh navrhovatele na prodloužení trvání nařízeného předběžného opatření. Maximální doba, po kterou může předběžné opatření trvat, je přitom návrhem zákona stanovena na **jeden rok**, přičemž je počítána od okamžiku, kdy bylo předběžné opatření nařízeno. Ve výčtu

uvedeném v § 76b se navrhuje výslovně uvést, co může být předběžným opatřením účastníku uloženo, dále změna reaguje na úpravu nového předběžného opatření stanovením lhůty k podání návrhu na zahájení řízení ex lege. Vykonatelnost usnesení, kterým bylo nařízeno předběžné opatření podle § 76b, se tedy navrhuje upravit tak, aby bylo vykonatelné vyhlášením, a nedošlo-li k vyhlášení tohoto usnesení, je vykonatelné, jakmile bylo vyhotoveno. Úprava výkonu rozhodnutí je zde obdobná samotnému výkonu vykázaní navrhovanému v zákoně o Policii České republiky. Předpokládá se součinnost zejména s Policií České republiky a s dalšími státními orgány. Soud tedy v souvislosti s vykázaním vyzve povinnou osobu k vydání všech klíčů od společného obydlí a zároveň poskytne vykázané osobě možnost k vyzvednutí věcí náležejících její osobní potřebě. Možnost vrátit se na místo poskytne soud opakovaně na žádost vykázané osoby, a to zejména za účelem vyzvednutí věcí nezbytných pro její podnikání nebo výkon povolání. Jestliže není násilná osoba, které byla předběžným opatřením uložena povinnost opustit společné obydlí a nevracet se do něj, při výkonu rozhodnutí přítomna, zanechá jí soudní vykonavatel na dveřích společného obydlí oznámení o tom, že si může své osobní věci vyzvednout kdykoli během trvání opatření, a to na svou žádost uplatněnou u příslušného soudního vykonavatele. Příslušným k výkonu tohoto rozhodnutí je soud, který předběžné opatření nařídil.

Zákon rovněž upravuje bezodkladný výkon rozhodnutí, které zajišťuje soud, který rozhodl o předběžném opatření dle § 76b. Výkon se provede tak, že soud v součinnosti s příslušnými státními orgány vykáže povinného ze společného obydlí, odebere mu všechny klíče od společného obydlí a případně mu zakáže se s označenou osobou stýkat či ji jinak kontaktovat.

Česká veřejnost má o trestním právu a jeho využitelnosti v praktickém prosazování spravedlnosti dvě představy, obě poněkud zkreslené. Na jednu stranu se stalo módou podávat trestní oznámení v situaci, kdy je výhodné obvinít obchodního či politického protivníka z protiprávního jednání nebo jako prostředek vymáhání soukromoprávní pohledávky. Na druhou stranu v situaci, kdy je trestní oznámení na místě, občané s takovým krokem váhají, neboť orgánům činným v trestním řízení nedůvěřují. Za tento stav je samozřejmě částečně zodpovědný

samotný stát, který příliš často selhává při plnění svých úkolů, ale na vině je také nízké právní vědomí občanů.

2.5.3 Ochrana oběti poskytovaná správním právem

Jak jsem již uvedla, přestupkem je protiprávní jednání, které vykazuje nepatrnou míru nebezpečnosti pro společnost. Vzhledem k okolnostem se přestupkové řízení uplatní ponejvíce v případech domácího násilí. Je ovšem třeba podotknout, že efektivita přestupkového řízení z hlediska postihu nebo nápravy pachatele není příliš vysoká.

Výčet přestupků a přestupkového řízení, které je zvláštním druhem správního řízení, upravuje zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích. V případě ochrany dětí a obětí domácího násilí se může jednat především o přestupky proti občanskému soužití podle § 49 zákona o přestupcích. Tohoto přestupku se dopustí ten, kdo:

- a) jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch (pokuta do 1000 Kč);
- b) jinému z nedbalosti ublíží na zdraví;
- c) úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním (pokuta do 3000 Kč).

Pro přestupkové řízení platí podobná pravidla jako pro trestní řízení. Rovněž přestupku se může dopustit pouze fyzická osoba starší 15 let. Stejně jako je tomu u trestných činů, je i u přestupků vyžadováno zavinění, a to ve formě úmyslného zavinění, nebo nedbalosti. Za pachatele přestupku nelze považovat osobu, která spáchala přestupek ve stavu nepřičetnosti, pokud se však do tohoto stavu nepřivedla, byť i z nedbalosti, požitím alkoholu nebo užitím jiné návykové látky. K tomu, aby příslušný orgán zjistil skutkový stav věci a prověřil, zda byl spáchán přestupek, nařizuje ústní jednání a zve si dotyčné osoby k podání vysvětlení. Podávat vysvětlení je povinen každý, přičemž podání vysvětlení může být osobami odepřeno, jen pokud by jim samotným nebo osobám jim blízkým hrozilo nebezpečí

postihu za přešupok, popř. za trestný čin. O podávání vysvětlení se vyhotovuje protokol, jehož kopii by osoba podávající vysvětlení ve svém zájmu měla vyžadovat. Přestupky se vždy projednávají za přítomnosti obviněného.

Pokud se jedná o násilí v rodině, povětšinou se při jednání příslušníci přestupkové komise snaží manželům či rodičům "domluvit". Řízení o přestupku se ukončuje vydáním rozhodnutím ve věci. Proti rozhodnutí o přestupku přichází v úvahu odvolání. V plném rozsahu se může odvolat jen obviněný, jde-li o mladistvého, v jeho prospěch i jeho zákonný zástupce a orgán vykonávající sociálně právní ochranu dětí. Odvolání je třeba podat do patnácti dnů ode dne doručení rozhodnutí. Nejčastější sankcí za spáchání přestupku je peněžitá pokuta či napomenutí.

S přijetím nového zákona na ochranu před domácím násilím bude mít policie v případě odůvodněné hrozby dalšího fyzického násilí právo chránit ohroženou osobu v jejím bydlišti tím, že vykáže násilnou osobu na deset dnů z tohoto obydlí. Změna zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, spočívá v následujících bodech:

Policii české republiky se v ustanoveních § 21a až 21d zákona svěřuje zásah do soukromého vztahu v podobě možnosti vykázat toho, kdo svým násilným chováním ohrožuje jinou osobu na životě, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou (společné obydlí), jakož i z jeho bezprostředního okolí. Tuto pravomoc svěřuje policii zejména v návaznosti na její stávající úkoly při ochraně života, zdraví a majetku (§ 2 zákona o Policii České republiky) a také proto, že je to právě policie, kdo již nyní často vyjíždí k zásahům proti domácímu násilí. Zákon navazuje rovněž na stávající instituty umožňující vstup policie do obydlí podle § 83c odst.1 trestního řádu (141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a § 21 odst. 1 zákona o Policii České republiky (viz. 2.6).

Nedochází k zavádění nových oprávnění policie, jedná se jen o konkretizaci a rozšíření dosavadních oprávnění. Změna zákona je speciální a zaměřená jen na případy ochrany před domácí násilím, zatím co stávající, širší a obecnější právní úprava vstupu do obydlí dopadá na širší okruh případů. Nová úprava respektuje zásadu proporcionality při ukládání daných opatření v podobě vykázaní a policejní orgán nepoužije donucovací prostředky, nebude-li k tomu dán zákonný důvod.

Co se týče věcné stránky vykázání násilné osoby, toto opatření uloží policista tehdy, pokud na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, lze důvodně předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti. Hledisko nebezpečnosti je zaměřeno směrem do budoucnosti jako reálná hrozba gradace jednání násilné osoby. Toto riziko je oprávněn vyhodnotit policejní orgán, který zasahuje na místě samém a to na základě výše uvedených hledisek, obzvláště jedná-li se o násilí opakující se, dlouhodobé a eskalující. Záměrem změny zákona o Policii České republiky je nikoliv rozhovor policisty se stranami a následné "uklidnění" situace, nýbrž povinnost vyhodnotit situaci na místě, cíleně zjistit předchozí incidenty a vyhodnotit riziko reálné hrozby. V žádném případě však neprovádí právní kvalifikaci již spáchaného jednání. Samotný institut vykázání představující opatření přijímané policejním orgánem nelze v žádném případě vnímat jako sankci, nýbrž jako reakci preventivního charakteru na nebezpečné chování násilné osoby. Opačný princip by přispíval ke zvýšení traumatizace osoby ohrožené domácím násilím, jež má tendenci přebírat perspektivu násilné osoby a není schopna racionálně řešit svou situaci. Bude-li přístup policie vyvážený a plně profesionální, respektující základní principy nového modelu, hrozí nebezpečí přechodu ohrožené osoby z pod kontroly osoby násilné pod kontrolu státu. Aby tomu tak nebylo, nabízí stát dvoustupňovou ochranu ohrožené osoby, přičemž první fáze ochrany je bez její participace, kdy stát poskytne ohrožené osobě lhůtu deseti dnů, v jejímž průběhu je násilná osoba vykázána z bytu a veškerá opatření jsou zde realizována z rozhodnutí státu; druhá fáze pak spočívá v poskytnutí právního prostředku ohrožené osobě - možnosti obrátit se na soud se žádostí o předběžné opatření, jímž by bylo vykázání prodlouženo o jeden měsíc. V případě, že není násilná osoba v době příjezdu policie na místě násilného jednání přítomna, je policie oprávněna také k zákazu vstupu násilné osoby do obydlí. Policista je zároveň povinen přesně specifikovat, na jaký prostor se toto vykázání vztahuje. Je rovněž třeba jednoznačně deklarovat prioritu zajištění bezpečnosti ohrožené osoby mimo jiné i před podnikatelskou aktivitou násilné osoby (což je významné zejména v případech, kdy prostor, ve kterém došlo k násilnému jednání, je zároveň místem podnikání násilné osoby apod.).

O výkonu sepíše policista neprodleně úřední záznam (a to i tehdy, kdy nebylo uloženo vykázání), který by měl být dále zaevidován pro další použití policie. Součástí takového záznamu by byla standardizovaná dokumentace, která by poskytovala přesný popis dané situace včetně důvodů vedoucích policistu k odhadu nebezpečnosti situace a násilné osoby.

Zákon určuje dále místa, kam se bude rozhodnutí o vykázání či zákazu vstupu doručovat. Jedná se o velmi významný prvek v navrhovaném systému řešení domácího násilí, právě doručením předmětného rozhodnutí se totiž aktivuje činnost intervenčního centra (viz. dále), které má mít podle návrhu ex lege povinnost kontaktovat ohroženou osobu a poskytnout jí v případě potřeby psychologickou, právní a jinou pomoc. Totéž se týká orgánů sociálně právní ochrany dětí, pakliže v místě, kde došlo k domácímu násilí, žijí děti.

Zákon rovněž zakotvuje povinnost vykázané osoby vydat policistovi v době rozhodnutí o vykázání všechny klíče od společného obydlí, a to s možností sankce za **přestupek**, kterého by se nesplněním takové povinnosti dopustila. Zároveň má však vykázaná osoba právo na vyzvednutí věcí náležejících její osobní potřebě, a to hned v okamžiku vykázání. Vykázané osobě je pak opětovně umožněno vrátit se na místo, na něž se vykázání vztahuje, za přítomnosti policisty tak, aby nedošlo k dalšímu ohrožení blízké osoby a aby si vykázaná osoba mohla odnést další osobní věci a věci nezbytné pro její podnikání nebo výkon povolání. V rámci poučení o právním postavení vykázané osoby policista rovněž upozorní na následky neuposlechnutí uloženého rozhodnutí, které může v závažnějších případech nebo opakovaných případech naplňovat znaky trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle ustanovení **§ 171 trestního zákona** (viz navrhovaná novelizace trestního zákona). Vykázaná osoba má dále právo na informace o možnostech jejího dalšího ubytování a právo poskytnutí součinnosti ze strany Policie České republiky. Ohrožené osobě policie poskytne informace týkající se podání návrhu na předběžné opatření v občanském soudním řízení. Tyto informace předá policie ohroženým osobám také tehdy, když nerozhodla o vykázání násilné osoby.

Ustanovení § 21d zákona o Policii české republiky č. 282/1991Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále stanoví lhůtu pro vykázání v délce **10 dnů**. Tuto lhůtu

nebude možné zkrátit, a to ani se souhlasem ohrožené osoby. V odstavci 3 nakonec konstituuje povinnost policie automaticky kontrolovat dodržování rozhodnutí o vykázání jak u vykázané osoby, tak i u osoby ohrožené ve lhůtě do **tří dnů** od vydání rozhodnutí o vykázání. V případě zjištění, že uložený zákaz není respektován, nabízí se postup podle § 171 trestního zákona (popř. zákona o přestupcích).

V zákoně o Policii České republiky nebyl zcela záměrně zvolen systém předběžného souhlasu soudu, případně státního zástupce s rozhodnutím o vykázání, ani jejich následný přezkum. Důvodem je skutečnost, že vykázání je pouze krátkodobým omezením vykázané osoby. Pakliže se bude vykázaná osoba domáhat náhrady škody, může tak učinit podle **zákona č. 82/1998 Sb.**, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů. Jednání ohrožené osoby spočívající v uvádění nepravdivých informací v úmyslu docílit vykázání, popř. trestní stíhání násilné osoby lze přitom účinně postihnout již podle stávající právní úpravy trestního zákona (např. **podle § 174 trestního zákona**) a zákona o přestupcích.

Rozhodnutí o vykázání je navrhováno jako rozhodnutí ve správním řízení a jako takové je přezkoumatelné cestou řádných a mimořádných opravných prostředků. Řádným opravným prostředkem by v daném případě bylo **odvolání**, kterému však není přiznán odkladný účinek, a to s ohledem na význam chráněného zájmu, kterým je život, zdraví, svoboda a lidská důstojnost ohrožené osoby. Odvolání by bylo možné podat v obecné patnáctidenní lhůtě, tzn. že přezkumu a případného zrušení rozhodnutí policejního orgánu o vykázání se lze domáhat i zpětně po uplynutí zákonné desetidenní lhůty stanovené pro vykázání. Přezkoumání dotčeného rozhodnutí je zajištěno rovněž v rámci systému správního soudnictví na základě správní žaloby, tedy v souladu s požadavkem čl. 36 Listiny základních práv a svobod na soudní přezkum rozhodnutí správního orgánu.

V ustanoveních § 42n odstavce 1 a 2 se upravují podmínky pro předávání osobních údajů policisty jiným orgánům. Tato změna navazuje na nové oprávnění policisty předat osobní údaje o vykázaných osobách a osobách ohrožených (§ 21a odstavce 1 a 2) orgánům sociálně právní ochrany dětí a intervenčním centřům.

V praxi přetrvávající preference ochrany soukromí nad ochranou života, zdraví a dalších práv a svobod snižuje do určité míry ochotu policie v případech domácího násilí zasáhnout. Policejní intervence v soukromí rodiny, kde k násilí dochází, je státně mocenský zásah, který by měl mít jasně stanovená pravidla, což nový zákon zavádí a věřím, že jeho smysl bude v praxi naplněn.

2.5.4 Nový zákon o sociálně právní ochraně dětí

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) připravilo novelu zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Poslanecká sněmovna schválila novelu, kterou i s pozměňovacími návrhy vrátil Senát. Schválenou právní normu musí ještě podepsat prezident. Zákon by měl nabýt účinnosti prvním dnem druhého kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení (pravděpodobně v červnu 2006). Podoba zákona je výsledkem opakovaných diskusí s odborníky, zástupci státní správy, samosprávy i neziskového sektoru. Cílem nové úpravy je především umožnit dětem, aby vyrůstaly v prostředí, které bude co nejvíce podobné prostředí rodinnému. Novela by měla také posílit ochranu dětí před týráním, zneužíváním a zanedbáváním a zlepšit postavení pěstounů.

Základním záměrem navrhované právní úpravy je snaha podpořit všechny formy náhradní péče o dítě, které dětem umožní vyrůst v prostředí co nejvíce podobném prostředí rodinnému. Návrh klade důraz i na prevenci sociopatických jevů, posílení ochrany dětí před nezákonnými manipulacemi při zprostředkování náhradní rodinné péče a na zkvalitnění právního prostředí. Novela obsahuje následující zásadní změny.

Mezi děti, na které se sociálně právní ochrana zaměří, se nově zahrnují i děti, jejichž rodiče projevují malý zájem, dostatečně se o ně nestarají a opakovaně je svěčují do péče různých zařízení s celodenním provozem (např. hospitalizace v různých zařízeních, včasné nepřijetí dítěte z těchto zařízení atd.). Nová právní úprava pamatuje také na děti, které jsou ohroženy domácím násilím (např. v důsledku častých konfliktů mezi rodiči). Pokud jde o ochranu dětí před domácím

násilím, budou mít orgány sociálně právní ochrany dětí (např. obecní úřady obcí s rozšířenou působností, nestátní neziskové subjekty atd.) nově povinnost mlčenlivosti. V praxi to bude znamenat, že v případech, kdy dítě s rodičem, na kterém jeho partner páchá domácí násilí, najde azyl v některém ze zařízení k tomu určených, budou mít úřady povinnost mlčenlivosti o pobytu těchto lidí.

Nová právní úprava mimo jiné prohlubuje ochranu dětí, které jsou na základě žádosti rodičů opakovaně umisťovány do kojeneckých ústavů, dětských domovů a dalších zařízení, a **dětí ohrožovaných násilím mezi rodiči nebo jinými fyzickými osobami**. Novela také posiluje práci s biologickou rodinou a umožňuje tak dítěti zachování rodinného prostředí. Zákon zakotvuje možnost svěřit dítě na přechodnou dobu do pěstounské péče, a to zejména v případech, kdy dítěti v rodině nejsou zajištěny potřebné podmínky. Mělo by jít o dobu, než rodiče vyřeší své problémy a dítě se tak bude moci relativně brzy vrátit zpět do rodiny.

Nová právní úprava zvyšuje ochranu dětí také tím, že **lékařům, kteří budou mít podezření na týrání či zneužívání dítěte nebo zanedbávání péče o ně, stanoví povinnost tuto skutečnost zaznamenat a záznam zaslat příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí**. Tím samozřejmě není dotčena oznamovací povinnost podle **trestního zákona**.

Další změny se týkají pověřených osob, které mohou poskytovat sociálně právní ochranu. Praktické zkušenosti ukázaly, že lidé, kteří přicházejí do přímého kontaktu s dětmi, kterým sociálně právní ochrana náleží, tedy především s dětmi zanedbávanými, týranými, či zneužívanými, musí být schopni posoudit nebezpečí, které dítěti hrozí, a včas mu zajistit potřebnou odbornou pomoc. Proto je nezbytné, aby tyto osoby měly příslušné odborné vzdělání a praxi.

2.5.5 Nová ustanovení v zákoně o sociálním zabezpečení (zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů)

Intervenční centra mají v celém modelu řešení domácího násilí v České republice nezastupitelnou roli, bez jejíž existence by daný systém nefungoval. Tato centra by měla představovat most mezi represivně preventivní složkou, tedy policií a soudy,

na straně jedné a oběťmi domácího násilí na straně druhé a měla by poskytovat solidární ochranu osobám ohroženým domácím násilím. Centra by získávala na základě navrhovaného zákona přímo od policie přesnou dokumentaci o konkrétním případě domácího násilí. Předávaná dokumentace by měla být standardizovaná, neboť na jejím základě by měly být i ostatní spolupracující orgány schopny rozpoznat nebezpečnost činu v daném případě.

Věcně tedy úprava pomoci osobám ohroženým domácím násilím patří do ustanovení o péči poskytované rodině a dětem. Mezi tento výčet se návrhem zákona začleňuje služba nazvaná "pomoc v intervenčních centrech". Osobám ohroženým domácím násilím je poskytována bezprostřední individuální psychologická a sociální pomoc ambulantní azylové povahy. Těmto osobám je rovněž zprostředkována následná pomoc zejména sociální, lékařská, psychologická a právní. Pro poskytování takové pomoci se nově navrhuje na krajské úrovni zřídit tzv. intervenční centra. Intervenční centra by kromě poskytování fundované pomoci sociální, psychologické a právní plnila i úkoly koordinační a informační mezi spolupracujícími orgány veřejné správy, zejména orgány sociálně právní ochrany dětí, zdravotnickými zařízeními, policií a soudy. Z hlediska potřeb systémového omezování domácího násilí by tato intervenční centra byla pověřena monitorováním případů domácího násilí a zpracováním metodických pokynů pro spolupráci mezi jednotlivými spolupracujícími institucemi, plnila by tak úlohu koordinačních center. Speciálně se rovněž upravuje povinnost mlčenlivosti, která je však prolomena vůči orgánům činným v trestním řízení. Skutečností, o kterých se při výkonu své činnosti zaměstnanci centra dozvěděli, mohou pochopitelně sdělit také se souhlasem osob, jichž se tyto údaje týkají. Samotný výkon pomoci ohroženým osobám je upraven v § 74a a § 74b, který stanoví, kdy a za jakých podmínek zahájí intervenční centrum v konkrétním případě svou pomoc, a jeho pravomoci. Činnost centra plní rovněž úlohy tzv. zpětné vazby, kdy u oběti zjišťuje, zda tato osoba všem informacím poskytnutým příslušníky Policie České republiky porozuměla a zda byla ohrožené osobě zajištěna dostatečná ochrana a bezpečí. Centrum je povinno kontaktovat osobu, která byla v rozhodnutí o vykazání ze společného obydlí označena za osobu ohroženou násilným chováním ve lhůtě nejpozději do 48 hodin od doručení podnětu,

jinak vždy bezodkladně poté, co se dozví o ohrožení osoby násilným chováním. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že byť jsou intervenční centra součástí systému započatého intervencí státu v podobě vykazání násilné osoby policií, může se ohrožená osoba či kdokoli jiný na intervenční centrum se žádostí o pomoc obrátit přímo.

Právní úprava činnosti intervenčních center byla vložena do návrhu novely zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení § 3 vymezuje působnost krajských úřadů v sociálním zabezpečení. Z hlediska jisté nutné odbornosti zaměstnanců intervenčních center se jeví být vhodné zřízení intervenčních center na úrovni krajů, a to v jejich samostatné působnosti. Odstavec 1 ustanovení § 46 stanoví, která z účelových zařízení zřizovaných pro poskytování služeb sociální péče náleží do působnosti obcí. Zároveň však uvádí výjimky z takové působnosti, jedná-li se o zřízení zmíněná v ustanovení § 2 odst. 1 písm. e), § 3 odst. 2 písm. a).

2.6 Informace o domácím násilí vyplývající ze sociologických výzkumů

Z dosavadních průzkumů o výskytu a frekvenci domácího násilí je stále jedním z nejhodnovnějších a nejlépe informujícím výzkum agentury STEM. Prozatím nejkomplexnější proběhl v roce 2002.

Výzkum agentury STEM 2002:

a) Charakteristické znaky domácího násilí:

- násilí se opakuje - 66 %
- je kombinováno psychické a fyzické násilí - 50 %
- v rodinách s domácím násilím vyrůstají děti - 84 %
- útoky se odehrávají v přítomnosti dětí - 69 %

b) Ve výzkumu uvedlo 13 % dotázaných, že se stalo obětí partnerského násilí, celkově tedy domácím násilím trpí minimálně 16 % dotázaných.

c) Pouze 18% populace ví, jak se zachovat v případě výskytu domácího násilí.

- d) S domácím násilím se přímo setkala čtvrtina populace (26 %), z doslechu jej zná 45 % populace ČR.
- e) Tváří v tvář domácímu násilí je pouze každý druhý člověk ochoten poskytnout pomoc.
- f) 61 % populace je přesvědčeno, že se oběťmi domácího násilí stávají většinou slabé ženy.
- g) Dvě třetiny občanů jsou přesvědčeny, že domácího násilí se nedopouští lidé, kteří jsou známí svým slušným chováním.
- h) Dvě třetiny občanů soudí, že je to vážný jev, o kterém nelze mlčet, a 79 % veřejnosti je přesvědčeno o tom, že okolí nemůže zůstat k domácímu násilí lhostejné.
- i) Většina lidí (71 %) si myslí, že rodina sama nemůže problém domácího násilí vyřešit.

Počty přestupků týkajících se fyzického domácího násilí v roce 1999 v Praze (v rámci § 49 odst. 1 písm. c., zák. č. 200/1990 Sb.)⁴⁶

z nich:	abs.	%
Odloženo	588	57,5
projednáno a zastaveno	173	16,9
projednáno a rozhodnuto o sankci	212	20,7
projednáno, podáno odvolání a v roce 1999 odvolání vyřízeno	19	1,9
projednáno, podáno odvolání a v roce 1999 odvolání nevyřízeno	11	1,1
Blíže nám nespécifikováno	19 ⁴⁷	1,9

⁴⁶ Martinková, Macháčková. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001

celkem PŘESTUPKŮ	1022	100
------------------	------	-----

Minimální počty vyřízených (a nezastavených) přestupků v Praze v roce 1999 týkajících se fyzického násilí mezi partnery v rodině a pohlaví původců násilí. (Údaje 56 obvodních a místních úřadů hl. m. Prahy, kromě údajů ObÚ Prahy 3):

Fyzické partnerské násilí v rodině (mezi manžely, ex-manžely, druhem a družkou)	Počty případů fyzického násilí:	
	abs.	%
muž vůči ženě	143	80,8
žena vůči muži	18	10,2
žena i muž proti sobě navzájem	14	7,9
neuvedeno	2	1,1
Celkem PŘÍPADŮ ⁴⁸	177	100

V Praze bylo v roce 1999 vyřízeno minimálně 63 přestupků týkajících se fyzického násilí mezi členy užší rodiny: z nich nejméně u 27 přestupků (42,9 %) bylo přestupkové řízení zastaveno. Vyřízeno (a nezastaveno) tak bylo minimálně 36 přestupků (57,1 %). Nejčastěji, a to z více jak třetiny, se mezi výše uvedenými 36 vyřízenými případy tělesného násilí mezi členy užší rodiny jednalo o násilí dospělých dětí vůči svým rodičům (38,9 %, 14 případů). Mezi původci tohoto násilí bylo 10 synů a 4 dcery. Stáří těchto dospělých dětí se pohybovalo nejčastěji v rozmezí 18-30 let (10 osob: 4 ženy a 6 mužů). V případech, kdy dospělým agresorem vůči rodičům byl muž - syn, se ale věk útočníků pohyboval i v rozmanitějších věkových rozmezích, včetně těch relativně vysokých (např. i jeden muž ve věkové kategorii 51-60 let). Mezi 12 případy násilí v užší rodině (33,3 %), při nichž rodiče fyzicky napadli

⁴⁷ Vyřízení přestupků - přestupkové řízení bylo projednáno a bylo rozhodnuto o vině či nevině původce násilí a byly případně uděleny sankce nebo nebylo o přestupkovém chování jednáno a přestupkové řízení bylo zastaveno z důvodů v zákoně uvedených. Za vyřízené označujeme případy, které správní úřady projednaly a ukončily v roce 1999 pravomocným rozhodnutím.

⁴⁸ Respondenti mohli uvádět i případy opakovaných fyzických násilí páchaných stejnými agresory, pokud případy byly vyřízeny v roce 1999.

své dospělé děti, bylo mezi agresory 7 mužů a 5 žen. Polovina útočníků, většinou se jednalo o muže, byla ve věku 41-50 let. V případech, kdy na své dospělé děti fyzicky zaútočily matky, byla mezi agresorkami i žena starší 71 let. V 6 případech (16,7 %), v jejichž rámci dospělý sourozenec napadl dospělého sourozence, byli mezi útočníky 4 muži a 2 ženy. Většinou se jednalo o osoby ve věku 22-40 let. Tři dospělí vnuci, kteří fyzicky napadli některého ze svých prarodičů (8,3 %), byli ve věku 18-30 let. Prarodič (děd), který zaútočil na svého vnuka (2,8 %), byl starší 61 let.

Celkem bylo v užší rodině 55,6 % původců fyzického násilí ve věku nad 30 let (20 osob: 13 mužů a 7 žen), útočníci ve věkovém rozmezí 18 až 30 let byli zastoupeni v e 44,4 % případů (16 osob: 12 mužů a 4 ženy). Nejednalo se tedy, jak by se dalo předpokládat, jen o osoby mladšího věku, i když nejfrekventovanější věková kategorie původců tělesného násilí v užší rodině, ve které se nacházela téměř třetina z agresorů, byla 22-30 let (30,5 %, 11 osob:

8 mužů a 3 ženy). Pokud jde o charakter fyzického násilí v užší rodině v rámci sledovaných přestupků, ve více jak polovině případů došlo k napadení s evidentními fyzickými zraněními obětí (55,6 %, 20 případů). Ve 44,4 % přestupků se násilí v užší rodině obešlo bez evidentního tělesného poranění obětí (16 případů).

Mezi oběťmi ve výše sledovaných 36 případech fyzického násilí v užší rodině byli v 38,9% muži (14 osob) a v 61,1 % ženy (22 osob). Mezi oběťmi mužského pohlaví, byli z více jak dvou třetin jedinci do 40 let věku (71,4 %, 10 jedinců). Mezi oběťmi ženského pohlaví, při neznalosti údajů o věku asi třetiny z nich, byly asi z poloviny ženy do 50 let věku (54,6 %, 12 osob). Lze tedy konstatovat, že celkově byly mezi fyzicky napadenými členy užší rodiny (při neznalosti věku minimálně čtvrtiny obětí) nejméně z poloviny osoby ve věku 40 let. Oběti ve věku nad 61 let, o nichž se předpokládá, že též nezdřídka bývají i u nás oběťmi násilí v rodině ze strany svých blízkých, byly zastoupeny méně často (8,3 %).

V daných souvislostech šlo o celkovou životní úroveň rodin, ve kterých k tělesnému násilí došlo. Téměř ve dvou třetinách případů (64 %) nebyli respondenti schopni životní úroveň rodin blíže hodnotit pro nedostatek informací v daném směru. Ve zbývajících případech se podle nich většinou jednalo o rodiny průměrné životní úrovně (19,4 %), v 8,3 % nadprůměrné a rovněž v 8,3 % podprůměrné.

2.6.1 Reprezentativní výzkum k "Povědomí české veřejnosti o domácím násilí 2001"

V květnu roku 2001 zveřejnila agentura STEM výsledky prvního reprezentativního sociologického výzkumu v ČR provedeného pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR. Výzkumu se účastnilo 1724 respondentů starších 15 let. Byla zjištěna tato fakta:

1. Každý šestý občan ČR přiznává násilí ve svém partnerském vztahu, tzn. že domácím násilím trpí v České republice minimálně 16 % populace ve věku od 15 let. Charakteristickým znakem domácího násilí v naší zemi je jeho dlouhodobost a převaha násilí fyzického, které je doprovázeno psychickým týráním.
2. Tři pětiny populace starší 15 let znají případy násilí mezi partnery z doslechu, více než čtvrtina se s ním setkala přímo (jako svědek, jako oběť, případně jako násilník).
3. Dvě třetiny našich občanů soudí, že domácí násilí je závažný jev, o němž nelze mlčet. Společnost nemůže domácí násilí tolerovat, protože jej rodina sama nevyřeší - to je názor většiny naší populace (71 %).
4. Celé čtyři pětiny občanů jsou přesvědčeny, že k projevům domácího násilí nesmí zůstat okolí (sousedé, příbuzní, lékaři, policie) lhostejné.
5. Avšak každý druhý člověk by tvář v tvář domácímu násilí váhal s pomocí nebo by ho nechal bez povšimnutí. V naší zemi lidem chybí informace o tom, jak se domácímu násilí bránit. Dostatek takových informací má totiž jen necelá pětina obyvatel ČR.
6. Dvě třetiny obyvatel ČR se mylně domnívají, že napohled slušní lidé se domácího násilí nedopouštějí. Tři pětiny občanů jsou pod vlivem mýtů a předsudků přesvědčeny, že oběťmi domácího násilí se stávají jen slabé a bojácné ženy.
7. V 84 % našich domácností postižených násilím vyrůstají děti. V 69 % z těchto domácností se násilí mezi dospělými dokonce odehrává v přítomnosti dětí. Tento údaj vysoce převyšuje poznatky zahraničních výzkumů a je alarmující. Děti si v rodině osvojují základní postoje a v dospělosti kopírují chování svých rodičů ve vlastních partnerských vztazích.

8. Oběť vyhledá oficiální pomoc v průměru až po šesti letech strádání ze zavřenými dveřmi. Rozhodne se k tomuto kroku zpravidla až tehdy, když jí podle jejích vlastních slov "jde o život".

9. Oběti domácího násilí se snaží vystoupit ze soukromí na veřejnost dvojným způsobem; nejčastěji hledají pomoc u lékaře a ochranu u policie.

V ČR získalo dále občanské sdružení ROSA v roce 2000 z poradenské praxe údaje, které uvádí, že ze 103 žen bylo v manželství 17 znásilněno, 65 surově zbito, 33 bylo vyhrožováno a jen 24 žen oznámilo násilí na policii. Uvádí se také⁴⁹, že v ČR je pravděpodobnost být napaden/a, poraněn/a, usmrčen/a v kruhu rodiny třikrát větší než pravděpodobnost napadení na ulici a že každou osmou ženu její partner bije.

2.6.2 Průzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci zaměřený na děti a mladistvé jako oběti fyzického násilí dospělých členů rodiny

Oběťmi fyzického násilí ze strany dospělých se v rodině podle poznatků pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte za rok 1999 stalo v Praze 92 dětí a mladistvých. Z nich pak bylo minimálně 52,2 % chlapců (48 osob) a minimálně 39,1 % dívek (36 osob). Dále alespoň 6 dětí a mladistvých bylo oběťmi pravomocně odsouzených původců fyzického násilí v rodině (3 chlapci a 3 dívky; pět dětí ve věku do 15 let, 1 dívka starší 15 let). Vůči pěti dětem ze šesti, které byly oběťmi pravomocně odsouzených násilníků v rodině, bylo páčáno doma opakované fyzické násilí.

Ze zjištěných údajů též vyplynulo, že proti minimálně 34,8 % dětí a mladistvých (32 jedinců) bylo v rodině ze strany dospělých spácháno násilí opakované, proti alespoň 27,2 % násilí jednorázové (25 osob) a u 38 % obětí (35 osob) nebylo zjištěno, zda byly vystaveny v rodině fyzickému násilí opakovanému či jednorázovému.

Dalším poznatkem⁵⁰ také bylo, že nejméně čtvrtina dospělých, kteří byli prokazatelně fyzicky násilní k dětem v rodině či z tohoto násilí byli důvodně

⁴⁹ Novotný, O., Zapletal, J.: *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 274.

⁵⁰ Martinková, M.: *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001

podezřelí (24,6 %, 17 osob), se vyznačovala mimo fyzické násilí vůči dítěti v rodině také dalšími nežádoucími aktivitami. Minimálně 4 domácí agresori (2 muži a 2 ženy, 5,8%) páchali různou trestnou činnost mimo okruh rodiny, 7 násilníků (10,1 %, 4 muži a 3 ženy) se dopouštělo mimo rodinu fyzicky násilného chování (tělesně napadali sousedy, účastnili se rvaček v restauračních zařízeních apod.), 6 fyzicky násilných dospělých (8,7 %, 5 mužů a 1 žena) se vyznačovalo ještě i jinými sociálně nežádoucími projevy, například byli známi vyhrožováním fyzickým násilím a zstrašováním svého okolí či dalších členů rodiny nebo nedostatečnou péčí o ostatní členy své rodiny apod.

Mezi hlavní důvody fyzického násilí dospělých proti dětem v rodině podle pracovníků orgánů sociálně právní ochrany dítěte nejčastěji patřila nezvládnutá výchova (nepřiměřeně tvrdé tresty apod. - 24 % odpovědí); dále odreagování si emocí na dítěti, protože "bylo po ruce" (18,7 % odpovědí); agresivita útočníka v důsledku požití alkoholu (14,7 % odpovědí). Poněkud méně často byla uváděna jako důvod fyzického násilí nepřiměřená reakce rodiče v době zvýšeného životního stresu (12 % odpovědí). Nejčastěji se objevoval rozvod, ztráta zaměstnání, nedostatek financí. Dále to bylo nepřiměřené fyzické násilí jako reakce na tzv. nezvládnutelné dítě (10,7 % odpovědí), z normy vybočující osobnost rodiče (nejčastěji agresivita, psychická labilita, špatný zdravotní stav rodiče - asi 8 % odpovědí).

3. Italské pojetí problematiky domácího násilí a jeho právní úprava

3.1 Pojetí fenoménu domácího násilí obecně a rozdíly v jeho vnímání oproti České republice

Domácí násilí je fenomén skrytý, nepřímý, jenž postihuje všechny společenské, sociální a vzdělanostní vrstvy obyvatelstva bez ohledu na náboženství, původ, rasu nebo věk. V Itálii neexistuje epidemiologický údaj o rozšíření a šíření domácího násilí. Případy, které se spontánně objevují, jsou registrovány sociálními službami, pořádkovými službami, soudy a státními zastupitelstvími, jež představují pouze "viditelnou špičku" mnohem početnějšího jevu. Na základě výzkumu v ostatních

průmyslových zemích můžeme konstatovat, že 20-30 % žen má zkušenosti s domácím násilím ze strany svých partnerů a ex-partnerů. Na základě celosvětových studií z běhu druhé poloviny 80 let, 20-65 % žen, které byly oběťmi domácího násilí dosvědčí, že byly mláceny a týrány i během těhotenství.⁵¹

Domácí násilí bylo experty Světové banky definováno jako problém otázky veřejného zdraví, který závažně poškozuje fyzické a psychické zdraví žen a všech obětí těchto útoků. Dokonce bylo zjištěno, že jeden z pěti ztracených dnů zdraví ženy v produktivním věku byl následkem znásilnění nebo domácího násilí. Domácím násilím je označováno to násilné chování, k němuž dochází uvnitř rodiny a je způsobeno osobami, se kterými běžně žijeme ve společné domácnosti. Údaje pocházející z výsledků studií prováděných v různých zemích prokazují, že ve většině případů (90-98 %)⁵² jsou násilníci muži: otcové, manželé, snoubenci, partneři, ex-partneři, bratrové a synové, ale i kolegové, učitelé, přátelé a sousedé. Vzhledem k výsledkům těchto průzkumů je mé pojednání zaměřeno především na ženy coby oběti násilí v rodině, protože se jim v Itálii dostává od státu nejmenší pozornosti a ochrany.

Domácí násilí se projevuje obvykle v kombinaci fyzického, psychického, sexuálního, ekonomického a někdy i náboženského násilí na partnerovi a velmi často i na dětech (Europe - Group of specialists for combating violence against women, Report of Activities, Strasbourg, 1917). Náboženské násilí je definováno jako zborcení, znesvěcení hodnot a víry prostřednictvím násilného odvracení od náboženství, jeho zesměšňováním a zpochybňováním tradičních hodnot. Zařazení tohoto druhu násilí mezi formy týrání je dáno silným vlivem katolicismu na italskou veřejnost a významem víry v běžném životě společnosti. Násilné projevy agresora mohou mít podobu kopanců, facek, ran, pohmožděnin, popálenin, pokusů o rdoušení za použití vlastních nebo i cizích zbraní a následnými modřinami, podlitinami, zlomeninami a dočasnými či trvalými poškozeními. Může jím být i pouhé vyhrožování násilím nebo smrtí, zesměšňování a ponižování před druhými osobami, napadání bez důvodu, podceňování na veřejnosti a označování osoby za

⁵¹Rossella Mariuz, Donna e giustizia, Maltattamenti in famiglia, Gruppo giudiziario U.D.I. di Bologna, 2001

⁵²Deve essere stata colpa mia. Normalità della violenza all'infanzia nella famiglia, Výzkumy a statistiky centra Casa delle donne per non subire violenza, Bologna 2000

nesvěprávnou. Patří tam také omezování vycházení z domu, zákazy telefonování, setkávání se s přáteli či rodinnými příslušníky, zákaz manipulace a využívání rodinných financí pro své potřeby a potřeby dětí. Nucení k sexuálním praktikám, ke sledování nebo filmování pornografických filmů.

Jedná se různé druhy násilného chování, které jsou ale často vzájemně propojené. Všechny tyto prostředky jsou užívány pro získání absolutní kontroly prostřednictvím ovládnutí chování a jednání ženy. Fyzické a sexuální napadání má vždy psychické následky, které mohou vyprovokovat závažné zdravotní důsledky týraní a vůbec celkové rapidní chátrání organismu ženy. Čím častěji se útoky opakují, tím silnější a nebezpečnější jsou. Násilí se může projevovat od počátku vztahu nebo až po letech společného soužití, například po odchodu dětí z domova nebo zcela nezávisle na jakékoliv události. Důchodci, invalidé nebo osoby s psychickými poruchami jsou ohroženi nejen ze strany svých partnerů, ale také osob, které o ně pečují.

Většina případů násilí, ke kterému dochází v rodinném prostředí, jsou jednání cílená, plánovitá a zamýšlená. Pojem ztráty sebekontroly si protiřečí již v samotném svědectví mnohých agresorů, kteří na jedné straně hovoří o násilí v případech nepřičetnosti a na druhé straně považují své chování za spravedlivé a oprávněné. Ve skutečnosti pouhých 10 % násilníků jedná v mentální poruše s psychopatickými symptomy. Široká expanze fenoménu vylučuje jeho možné zařazení mezi patologické jevy a deviace. Významné procento případů napadení a usmrcení, kdy byla pachatelem žena, je tvořeno jednáním v sebeobraně, jakožto reakce na vážné ohrožení vlastního života ženy. V těchto případech usmrcení či násilí na mužích se jen výjimečně objevuje rys systematickosti a cíleného fyzického týraní. Ženskému násilí na mužích dominuje psychická forma týraní, u které je též možno pozorovat systematickosti a plánovitost.

Jsou jisté důvody, pro které žena dává přednost setrvávání v násilném prostředí před oznámením týraní příslušným orgánům:

- a) agresor po oznámení může i nadále setrvávat v blízkosti oběti

- b) předchozí pokusy o dovolání se pomoci nebo opuštění partnera byly bezvýsledné a vedly k ještě silnějším útokům
- c) násilník má stále silný vliv a kontrolu nad obětí
- d) partner má možnost vídat děti a žena se obává o jejich bezpečnost
- e) rodina, společnost, přátelé mohou vyvíjet tlak na ženu, aby stáhla oznámení či odmítla svědčit
- f) oběť ztratila víru v spravedlnost a nevěří, že by jí soudní zásah mohl pomoci nebo zbavit ji násilníka

Orgány činné v trestním řízení se mohou o násilí dozvědět prostřednictvím:

- a) tísňového volání samotné oběti nebo rodinných příslušníků, sousedů, přátel, jiných příbuzných atd.
- b) dostavení se týrané osoby na státní zastupitelství, komisariát policie nebo stanici karabiniérů za účelem oznámení útoku či požádání o další možnosti zásahu z jejich strany

Výsledky studií⁵³ apelují na význam včasného zásahu ze strany orgánů trestního řízení v případech domácího násilí a to vhodnými prostředky k ochraně oběti. Stanovení jednoznačných a pevných měřítek pro postup při odhalování případů násilí, stejně tak jako následná opatření a způsoby léčení a terapií násilných osob by jistě přispěly k pocitu bezpečí a spravedlnosti na straně obětí i veřejnosti. Každý zásah zvenčí by měl být zaměřen na zvýšení pocitu bezpečí ženy a dětí, přičemž by měl respektovat právo každého na život a svobodné rozhodování o svém životě. Je důležité mít na zřeteli, kdo je autorem násilného chování a odpovědnost této osoby za své jednání, a hlavně zásahem docílit zamezení dalším útokům.

⁵³ Cappelli, M., A., I centri contro la violenza alle donne: Indagini in Emilia - Romagna, Università degli Studi di Bologna, 1997.

3.2 Vývoj chápání fenoménu domácího násilí

Již Italská Ústava přiznává rodině jistá práva a ochranu ze strany státu. Rodina je definována v čl. 29 jako "přirozené společenství založené sňatkem". Tímto jsou do italského právního řádu vnesena samostatná práva rodiny, odlišná od práv jednotlivých členů.

A. C. Jemolo, velký právník a myslitel řekl:⁵⁴ "rodina je jako...ostrov jemuž právo smí pouze omývat břehy, ale pouze omývat...rodina je maják mezi rozbouřenými vlnami, je žulou, která vytváří základy patřící do světa citů, prvotních instinktů, morálky, náboženství, ne do světa práva". Přesto je třeba vnést pravidla a limity trestního práva do reality domácího násilí tak, aby postihovaly a trestaly násilné chování, ke kterému dochází v prostředí soužití dvojic, ať už sezdaných či nikoliv.

Bylo třeba čekat až do roku 1975, kdy reforma rodinného zákona konečně ustanovila rovnost obou pohlaví v manželství. Přinesla změny občanského zákona z roku 1942 ve znění pozdějších úprav, kde do té doby zůstávalo nezměněno, navzdory ustanovením v Ústavě, tradiční podřízené postavení ženy. S tímto novým zákonem, bylo tedy dosaženo rovnosti mezi manželi a všechny právní normy, které přesto stále považovaly ženu za věčně "nezletilou", co se právní způsobilosti týče, byly definitivně vyškrtnuty z občanského zákona.

Trestněprávní úprava těchto forem chování je i v dnešní době, po řadě novel a namítání protiústavnosti jeho některých ustanovení, ke kterým v běhu let došlo, svěřena platnému trestnímu zákonu řečenému Rocco, přijatému královským dekretem č. 1938 dne 19. 10. 1930. Zákon byl přijat a vyhlášen zcela pod vlivem atmosféry a způsobu smýšlení své doby. Podle něho je v komentáři Coppi rodina, přestože nemá právní subjektivitu, považována za organismus s vlastním životem jeho členů, obdařených vlastní ctí, důstojností, řádem a morálkou. Byla rovněž považována za instituci tvořící zprostředkovatele mezi jednotlivcem a státem. Pozice ženy v jejím středu byla bezprostředním odrazem chápání její role, přijímané a uplatňované ve společnosti. Jednou z posledních novel je zákon č. 442 z roku 1981, kdy byly zrušeny paragrafy 544, 587 a 592 ustanovující "trestný čin proti manželské

⁵⁴ Jemolo, Arturo, Carlo, Costume e diritto XVI-494, Neri Pozza, 1968

ctí". Bylo tedy třeba čekat až do osmdesátých let minulého století, aby došlo k odchýlnému posuzování týrání a zabití vlastní manželky, které bylo trestáno minimální trestní sazbou, pokud se manžel odvolával právě na manželskou čest.

Itálie byla až do přijetí trestního zákona Zanardelli v roce 1889 pod vlivem teorie "infirmetas sexus" nebo "imbecillitas sexus", podle které byly ženy mentálně nevyspělé díky nedostatečně vyvinutému "ratio", a tudíž trestně právně neodpovědné.⁵⁵ Trestní zákon z roku 1889, jak se zdálo, vyvrátil tuto představu založenou na příslušnosti k ženskému pohlaví jakožto oslabujícím faktoru trestněprávní odpovědnosti. Velkou zásluhu na tom měl velký právník té doby a jeden z tvůrců trestního zákona Zanardelli Francesco Carrara.⁵⁶

Díky novému zákonu o rodině č. 151 ze dne 19. 5. 1975, který stanovil morální i právní rovnost muže a ženy v manželství, již nesmí být prostředky dohledu a výchovy manželem uplatňovány vůči manželce, jejich vztah je od této chvíle založen na reciprocitě práv a povinností. Dnes tedy zákon tímto ustanovením legitimuje pouze jeho použití vůči dětem, ale ne jeho zneužití násilím jako prostředku dohledu a výchovy.

3.3 Současná trestně právní úprava ochrany před domácím násilím

Každý má právo, aby byl ochraňován i uvnitř rodinného společenství. Italský právní řád pokládá za základní a neporušitelná práva člověka zdravý vývoj jeho osobnosti ve všech jeho aspektech, a to v mezilidských vztazích, v rodině a v zaměstnání. Tento princip je vyjádřen v několika člancích Ústavy. Například v čl. 2 Ústavy je řečeno, že Republika uznává a garantuje neporušitelná práva člověka jako jednotlivce a ve společenstvích, v nichž se rozvíjí jeho osobnost. Dále v článku 13 Ústava stanovuje, že osobní svoboda je zaručena v čl. 29 a že manželství je založeno na právní a morální rovnosti manželů. Ochraňuje mateřství v článku 31 a v čl. 32 stanovuje, že fyzické, psychické a morální zdraví je základním právem člověka.

⁵⁵ Filippo, Maria, Rennari, *Elementa Iuris Criminali*, Bologna 1826.

⁵⁶ Carrara, F. *Programma del corso di diritto criminale* (1857), Firenze, Cammelli 1907.

Násilné činy proti rodině jsou upraveny v Hlavě X. druhé knihy trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů.⁵⁷ Trestné činy proti rodině jsou rozděleny do čtyř skupin:

- a) trestné činy proti manželství
- b) trestné činy proti rodinné morálce
- c) trestné činy proti rodinnému stavu
- d) trestné činy zanedbání rodinné péče

Do první skupiny patří trestný čin bigamie (§ 556 tr.zák.), dosažení manželství podvodem (§ 558 tr. zák.); do druhé spadá trestný čin incestu (§ 564 tr. zák.) a útoky na rodinnou morálku prostřednictvím medií, například denním tiskem (§ 565 tr. zák.). Do třetí skupiny spadá záměrné nezapsání narozeného dítěte do matriky (§ 567 tr. zák.) a neoprávněné zapsání nenarozeného dítěte do matriky (§ 566 tr. zák.), úmyslné nezapsání a falšování dat vlastního i osvojeného dítěte do matriky (§ 568 tr. zák.). Do čtvrté skupiny patří například zanedbání povinné péče (§ 570 tr.zák.), zneužití prostředků dohledu a výchovy (§ 571 tr. zák.), týrání v rodině nebo týrání dětí (§ 572 tr. zák.) a trestný čin zbavení se nemohoucí osoby (§ 574 tr. zák.).

Nicméně k úplné analýze trestných činů, k nimž dochází uvnitř vztahu dvojice, si nevystačíme pouze s "trestnými činy proti rodině", ale je třeba brát v úvahu i protizákonné jednání, kdy partner ohrožuje násilím druhého partnera a odnímá mu svobodu samostatného rozhodování. Proto je třeba neustávat ve snaze vytvořit samostatnou skutkovou podstatu, která by postihovala domácího násilí v jeho úplnosti a všechny formy násilného chování, jež mohou naplňovat podstatu trestnosti domácího násilí. Mělo by v ní být kromě trestných činů proti rodině, v nichž je objektem zájmu a ochrany zákonodárce pouze vztah manželské dvojice a spolubydlících, myšleno na všechny osoby, které mohou být násilí za zavřenými dveřmi vystaveny. Italská právní úprava dosud jasně nevyjmenovává jednotlivé formy a možné oběti týrání. Je to pouze soudní praxe a judikatura, které aplikují extenzivní výklad zákonných ustanovení. Jedná se o následující formy fyzického

⁵⁷ Trestní zákon č. 1938 z 19. října 1930 zvaný Rocco.

násilí: bití (§ 582 tr. zák.), násilí vůči jednotlivci (§ 610 tr. zák.), formy psychického násilí, například urážky na cti (§ 594 tr. zák.), vyhrožování (§ 612 tr. zák.), zbavení osobní svobody (§ 605 tr. zák.), formy sexuálního násilí (§ 609 tr. zák.).

Dle závažnosti pak tyto trestné činy spadají do věcné příslušnosti buď samosoudce, nebo soudu. Před prvním budou projednávány lehčí případy týrání v rodině, útoky ranami, lehké ublížení na zdraví, urážky, porušení domovní svobody, násilí vůči jednotlivci a výhrůžky. Do věcné působnosti soudu naopak spadá těžká újma na zdraví způsobená týráním v rodině (§ 583 odst.1.tr. zák.: "pracovní neschopnost nad čtyřicet dnů, trvalé poškození některého ze smyslů či nějakého orgánu"), velmi těžká újma na zdraví (§ 583 odst. 2. tr. zák.: "trvalé poškození zdraví, úplná ztráta některého ze smyslů či některého orgánu, znetvoření obličeje"), trestný čin únosu, násilného vyvolání potratu (§ 18 odst.1,zák.č. 194/78) a sexuálního násilí (zák. č. 66/1996).

U těchto násilných trestných činů a u trestných činů proti rodině v případech útoků proti jednotlivým členům rodiny je možné pokračovat ve vyšetřování a stíhání pachatele pouze po projevu poškozené osoby (oběti), která manifestuje projevem své svobodné vůle souhlas s tím, aby orgány činné v trestním řízení pokračovaly ve stíhání pachatele, jako by se jednalo o trestný čin (§ 336 tr. řádu). Jde o podobný právní institut, jako je v našem trestním řádu ustanovení § 163 o trestním stíhání se souhlasem poškozeného.

Excesy při dohledu a výchově, při týrání v prostředí rodiny a ve vztazích závislosti dávají prostor pro dvě formy obvinění, které je možné spojit, jelikož mají několik společných znaků a vzájemně se doplňují.

Zneužití prostředků dohledu a výchovy⁵⁸ je charakterizováno následujícím způsobem: "Kdokoliv zneužije prostředků dohledu a výchovy ke škodě osoby podřízené jeho autoritě nebo jemu svěřené z důvodu výchovy, vzdělávání, péče..., jejímž důsledkem je poškození fyzického nebo psychického zdraví". Výklad použití této dispozice, jak vyplývá z jejího znění, je velmi široký a daleko přesahuje pouhé společenství rodiny, jelikož zahrnuje nejenom děti jakožto osoby podřízené

⁵⁸ Mazza, maltattamenti in famiglia e abuso dei mezzi di correzione, Enciclopedia giuridica Treccani XIX, 1980.

rodičovské autoritě (a to děti vlastní, nemanželské, osvojené), ale také osoby bez, či s omezenou právní způsobilostí, žáky, děti svěřené jiné osobě za účelem výchovy a výuky, dále osoby, které se ocitly v péči nemocnic, sanatorií, psychiatrických ústavů, učně v oborové praxi a vůbec lidi pod dozorem veřejné či soukromé autority, která disponuje disciplinárními pravomocemi. Objektem trestného činu je zneužití těchto prostředků. § 571 tr. zák. nepřímě svěřuje osobám, které vykonávají jistou nadřízenou funkci pravomoc spočívající nejen v možnosti omezení některých práv podřízených osob, ale také v použití fyzického či psychického násilí (*ius corrigendi*). Toto násilí je samozřejmě chápáno a limitováno zněním zákona, nesmí jím být způsobeno osobě podřízené nebezpečí, natož poškození fyzického nebo psychického zdraví. Je tedy možné použít násilí pouze v zákonem dovolených mezích (*uso lecito*). Toto ustanovení trestního zákona vychází z takřka neomezených pravomocí, známých z úprav starověkých a středověkých, kdy bylo násilí jako prostředek výchovy běžně používáno.

Překročení této pravomoci dle § 571 spadá v dnešní době do skutkové podstaty jiných trestných činů (ublížení na zdraví). Ústavní soud označil za neopodstatněnou otázku ústavnosti § 571 odst. 2 (kvalifikovaná skutková podstata ustanovující přitěžující okolnost při způsobení, a to i z nedbalosti, zranění po těle a a fortiori smrti) v souvislosti s čl. 3 Ústavy, podle které byl zastáván absurdní nesoulad v posuzování trestného činu s lehkým ublížením na zdraví, stíhatelným pouze dle zásady disponibility žalobou poškozené/ho a stíhatelnosti z úřední povinnosti, a to i byť by se jednalo o to samé lehké ublížení na zdraví, jako trestného činu ublížení na zdraví se snížením o 1/3 trestní sazby stanovenou v § 582 tr. zák.

V rodinném prostředí a speciálně ve vztahu mezi rodičem a nezletilým dítětem je situace mnohem složitější. V Itálii stále přetrvávají různé násilné výchovné metody a přes snahu právního řádu vtěsnat tento druh násilí do zákonných mezí, nelze hovořit o výrazných úspěších. Výjimečně lze přijmout žalobu na použití *vis modicissima* (Kasační soud rozsudkem č. 42 ze dne 29. 5. 1950 prohlásil, že platný právní řád nesevěruje rodiči tyto prostředky dohledu a výchovy nad dětmi vyššího věku, speciálně pokud již odešly z domu a uzavřely svazek manželský). Tam, kde rodič způsobí poškození zdraví neodpovídá již podle § 571 za zneužití prostředků dohledu

a výchovy, ale za trestný čin ublížení na zdraví. Úmysl je obsažen ve chtění užít prostředky dohledu a výchovy a současně ve vědomí, že se tím dopouští zneužití, které může způsobit závažná poškození fyzického rázu či psychického rázu. Současná italská právní úprava obecných principů, které upravují úmysl a objektivní posuzování nebezpečí těchto poškození zdraví, jakožto esenciální znak trestného činu zneužití prostředků dohledu a výchovy, neumožňují ani jiný názor. Trestný čin je páčán za přitěžujících okolností, jestliže následkem jednání (nezamýšleného pachatelem) je těžká újma na zdraví a a fortiori smrt.

Týrání v rodině nebo dětí § 572 tr. zák. stanovuje tam, kde někdo poruší limity stanovené v předchozím § 571 a týrá člena rodiny nebo dítě mladší 14 let, případně jinou osobu podřízenou jeho autoritě nebo mu svěřenou. Tímto ustanovením zákona je dán široký prostor pro judikaturu při stanovení okruhu osob, na kterých je možné se tohoto trestného činu dopustit, neboť se nevyžaduje právní vztah mezi pachatelem a obětí. Nejde tedy pouze o osoby příbuzné, ale o všechny osoby, které se nacházejí v trvajícím neformálním svazku (tedy i týrání dětí partnerky). Zákoník Manzini (v.VII,n.2849,p.922) považoval za "členy rodiny" pouze manžele, pokrevní příbuzné prvního stupně linie přímé, osvojence, osvojitele. Nicméně podle jiných autorů a názoru Kasačního soudu je nově rodina chápána v širším smyslu a do jejího kruhu spadají i např. spolubydlící vnuk, nemanželské dítě neosvojené a jiné osoby patřící do domácnosti.⁵⁹ Je třeba dodat, že tato druhá definice vyjadřuje nepostradatelnost požadavku společného soužití v jedné domácnosti. Avšak rozsudek č. 939 ze dne 9. 12. 1992 vyjádřil názor, že v případě ex-partnera není třeba ani společného soužití. Právní věda v posledních letech připouští také družku (more uxorio)⁶⁰, která se může stát obětí trestného činu týrání. Právní věda v posledních letech rovněž rozšiřuje pojmání rodiny jako sdružení (konsorcium) osob, kde vznikly citové vazby nebo životní zvyk v důsledku každodenního vztahu a vzájemné solidarity během období společného soužití.

V souvislosti se spácháním trestného činu týrání uvnitř rodiny není požadována žádná forma nadřazenosti, může se ho dopustit i vnuk na svém prarodiči a rozhodně

⁵⁹ Kasační rozhodnutí č. 261, 274 ze dne 28. 9. 1944.

⁶⁰ Regionální právní úprava kraje Emilia Romagna zák.č. 12 z 14. 3. 1984, která bere v potaz soužití ve společné domácnosti "more uxorio" a na jeho základě přiznává dědická a vyživovací práva a povinnosti.

manžel na manželce a naopak. Zákon nehovoří jasně v definici objektu trestného činu týrání; do tohoto pojmu spadají všechny statky, které právní řád ochraňuje, jako neporušitelnost osob, jejich svoboda a čest. Jeho skutková podstata ale nemůže spadat pouze do této osnovy, jelikož cílem zákona je obsáhnout všechny formy násilí, kterými je možné způsobit oběti fyzické nebo psychické utrpení. Hranice mezi trestní postižitelností a beztrestností jsou mnohdy nepatrné a záleží na moudrosti rozhodnutí soudce, který bude muset v daném případě vzít v úvahu i společenské podmínky a postavení osob.

Není zrovna tak pochyb o tom, že do skutkové podstaty trestného činu spadají aktivní jednání, která působí utrpení jenom psychického rázu jako pouze jednání omisivní. Není zapotřebí dokazovat nějaké speciální viditelné poškození ani nebezpečí poškození zdraví, které požaduje úprava § 571 při zneužití prostředků dohledu a výchovy. Jelikož se jedná o čin s multiplicitou forem násilného chování, tedy ten, který lze spáchat různými druhy trestného jednání, naplnění skutkové podstaty nastává již při spáchání prvního z nich a trvá dokud pachatel od jednání neupustí. Pro úmysl stačí být si vědom týrání oběti a být s tím srozuměn bez ohledu na impuls, který pachatele vedl k tomuto způsobu jednání. Trestný čin týrání ve vlastním slova smyslu absorbuje různé formy jednání, například výhrůžky, urážky a jiné útoky vůči oběti násilí, jež se mohou rozložit do jednotlivých samostatně postižitelných skutkových podstat trestných činů. Soud by neměl nikdy tento fakt při výnosu rozhodnutí o trestu vypustit z mysli. A to přesto, že se lehké ublížení na zdraví může zdát konzumováno již samotnou skutkovou podstatou trestného činu týrání, jelikož zákon jako přitěžující okolnost uvádí pouze těžká a velmi těžká újma na zdraví.

V případě domácího násilí je třeba věnovat pozornost v první řadě trestným činům zanedbání povinné péče v rodině § 570 it. tr. zák. a zneužití prostředků dohledu a výchovy § 571 tr. zák. a trestného činu týrání v rodině nebo dětí § 572 tr. zák. První z těchto trestných činů je možné spáchat jen na dětech (vyloučíme-li jiné formy podřízenosti mimo rodinu), nicméně je třeba zmínit, že tohoto trestného činu se bylo možné ještě v nedávné době dopustit i vůči manželce či spolubydlící (družce). Tato "středověká" právní koncepce považovala muže za pána rodiny, který měl

zodpovědnost za chování potomků i manželky, a byl proto oprávněn k použití prostředků dohledu a výchovy, často velmi tvrdým a násilným způsobem.

V popředí zájmu, hovoříme-li o násilí uvnitř rodiny, musí být také § 572 italského trestního zákona hovořící o týrání v rodině nebo dětí, který můžeme aplikovat na tuto problematiku.

V komentáři Berti⁶¹ je týrání definováno jako zacházení zlým způsobem, ubližování, při kterém oběť chování agresora trpí. V italském trestním zákoně je týrání definováno v § 572 jako trestný čin, pokud kdokoliv týrá člena rodiny, osobu mladší 14 let, osobu podřízenou jeho autoritě, osobu mu svěřenou z důvodů výchovy, vzdělávání, péče, dohledu či dozoru, v rámci výkonu přípravy na nějakou profesi nebo uměleckou činnost. V případech týrání uvnitř rodiny má ustanovení trestního zákona za cíl dohlížet na zdraví, fyzickou a psychickou integritu členů rodiny a rovněž chránit pokojné soužití rodiny, majíce na zřeteli zhoubný vliv, jenž tyto násilné projevy mají na samotné rodinné prostředí. Za týrání v rodině se považují všechny akty poškozující fyzické a psychické zdraví, svobodu a lidskou důstojnost osob v rodinném prostředí žijících. Jedná se například o urážky, projevy výsměchu, potupy, odjímání potravy a jakékoliv další ponižující projevy, které působí bolest a oslabují fyzické a psychické zdraví dospělého člena rodiny nebo dítěte mladšího 14 let v případě, kdy je přímo cílem agresora tyto osoby týrat. Je zřejmé, že skutková podstata je dána pluralitou forem chování, kterými je možné čin spáchat a sama italská právní úprava volí termín špatného zacházení (maltrattamenti) v množném čísle, jenž lépe vystihuje charakter fenoménu domácího násilí. Obžalovaný může být tedy vinným a odpovědným za fyzická poškození a povinný k náhradě bolestného způsobeného oběti ranami jako bolestného za prožité psychické utrpení, za otřesy, urážky a výhrůžky.

Znepokojující je fakt, že zákonodárce chápe opakování a četnost násilných projevů vůči rodinným příslušníkům jako jeden z podstatných znaků trestného činu týrání v rodině dle § 572 tr. zák.a za naplnění skutkové podstaty trestného činu považuje stav, kdy se násilí stane pravidelnou součástí chodu rodiny. Osamocené projevy násilí, ačkoliv sám o sobě představuje trestný čin, nemůže naplnit skutkovou

⁶¹ Berti, Silvano, Diritto e Giustizia, Organizzazione unitaria dell'Avvocatura, 2002.

podstatu trestného činu týrání v rodině, protože pouze série těchto útoků může být kvalifikována jako útok na lidskou důstojnost oběti a omezování jejího svobodného rozhodování požadovaného zákonem.

Za přitěžující okolnost tohoto trestného činu je považováno způsobení těžkého nebo velmi těžkého ublížení na zdraví s následkem celkového zhoršení fyzického a psychického stavu (zdraví) oběti. Přirozeně musí být neúmyslné, neboť pokud by byla spáchána úmyslně, byla by tato jednání trestná podle §§ 583 a 575-77 tr. zák. (ublížení na zdraví a vražda). Základní sazbou za tento trestný čin je odnětí svobody v rozmezí 1-5 let, zvýšení sazby se odvíjí od způsobu jednání a závažnosti následků útoků. U kvalifikované skutkové podstaty při těžkém ublížení na zdraví je to 4-8 let a k odnětí svobody na 7-15 let dochází u velmi těžkého ublížení na zdraví. U blížení na zdraví s následkem smrti je sazba 12-20 let. Následkem odsouzení může být i suspenze rodičovských práv a práva na výživné a zákaz výkonu poručnických a opatrovnických funkcí.

Právo se setkává s nemalými problémy v předcházení a trestání případů násilí v rodině. Zákon tedy vlastně zasahuje teprve, když dojde k narušení rovnováhy a byly již spuštěny ty mechanismy, jež nevyhnutelně vedou ke konečnému zpretrhání rodinných a citových svazků. Právo je tedy opatrné v zásahu do chodu rodiny, pokud oběťmi nejsou děti či nedojde ke spáchání závažných trestných činů. Judikatura a právní věda přispěly k přenesení zájmu na osobnost a práva jednotlivce; ve vztahu manželské dvojice apelováním na základní lidská práva při zachování minimální hranice solidarity a respektu vůči partnerovi. Díky tomuto chápání osobnosti je dnes možné mluvit o odškodňovací žalobě manžela/ky (tutela risarcitoria), pokud druhý porušil práva a povinnosti založené Ústavou.

3.4 Zákon proti sexuálnímu násilí

V Itálii jsou počátky volání po změně zákona v souvislosti s formami sexuálního násilí datovány rokem 1979. Bylo třeba čekat pět parlamentních volebních období, než vládní návrhy tohoto zákona byly vráceny k přepracování či zcela odmítnuty, aby bylo dosaženo uspokojivého výsledku. Výsledky jednání byly konkretizovány

účinností zákona č. 66 ze dne 15. 2. 1996, který změnil právní úpravu trestných činů spáchaných prostřednictvím sexuálního násilí. Trestní zákon Rocco z roku 1930 kvalifikoval tyto formy násilného jednání do hlavy trestního zákona, kde jsou upravovány trestné činy proti veřejné morálce a dobrým zvykům a trestné činy proti sexuální svobodě a urážky sexuální zdrženlivosti. Toto rozdělení vyjadřovalo snahu zákonodárce chránit spíše mravní hodnoty společnosti a dobré zvyky proti svévolným projevům libida jednotlivců. Je to tedy stát, kdo trestá znásilnění, ale pouze v případě, že jsou porušeny podmínky jím stanovené pro sexuální akty ve vztahu muže a ženy stanovené. Vládní komentář k trestnímu zákonu potvrzuje, že k naplnění trestného činu sexuálního násilí, musí dojít k nezákonnému přinucení oběti, takže mnozí pachatelé zůstávali beztrestní jako například manžel, který násilím nebo výhrůžkami přinutil ke styku svou manželku argumentující přirozeným právem manželským. Byl beztrestný, neboť nezákonným bylo toto jednání pouze mimo svazek manželský. Počestnost ženy byla tedy veřejností posuzována v závislosti na jejím obraze o cudnosti a mravnosti. Judikatura to analogicky potvrzovala nepožadováním "vis atrox" k naplnění skutkové podstaty trestného činu, bylo tedy trestněprávně irrelevantní násilí malé intenzity použité k překonání přirozené ostýchavosti ženy. Nový zákon zrušil tyto paragrafy IX knihy trestního zákona Rocco: 530, 539, 541, 542, 543.

Zákon č. 66/96 ustanovil 4 skupiny trestných činů sexuálního násilí:

1) Sexuální násilí:

Kdokoliv použije násilí, výhrůžky nebo zneužití autority k přinucení jiného k vykonání nebo strpění sexuálních aktů (přímo pohlavního styku nebo jiných sexuálních praktik), bude potrestán odnětím svobody na 5-10 let. Stejná sazba je určena i pro toho, kdo, přestože čin nedokoná, zneužije svého nadřízeného postavení nebo navede jiného s úmyslem vyhnout se sám trestu. I v tomto případě existují jisté přitěžující okolnosti. Trestem odnětí svobody na

4-12 let bude trestáno sexuální násilí, pokud bylo spácháno:

- a) vůči nezletilému dítěti mladšímu 14 let, vůči mladistvému ve věku 16 let v případě, že pachatelem bude příbuzný, rodič, osvojitel, zákonný zástupce;

b) s použitím zbraně nebo alkoholu, drog nebo jiných látek poškozujících zdraví oběti;

c) veřejným úředníkem nebo osobou v jiné funkci sloužící veřejnosti;

d) na osobě podřízené jeho autoritě a osobě, jejíž osobní svoboda byla omezena.

Trestní sazba je zvýšena na 7-14 let pokud oběť nedosáhla věku 10 let.

2) **Sexuální násilí spáchané ve skupině:**

Trest odnětí svobody na 6-12 let je přidělen pachatelům trestného činu sexuálního násilí ve skupině. Skutková podstata se naplní účastí více útočníků sdružených za účelem vykonání aktů sexuálního násilí dle § 609 a násl. tr. zákona.

3) **Sexuální násilí na nezletilých:**

Zákon stanoví trest odnětí svobody na 5-10 každému, kdo i bez použití násilí vykoná sexuální praktiky na osobě mladší 14 let nebo mladší 16 let, pokud pachatelem je příbuzný, rodič, osvojitel, zákonný zástupce, poručník, kdokoliv, komu byla mladistvá osoba svěřena do péče, výchovy, výuky, dohledu, nebo se nachází ve společném obydlí s mladistvým. Zákon stanoví beztrestnost jinému rovněž mladistvému, který se bez použití násilí dopustil sexuálních aktů podle § 609 tr. zák. vůči druhému, rovněž nezletilému staršímu 13 let, pokud věkový rozdíl nebyl vyšší než 3 roky.

4) **Ohrožení mravní výchovy nezletilých:**

Odnětím svobody ve výši 6 měsíců až 3 roky bude potrestán každý, kdo vykoná sexuální akty v přítomnosti osoby mladší 14 let se srozuměním o její přítomnosti. Kvalifikovanou skutkovou podstatou jsou tato jednání spáchaná ve skupině, vůči nezletilým mladším 10 let. Pachatel se nemůže hájit neznalostí věku dítěte/oběti.

Objevují se i další tresty, které s touto problematikou souvisejí:

a) ztráta rodičovské pravomoci, a to i případně pouhé odpovědnosti za čin spáchaný jinou osobou

b) ztráta práva na výživné a vydědění pachatele oběti

c) zákaz výkonu jakékoliv funkce poručnictví či svěřenectví

Dále zákon v § 15 doplňuje 3. odstavec § 472 trestního řádu ochraňující mladistvé před škodlivou publicitou, projednáváním případu před soudem s vyloučením veřejnosti tzv. "za zavřenými dveřmi", pokud obětí bude nezletilý.

Narozdíl od předchozí úpravy, která stavěla do popředí urážku na cti osoby a fyzické poškození oběti, nový zákon klade důraz na důstojnost oběti, která může utrpět vážnější psychické následky prostřednictvím jiných pohlavních praktik než samotným pohlavním stykem. Je rovněž nepodstatné pohlaví oběti, může jím být žena i muž, což je vztaženo speciálně na případy mužské homosexuality, kdy jsou tyto lidé potencionálními oběťmi sexuálního násilí ze strany mužů.

Po dlouhých jednáních bylo dosaženo kompromisu o trestném činu sexuálního násilí jako činu stíhatelného na základě podnětu, který je odvolatelný; na rozdíl od předešlé úpravy je trestní stíhání odloženo na 3 až 6 měsíců ve prospěch oběti, aby mohla zvážit a v klidu posoudit podání trestního oznámení. V případech násilí spáchaného na dětech mladších 14 let a násilí spáchaného skupinou je trestní stíhání zahájeno z úřední povinnosti. Dalším dle mého názoru významným prvkem nové úpravy je ustanovení flexibilně reagující na reálné nebezpečí hrozící prostřednictvím viru HIV, které přikazuje pachateli podvolit se krevním testům, samozřejmě v případě opodstatněného podezření z šíření pohlavně přenosných nemocí.

3.5 Procesní stránka domácího násilí

Vycházíme-li z teze o právech garantovaných výsadách individua uvnitř rodiny a na ustanovení občanského zákona 40/64 Sb. ve znění pozdějších předpisů na ochranu osobnosti, pak by tyto osobnosti neměly narazit na žádnou překážku po jejich uzavření mezi zdi domácnosti. Cílem je tedy přesunout prioritu ochrany zájmů a práv jednotlivce nad zájem rodiny.

Byla to hlavně doktrína a právní nauka vůbec, kdo přispěl k převážení významu práv jednotlivce, a to speciálně jednotlivého partnera tvořícího pár, apelující na základní lidská práva ve snaze zachovat určitou nepřekročitelnou mez sounáležitosti, solidarity a respektu nutnou a povinnou pro osobnost druhého partnera. Díky vyjasnění těchto vzájemných práv je dnes v Itálii možné hovořit o

nároku na odškodnění (tutela risarcitoria) ve prospěch toho manžela, který byl nerespektováním ústavněprávně chráněných práv a povinností svého partnera poškozen (čl. 29 a násl. Ústavy).

V italském právním řádu existují dva možné postupy při ochraně oběti násilí v rodině, na straně jedné trestní a na druhé straně postup civilní. Pokud násilí dosáhne závažnosti a stupně nebezpečnosti pro společnost jako u trestného činu, pak je jednoznačně na místě postupovat dle trestního řádu. Druhou alternativou je právo oběti obrátit se na civilní soud se žádostí o získání rozhodnutí o odloučení (sentenza di separazione) nebo o rozvodu. Zrušení manželského svazku představuje jednoznačné přání žít odděleně. Kromě tohoto návrhu nebo současně s ním, může oběť podat, za předpokladu, že byly ukončeny projevy násilného a poškozujícího jednání manžela (jinak tutela inibitoria), žádost o finanční odškodnění (tutela risarcitoria). K odškodnění oběti může dojít jednak postupem sledujícím trestní řád a tam, kde poškození nedosáhla takové závažnosti je třeba obrátit se na civilní soud. Jedná se o opatření vůči manželovi dle § 570 a § 572 italského OSŘ. Pokud manželé budou odloučení a manželské povinnosti byly porušeny (povinnost morální a materiální podpory, věrnosti nebo kolaborace), půjde nejen o žádost o odloučení, ale i oddělenou žádost o odškodnění partnera, který chováním druhého utrpěl morální újmu.

Jedná se o tato poškození:

- a) škoda na majetku
- b) újma na zdraví nebo biologické poškození, jež nachází podklad v ustanovení v § 2043 obč. zák. a současně v čl. 32 Ústavy
- c) újma nemajetková nebo morální (§ 2059 obč. zák.)
- d) existenční újma, která souvisí s výkladem o ústavněprávně zaručených právech na ochranu osobnosti (odst. 2 čl. 29 Ústavy)

Právní řád Spojených států amerických již po dlouhou dobu obsahuje ustanovení, které upravuje opatření o vzdálení se od rodiny v případech násilí v rodině. Soud tak aplikuje tzv. Ochranný pořádek, kdy je násilnický manžel nucen opustit společnou

vykonatelné opatření o "vzdálení se násilníka z rodinného obydlí", násilník je poté povinen okamžitě opustit obydlí, i když je jeho majetkem (ve spoluvlastnictví) a nesmí do něj znovu vstoupit bez svolení soudce, ani za účelem získání věcí osobní potřeby. Maximální délka opatření je šest měsíců a po jejich uplynutí lze na návrh poškozené strany jeho trvání prodloužit o další tři měsíce. Soud může přistoupit v zájmu ochrany oběti před možnými odvetnými útoky druhé strany, kromě povinnosti o vzdálení se, rovněž k zákazu pohybu v lokalitách a zónách často navštěvovaných poškozenou (například kanceláře, škola dětí, dům rodičů atd.) Tento zákaz lze upravit, pokud druhý partner prokáže závažné pracovní důvody, pro které musí tato místa navštěvovat.

Další velkou výhodou je ochrana týrané ženy, která není finančně nezávislá (což je většina žen v Itálii, jelikož být ženou v domácnosti patří k dosud nepřekonaným tradičním představám o funkci ženy v rodině, obzvláště na jihu země), a tudíž nemá ekonomické zázemí potřebné pro obživu svou a svých dětí. Výhodou pro tuto ženu je v první řadě v rámci chodu civilního procesu osvobození ode všech soudních poplatků a daní. S ohledem na potřeby nezletilých či zletilých, ale dosud nesamostatných dětí, soudce nařídí otci výši jejich výživného, kterou je on povinen platit od doby přerušení společného soužití. Tohoto lze dosáhnout i srážkami ze mzdy plátcem mzdy.

Zásahu civilního soudu je třeba pouze v případě týrání již zletilých osob, u týrání osob nezletilých jejich příbuzným je řešení případu ve výhradní pravomoci trestního soudu. Trestní soud zasáhne vždy, když dojde k porušení příkazů a omezení uložených civilním soudem. Opatření "vzdálení se...", jak uvádí sama Anna Finocchiaro, je "alternativou omezení osobní svobody v nápravném zařízení, která ho ovšem nevyklučuje".

3.6 Lékařská dobrozdání a trestní oznámení

Velmi často má lékař při výkonu svého povolání podezření či jistotu o spáchání trestného činu týrání. Na základě své veřejnoprávní pozice má jasně stanoveno, jak v takovém případě postupovat. Přesto je někdy velmi obtížné rozhodnout, jak v určité situaci bez znalosti stavu konkrétního případu postupovat, speciálně pokud napadená žena odmítá spolupracovat a naléhá, aby nebylo podáno trestní oznámení. Je tedy třeba stanovit, kdy má být oznámení podáno. Má to být i při pouhém podezření? A pokud pacientka apeluje na lékařské tajemství, jak se zachovat?⁶²

Téměř každý všeobecný lékař se přitom ve své praxi setkal s případem týrání nebo jiné újmy na zdraví ženy a dětí, které spáchal manžel, otec či otčím. O to těžší je situace rodinného lékaře, který má důvěrný vztah k osobě týrané i k osobě týrající. Je tedy zásadní objektivně posoudit fakta bez předčasného právního hodnocení, které stejně lékaři nepřísluší, a obrátit se odborníka.

Bylo řečeno, že praktický lékař zastává ve své funkci jakousi veřejnou službu (pubblico servizio; § 358 tr. zák.), tím pádem i pozici veřejného činitele (pubblico ufficiale; § 357 tr. zák.) a během výkonu svého povolání je rovněž považován za vykonavatele všeobecně prospěšné služby (pubblica necessita'; § 359 tr. zák.)

K vysvětlení jednotlivých pojmů:

Lékařské dobrozdání (referto) - (§ 334 tr. řádu) jedná se o zprávu, jejímž prostřednictvím vykonavatel veřejně prospěšné služby (jakýkoliv soukromý lékař) informuje orgány činné v trestním řízení o skutečnostech, které by mohly zakládat důvody zahájit stíhání trestného činu z úřední povinnosti. Mohlo by se jednat o úmyslné ublížení na zdraví (§ 582 tr. zák.), kdy doba rekonvalescence přesáhne 20 dnů. Tento čin musí být ohlášen bezodkladně, maximálně do 48 hodin, pokud prodlení může znamenat vážné nebezpečí. Jestliže praktický lékař svou praxi vykonává jako svobodné povolání (soukromě), musí tuto zprávu sepsat vždy.

⁶² Je třeba zmínit rozsudek soudu v Caltanissettè, který v roce 2003 zprostil obžaloby násilníka na základě nedostatečné nebezpečnosti činu pro společnost, tudíž nenaplnující skutkovou podstatu trestného činu a následnou trestnost. Jednalo se mladého manžela, který fackoval svou ženu, jelikož byl stresován, že nemohl najít zaměstnání. Samozřejmě byla fakta o rozsudku médií překroucena a tím velmi utrpěla celá otázka domácího násilí v očích veřejnosti, která problematiku považovala dávno za zveličovanou.

Trestní oznámení (denuncia) - (§ 331 tr. řádu) - jedná se o ohlášení prostřednictvím lékařské zprávy lékařem coby veřejným činitelem, kterým lékař informuje orgány činné v trestním řízení o spáchání trestného činu stíhaného z úřední povinnosti, o němž se dozvěděl při výkonu svého povolání či při výkonu své funkce. Tento akt je primárním způsobem ohlášení obecného lékaře o skutečnosti spáchání trestného činu, se kterými měl možnost se během své praxe seznámit. Co se týče časových limitů k podání trestního oznámení, ustanovení trestního řádu neuvádí přesný časový údaj, omezuje se pouze slovem "neprodleně".

Hlavním určujícím znakem toho, zda se jedná o povinnost podat dobrozdání nebo již rovnou trestní oznámení je následující. V prvním případě postačí podezření lékaře při běžném vyšetření, v případě trestního oznámení je třeba, aby se lékař o svém podezření ujistil, nebo aby se potvrdilo na základě zjištěných skutečností spáchání trestného činu stíhaného z úřední povinnosti.

Má-li praktický lékař při výkonu své praxe pouze podezření bez příslušné jistoty, je v každém případě jeho povinností podat dobrozdání. Pokusím se podat praktický příklad. Pokud obecný lékař vyšetřuje nezletilého se zraněními po těle, která by mohla být způsobena týráním v rodině (dle § 572 tr. zák., stíhaného z úřední povinnosti), ale nemá o tom naprostou jistotu, musí přesto neprodleně podat dobrozdání, po němž následuje fáze podání trestního oznámení, jestliže se následně ujistí, že jeho podezření bylo opodstatněné. Lékař nemá na vybranou, jedná-li se o trestný čin stíhatelný z úřední povinnosti, on jakožto veřejný činitel je povinen informovat orgány činné v trestním řízení bez ohledu na to, jaká bude pozdější trestněprávní kvalifikace činu.

Pokud by podezření neoznámil nebo zanedbal, vystavil by se trestnímu stíhání za omisivní trestný čin "nepodání dobrozdání" dle § 365 tr. zák. K naplnění skutkové podstaty není neohlášení nutné, postačí i pozdní podání dobrozdání orgánům činným v trestním řízení, vystavil-li by tím v nebezpečí újmy na zdraví onu osobu, pokud se jedná o trestný čin stíhatelný z úřední povinnosti. Samozřejmě o "nekonání" lze hovořit pouze v případě, a to i přes povinnost stanovenou zákonem, kdy lékař úmyslně zanedbá svou povinnost. Jedná se tedy o dolůžní trestný čin. Stejná pravidla platí i pro prodlení, způsobené administrativními komplikacemi,

díky kterým se často ohlášení zpozdí. Kromě finančních penalizací předpokládaných za zanedbání a zpoždění obecně, existují tresty určené veřejným činitelům jakožto vykonavatelům veřejně prospěšné služby za činy spáchané porušením povinností pramenících z Ministerstvem zdravotnictví stanovených pravidel i ze samotné Hypokratovy přísahy.

Je rovněž třeba zmínit rozdělení na velmi lehkou újmu na zdraví (doba rekonvalescence nižší než 20 dnů), kdy je možné stíhat pachatele pouze na základě žaloby poškozené strany a na lehkou újmu na zdraví, kdy je již možno stíhat pachatele z úřední povinnosti. Pokud u zranění vyžadujícího více než 20 dnů rekonvalescence vznikne i sebemenší podezření, že zraněním mohla být způsobena členem domácnosti, musí však lékař dobrozdání podat.

V případě, že lékař neměl sebemenší tušení, neboť pacientka lékaři podala uspokojivé vysvětlení úrazu, nicméně se o skutečnostech zakládajících podezření o možném týrání dozvěděl do dvou měsíců od události, během nichž již bylo zahájeno řízení o rozvodu páru, musí přesto okamžitě informovat orgány činné v trestním řízení, pakliže se jedná o trestný čin stíhatelný z úřední povinnosti a je možné rozhodující skutečnosti dokázat. Jestliže lékař podezření neohlásí, vystaví se tím nebezpečí trestního stíhání dle § 365 tr. zák. V průběhu řízení o rozvodu manželství se totiž soud může o týrání dozvědět a obvinít lékaře ze zanedbání podání dobrozdání bez možnosti se vyvinut domněnkou, že břemeno tvrzení spočívalo na zdravotnickém zařízení, kde byla pacientka již několikrát ošetřena. Mohlo by to však představovat polehčující okolnost za předpokladu, že i tomuto zdravotnickému zařízení žena podala stejné vysvětlení úrazu.⁶³

Kdyby se ovšem jednalo o pacienta, jehož zranění by vyžadovala podle názoru lékaře méně než 20 dnů rekonvalescence, nebyla by zde povinnost podání trestního oznámení a ani dobrozdání, šlo by tedy o velmi lehká úmyslná zranění nestíhatelná z úřední povinnosti, nýbrž pouze na základě žaloby poškozeného/né. Toto pravidlo není ovšem vždy platné a je třeba tomu věnovat zvýšenou pozornost, neboť v situaci, kdy by k těmto zraněním došlo za použití zbraně (v případě z praxe se jednalo o útok nůžkami), a to i přesto, že doba léčení netrvala ani 20 dnů, musel by lékař podat

⁶³ Trestní odvolací soud rozsudek č. 05829 z 15.5. 1998.

buď trestní oznámení či dobrozdání, neboť by se jednalo o přitěžující okolnost spáchání činu za použití zbraně (§ 585 tr. zák.) se zvýšenou sazbou od 1/3 do 1/2 délky trestu, která by byla stíhána z úřední povinnosti.

Ve smyslu ustanovení trestního zákona jsou za zbraně kromě střelných zbraní a všech ostatních, jejichž účelem je zranit, považovány všechny předměty, jež mají tuto schopnost (například již zmíněné nůžky). Trestní odvolací soud (z 19. 5. 1993) svým rozhodnutím nastolil naprostou jistotu v tématu nožů, nůžek, zbraní bodných a řezných. Jejich rozdělení a posuzování již není založeno na délce čepele. Aby se jejich majitel dopustil přestupku dle § 4 zák. č. 110 z 18. 4. 1975, stačí je mít bez právního důvodu při sobě, bez ohledu na délku čepele.

Na závěr bych ráda zmínila ještě problematiku profesního tajemství, jehož zveřejnění je klasifikováno jako trestný čin dle § 622 tr. zák., ale pouze za předpokladu, že tajemství bylo vyzraženo bez oprávněného důvodu, kterým je dozajista ustanovení právně relevantního zákona, za což lze povinnost podat dobrozdání nebo trestní oznámení považovat. Praktický lékař coby veřejný činitel má také možnost odmítnout vypovídat a svědčit (§ 201 tr. řádu), jedná-li se o záležitost, se kterou se seznámil při výkonu svého úřadu (služební tajemství), vyjma úřední povinnosti informovat soud (§ 331 tr. řádu) a případů, v nichž již lékař jako svědek vystupoval a informace zveřejnil (§ 195 tr. řádu).

3.7 Praxe a statistiky

Občanskoprávní a trestněprávní ochrana žen, které se staly obětí domácího násilí, je poskytována neziskovou organizací nazvanou "Dům žen", která má pobočku ve většině velkých italských měst. Mezi nejvýznamnější patří ty v Miláně a Bologni. Milánské centrum vzniklo jako politický projekt s cílem zprostředkovávat týraným ženám útočiště při jejich snaze uniknout z trýznivé životní situace. Všechny advokátky Domu žen v Miláně jsou ženami pracujícími uvnitř asociace v rámci své profese. Snaží se tedy poskytnout ženám konkrétní okamžitá řešení k ukončení týrání prostřednictvím právních rad a obstaráním ubytování, to vše s ženiným plným souhlasem.

Na prvním místě je potřeba žen být informována, neboť i v dnešní době existuje mnoho žen, které ignorují svá vlastní práva a jsou tu i další, jejichž počet je stále na vzestupu. Jde o ženy, které mají díky zprávám z médií zkreslenou představu. Například je mnoho těch, které přehlížejí to, čeho by mohly docílit v soudním řízení.

V organizaci pracují čtyři advokátky zaměřené na občanské právo a dvě na trestní právo. Dvojnásobek právniček specializujících se na občanské právo již dává tušit, jakou představu o řešení problému mají ženy. Přestože u většiny případů tohoto druhu násilí by bylo opodstatněné podání trestního oznámení, valná většina právních zásahů se dělí na žádosti o odůvodnění nebo o svěřeni dítěte do péče k Soudu pro mládež na žádost té či oné strany. Když ženy zjistí svá práva, přestanou se obávat, že jim nebudou děti svěřeny do péče nebo že přijdou o rodinné obydlí, nastoupí ale obava, že nebude možné získat od manžela příspěvek na chod rodiny a výživné na děti. Bohužel to je zásadní komplikací, neboť povinnost uložená soudem prostřednictvím opatření předsedy soudu, může zůstat pouze prázdou listinou, pokud se před senátem neprokáže adekvátní výdělek manžela. Nejde-li o prokazatelný výdělek, jenž lze postihnout výkonem rozhodnutí, nemůže žádný soud nutit manžela a otce platit výživné, pro které neexistuje zdroj. Jedná se o velmi diskutovaný problém, kdy vlastně dochází k dalšímu týrání ženy.

Řešením jsou právní instrumenty předvídané jako garance plateb výživného prostřednictvím srážek prováděných plátcem mzdy nebo exekucí majetku. Za extrémní východisko je stále považováno trestní oznámení označované za nepřiměřené.

Zde opět narážíme na jádro problému. Ženy - matky, jimž byly svěřeny děti do péče, mimo vyhovění morálním a materiálním potřebám svých ratolestí musí vydělávat na chod rodiny bez jakéhokoliv příspěví otců. V oboru trestního práva je spravedlnost velmi limitovaná, ženy totiž nestojí o potrestání viníka, obzvláště když trest, jak z praxe víme, bývá vykonán až po letech soudních tahanic a ony touží pouze po konci svého utrpení a normálním pokračování chodu rodiny.

Trestní oznámení podávají oběti násilí doufající v brzký rozsudek z důvodu nutnosti okamžité reakce práva na vzniklou situaci, která vedla k podání žaloby. Jedná se možnost získání věci osobní potřeby, vlastní bezpečnost a bezpečí dětí a

hlavně touha dostat násilníka co nejdříve z domu. Jak je vidno, je třeba jednat s maximálním urychlením, jelikož to jsou právě ty důvody, pro které se žena odhodlala podat trestní oznámení.

Díky spolupráci se státním zastupitelstvím, advokátky z oboru trestního práva dosáhly zkrácení soudního řízení, ochranných opatření, zákazu pobytu pro násilníka nařízením o omezení osobní svobody ve vazebních zařízeních v nejtěžších případech, rovněž možnosti doprovodit oběť pro její věci osobní potřeby a dokumenty v místě pobytu násilníka.

Trestněprávní poradny směřují speciálně k pomoci ženě se svobodně rozhodnout, a to tím, že jí poskytnou ochranu na dobu nezbytně nutnou, aby se necítila pod tlakem a vše důkladně zvážila. Jde o to, aby proces probíhal podle skutečného přání oběti, aby nebyla opět vmanipulovaná do něčeho, co sama nechce.

Často je to právě na policii, která přijde jako první do styku s oběťmi násilí, a od jejich přístupu k věci se pak odvíjí následky. V některých případech nejsou žádné, nebo naopak dojde k procesu, o který žena vůbec nestojí. Policisté by měli oběť vždy pečlivě vyslechnout a zjistit konkrétní pozadí násilí a skutečné přání ženy, jež by nemělo být ignorováno. Neboť je to právě strach z neporozumění, ponižování a nalezení stejných kulturních přežitků i v aulách soudů, se kterými se setkaly ve vlastním okolí.

V loňském roce bylo oznámeno 1422 případů na Boloňské centrále Domu žen v regionu Emilia - Romagna. V 71 % se jednalo o skutečné násilné útoky, ve zbytku šlo o právní poradenství ohledně této problematiky. Z toho ve 13 % bylo příčinou sexuální násilí, v 33 % ekonomické vydírání, v 51 % fyzické násilí, v 65 % psychologické násilí. Celkově procenta překračují 100%, neboť v mnohých případech bylo násilí kombinované. Celkově v 82 % byl pachatelem partner nebo ex-partner, rodiče v 6,4 %. Přátelé a známí byli pachateli násilí v 4,5 %, ve zbývajících 7,1 % se jednalo o neznámé osoby. Ženskými útočníky bylo 15 žen, v procentech 1 %. Polovina žen byla finančně zcela závislá na partnerovi, a tak nemohla poskytnout finanční zázemí sobě ani dětem. 77 % obětí byly matky, 23 % bylo bezdětných. Nezletilých dětí bylo 1394. Zajímavé bylo trvalé bydliště obětí. 33,3 %, tedy třetina, má trvalý pobyt v Boloňském okresu. 20,7 % jsou ženy z jiných regionů. Je

zřejmé, že motivem je ochrana bezpečí ženy a její anonymity ze strachu z agresora. Co se týče cizích státních příslušníků, představují 12,8 % celkově, 34 z nich se obrátilo na centrum i z důvodu nucené prostituce. Věková hranice obětí nejčastěji se objevující je od 30 do 39 let a od 40 do 49. 62 % žen, které o pomoc požádaly, se pohybovaly v tomto věkovém rozmezí. Skoro nulový výskyt měla věková hranice okolo 18 let. Mluvíme-li o osobním stavu obětí, jednalo se v 62 % o páry sezdané nebo o druha a družku, vysoké je i číslo 18 % žen v odluce nebo rozvedených. Více než 40 % bylo vysokoškolsky vzdělaných žen, 10 % dělnic nebo nezaměstnaných, 14 % pracovalo příležitostně a 12 % bylo žen v domácnosti.

4. Závěr

V oficiálních postojích je domácí násilí, pokud je formulováno jako abstraktní fenomén, samozřejmě odsuzováno. Citlivost tématu se objeví až v okamžiku, kdy je domácí násilí převedeno do reálných souvislostí jako je např. otázka, zda a jak má stát v případech domácího násilí jednat a jak se má stát vůči pachatelům a obětem domácího násilí chovat. Nutnost změn v dosavadních přístupech nejenom ze strany státu je třeba v České republice, i v Itálii.

Většina postupů proti násilí, které garantuje stát, je vyladěna na násilí mezi cizími lidmi. Domácí násilí se však odehrává mezi lidmi blízkými. Pachatel a oběť jsou citově, sociálně a ekonomicky vzájemně závislé, blízké osoby. Domácí násilí představuje opakované a dlouhodobé týrání partnera, se kterým se dělíme o soukromí. Do intimního svazku pachatel i oběť kdysi vstoupili dobrovolně a na základě svého privátního rozhodnutí. Na své soukromí mají státem garantované právo. Jenomže násilí vůči partnerovi páchané v soukromí bytu ohrožuje nejdříve důstojnost, pak zdraví a nakonec i život oběti. To jsou hodnoty, které je stát povinen chránit. Klíčové je tedy rozhodnutí, že domácí násilí budeme akceptovat jako legitimní důvod pro vstup státu a jeho institucí do privátní sféry rodiny. Tím okamžitě vzniká otázka, podle jakých pravidel bude stát "urovnávat" soukromé vztahy, které definuje jako nežádoucí domácí násilí. Politika státu vůči domácímu násilí musí být jasně deklarována. To je velký problém hlavně v Itálii, kde vládní

politika musí brát v potaz postoj katolíckej cirkve a tradičných hodnot, ktoré jsou nedotknuteľné a tudaž o určitých tématach smí hovoriť pouze velmi "opatrně a diplomaticky".

Postup policie při kontaktu s domácím násilím se opírá o všeobecně platné zákony a normy. Policisté v našich podmínkách se na místě domácí rozepře řídí především trestním zákonem 140/1961 Sb., zákonem o přestupcích 200/1990 Sb., a zákonem o policii ČR 283/1991 Sb. Ve srovnání s řadou jiných států (např. Rakousko, Švédsko, Velká Británie, USA)⁶⁴, tak zůstávají vězet v tradiční roli policie jako převážně represivní složky. Stejná je situace i v Itálii, kde je však policejní postup upraven ještě regionálními správními akty, a tím je nastíněno možné řešení při nečinnosti zákonodárce v této oblasti. Povinnosti policie tedy směřují hlavně k osobě pachatele a stíhání trestných činů a otázka účinné pomoci oběti stojí stranou. Oběť je dnes u nás v situaci, kdy si svou (fyzickou) bezpečnost a (lidskou) důstojnost musí zajistit na své vlastní náklady, například útekem do azylového domu. V Itálii je jím nezisková organizace Casa delle donne (Dům žen). Stát a jeho instituce v ČR se zatím nepřihlásili k ochraně a zajištění sociálních práv obětí domácího násilí.

Hlavním cílem prevence a intervence není primárně stíhat a potrestat pachatele, nýbrž poctivý úmysl pomoci partnerskému vztahu zastavit násilné incidenty vhodným zásahem zvnějšku. Pomoci odstranit násilí mezi partnery je hlavním cílem všech oficiálních aktivit, který musí stát a jeho instituce věrohodně reprezentovat občanské veřejnosti. Tím je jasně řečeno, že izolovanými tvrdými opatřeními vůči pachateli nelze problém vyřešit. V Itálii bude asi největším problémem veřejná publicita, neboť pro většinu společnosti je toto téma stále tabu. Oběti domácího násilí nevolají po tvrdé represii, naopak jejich hlavní potřebou je žít slušný život v partnerském svazku bez násilí. Naším úkolem je tedy hledat ucelený a diferencovaný systém opatření, který by postihl různé podoby a stupně domácího násilí a dával by šanci na ozdravení nemocného vztahu tam, kde ještě oba partneři, tj. pachatel i oběť, mají vůli k nápravě, a ochránil oběť tam, kde udržení vztahu již nepřichází v úvahu. O této potřebě uceleného opatření hovoří i řada italských studií, jak jsem již v textu

⁶⁴ Bílý kruh bezpečí, Domácí násilí-přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, květen 2002, str. 5

zmiňovala. Prevence i intervence garantované státem by měly začít u tří uzlových bodů, kterými jsou: **informovanost, ochrana oběti a konfrontace pachatele s oficiální reakcí.**

Informovanost o domácím násilí se v posledním roce výrazně zvýšila. Značné rezervy však přetrvávají v informovanosti odborníků. Mnozí lékaři, učitelé ale i policisté a sociální pracovníci jsou při kontaktu s oběťmi domácího násilí nejistí, nedovedou jim poskytnout základní informace ani poradit. Přitom právě oni jsou vstupní branou, kterou se domácí násilí dostává ze soukromí na veřejnost. Základní profesně zaměřené proškolení všech pomáhajících profesí proto považují za žádoucí. Povinnost chránit oběť před fyzickým útokem by měla přejít v plném rozsahu na policii. Další formy ochrany a podpory oběti, například poskytování informací v právní a sociální oblasti, by měly zajišťovat navazující instituce financované státem a provázané ve své činnosti s nestátní sférou.

Co se týče konfrontace pachatele s oficiální reakcí, ta by měla být založena na strategii myšlenky netolerování domácího násilí společností. Agresor musí rychle pocítit, že jeho chování je nežádoucí a nebude tolerováno. Princip netolerance vychází z přesvědčení, že za domácí násilí nese v plném rozsahu zodpovědnost právě agresor a nikoliv oběť. Násilí vůči blízké osobě je totiž nepřijatelné a neomluvitelné za jakýchkoliv okolností. Převzetí zodpovědnosti za své agresivní chování je pak příznivým signálem pro nápravu agresora.

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (85) 4 z 26.3.1985 o násilí v rodině upřednostňují neformální způsoby řešení konfliktů a pomoc obětem domácího násilí. Mezi vhodnými kroky je doporučena ochrana obětí domácího násilí před sekundární viktimizací prostřednictvím nestátních organizací. Doporučení Výboru ministrů postuluje jako opatření k předcházení násilí v rodině též odborné školení osob přicházejících z titulu svého poslání do kontaktu s jeho oběťmi. Za žádoucí považuje podporu organizací, jejichž posláním je pomoc obětem násilných situací v rodině.

Jasný program koordinovaného postupu proti domácímu násilí a násilí na ženách ve všech složkách společnosti by měl být cílem všech snah. Předpokladem úspěchu je:

a) politická vůle k řešení problému napříč politickým spektrem

- b) spolupráce státní a nestátní sféry
- c) konečné výsledky projektu musí vycházet z poznatků zdola - tedy z praxe, na které bude reagovat sféra rozhodovací a zákonodárná
- d) systematické proškolení a specifikace práce s oběťmi domácího násilí
- e) podpora projektu ze strany médií⁶⁵

Co se týče situace v Itálii, zde je podle mého názoru fenomén domácího násilí stále velmi podceňovaný a veřejné zásahy do této sféry velmi řídké. Jediná struktura pomoci obětem násilí je představována komunálními centry ženských organizací a poradenstvím založeným na dobrovolné práci členů. Domnívám se, beru-li v potaz rostoucí počet případů tohoto fenoménu, že je třeba vytvořit, tak jako ve Spojených státech, Španělsku a Rakousku, instituce, kde by byla poskytována kvalifikovaná pomoc násilnickým mužům. Ve Spojených státech je již po mnoho let aktivní služba veřejnosti nazvaná Intervention for Men Who Batter, která je určena speciálně mužům odpovědným za útoky vůči svým partnerkám či dětem. V těchto profesionálních zařízeních probíhá léčebný proces ve snaze obnovit, nebo zcela vytvořit schopnost reagovat v mezilidských vztazích bez použití násilí. Myslím si, že italští a vlastně nejenom italští muži by měli přestat považovat rodinu za místo určené k vybití vlastních frustrací a napětí, které se v muži nakumulovaly během dne v práci a ve veřejném životě. Je rovněž potřeba změnit tradiční mylné představy o roli ženy v rodině. Žena v dnešní době má své plnohodnotné místo ve veřejném životě, zrovna tak jako v pracovním procesu, má stejná práva a povinnosti jako muž. Tradiční přežitek italských kulturních tradic podle nichž je žena tou, která se má obětovat pro dobro a celistvost rodiny, by měl být již rovněž překonán.

Je to problém kultury a mentality národa, ne zákonů, který ztěžuje v Itálii vztah žen a spravedlnosti. To by si měl uvědomit každý, kdo se domnívá, že postačí změna zákona k vyřešení problému. Musíme nejdříve bojovat s rozšířenými společenskými představami a hodnotami, abychom minimalizovali počet případů násilí v rodině. Tato kulturní dogmata bohužel v Itálii, a nejenom tam, platí i před soudy, které považují týrání v rodině za bagatelní či domácí násilí celkově podceňují. Miláno je

⁶⁵ Vavroňová M., Prokopová Z., Rosa, Praha, Domácí násilí - Staré problémy, nová řešení?, Sborník z konference pořádané organizacemi Friedrich -Ebert _Stiftung, ProFem a Rosa 26.11.2001 v Praze.str.11.

jedním z prvních soudních dvorů se specializovanými tribunály na rodinné právo, tento tribunál je nazvaný Pool famiglia, stojí na straně týraných žen a je zde jsou dosahováno významných soudních rozhodnutí v otázce domácího násilí. Jak jsem již zmínila, soudní rozhodnutí tvoří jakési precedenty v extenzivním výkladu zákonů, a tak napomáhají vyplňovat mezery v zákoně, a tím pádem chrání v širší míře oběti domácího násilí.

Máme-li hledat cesty, jak zajistit účinnější ochranu obětí domácího násilí, musíme k tomuto problému přistoupit z širšího hlediska, než jakým je diskuze nad novelou trestního zákona. Každá společnost je založena na systému hodnot, vztahů a zájmů, které upravuje právními normami, v nichž cosi dovoluje, přikazuje, zakazuje a sankcionuje. I v tomto případě plně platí, že trestní právo má pomocnou, tzv. subsidiární úlohu v právním řádu, poskytuje ochranu těm nejcennějším statkům před případy porušení a ohrožení a nastupuje tam, kde jiné prostředky řešení jsou neúčinné nebo nedostačující. Nejde ale jen o to. Musíme odolat lákavé představě zdánlivě rychlého řešení, které vychází z rovnice - jestliže nějaké jednání představuje společenský problém, tak je zakážeme a je to vyřešeno. Takový postup zpravidla ve většině případů nedostačuje a výsledkem je zeslabování společenské věrohodnosti trestního práva. Pokud chceme skutečně přispět k řešení problému domácího násilí, měli bychom se v první řadě zajímat o to, proč tento negativní jev vzniká a za jakých okolností, mezi jakými osobami, jaké jsou možnosti předcházení jeho vzniku a teprve v poslední řadě se zajímat, o to, zda trestní právo umožňuje efektivně potrestat toho, kdo se domácího násilí dopustil a specifickými trestněprávními prostředky zabránit recidivě takového jednání.

Vždy je třeba je však třeba mít na paměti, že zvláštností domácího násilí není způsob jednání pachatele vůči oběti, který je zpravidla veden proti jejímu životu, zdraví, svobodě, cti, důstojnosti či "jen" pokojnému občanskému soužití. Zvláštností je specifické prostředí, v němž dochází k páchání trestné činnosti tohoto druhu. Toto prostředí je nutno charakterizovat, zákonem popsat a upravit postup vstupu státu a jeho orgánů do jinak výsostně privátní sféry občanů tak, aby tyto zejména policejní orgány měly možnost zakročovat a zabránit pokračování domácího násilí. Je nutno ovšem zdůraznit, že musí jít o orgány poučené a vyškolené ve speciálních postupech

a metodách odhalování, objasňování a vyšetřování trestné činnosti tohoto druhu. Specifičnost prostředí a zvláštní vztahy pachatele a oběti takový přístup nesporně vyžadují, stejně jako jiné druhy kriminality vyžadují přístupy odlišné.

Právní možnosti řešení domácího násilí nejsou tedy omezeny nedostatky v hmotně právní úpravě, spíše jde o problém odhalení trestného činu a problém důkazní. V procesní oblasti dává již platný trestní řád možnosti postupu např. ustanovením § 83c TrŘ, který dovoluje policejnímu orgánu vstoupit do obydlí, jiných prostor nebo na pozemek v neodkladných případech, kdy takový postup je nezbytný mimo jiné pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu jiných práv a svobod. Po vstupu na taková místa může policejní orgán provést úkony směřující k odstranění naléhavého nebezpečí včetně předvedení osoby. To zda policejní orgány tyto kompetence používají a v jakých případech, by stálo za samostatné zamyšlení.

Itálii a České republice je tedy společná nedostatečná informovanost a neškolenost bezpečnostních složek státu, které většinou jako první přijdou do styku s oběťmi. Je potřeba pracovat na stanovení jasného profesionálního postupu složek, předem proškolených v dané tématice a připravených na všechny možné komplikace, jež se mohou v těchto případech vyskytnout. Rovněž následná psychiatrická léčba násilníků pod dohledem soudu by byla namístě, speciálně pokud si uvědomíme, že většina žen nechce partnera opustit a rozbít rodinu. V případech nenapravitelných škod ve vztahu, je ale třeba vytvořit účinnou ochranu ohrožené ženy před útoky (ex)partnera. Co se procesního hlediska týče, domnívám se, že povinnost lékařského dobrozdání by mohla urychlit zásah státu na ochranu týrané osoby, jelikož lékař, je pokud nedojde k oznámení na policii, první veřejnou osobou, která se setká s výsledky násilí. V současné době schválil parlament nový zákon, který stanoví, že agresivní tyran musí odejít z bytu či z domu pryč. A to nejméně na 10 dní. Podle mého názoru by složitosti problematiky lépe vyhovovala italská úprava, přesněji řečeno opatření "vzdálení se z rodinného obydlí", které je účinné okamžitě a trvá 6 měsíců s možností o další 3 měsíce prodloužit. Dává to dostatek času orgánům činným v trestním řízení případ důkladně vyšetřit a prověřit a provést kroky k nápravě. Rovněž placení výživného partnerovi, který by jinak zůstal bez prostředků, je velmi inspirativní. Je totiž známo, že velké procento žen se nebrání ze strachu, že

by s dětmi zůstaly bez finančního zázemí či vůbec bez adekvátního bydlení. Tuto situaci se snaží pomáhat řešit právě různé neziskové organizace poskytující ženám azyl a následně zprostředkovávají náhradní ubytování. Kontakty na tato centra by měla být všeobecně přístupná a obecně známá. Pomoc je rovněž možné poskytnout prostřednictvím právní porady nebo i jenom možností rozhovoru s psychologem. Domnívám se, že v této oblasti jsou obě země na stejné úrovni. V České republice je lepší informovanost a mediální publicita, v Itálii mají lepší organizaci společné práce a postupu center a finančních prostředků. To je důsledkem přece jen většího ostychu a přezíravosti většiny italské veřejnosti k problematice domácího násilí, ale současně vysokou potřebností těchto center v praxi.

Pro úplnost bych ráda znovu zopakovala rozdíly mezi českou a italskou úpravou:

Itálie : V Itálii zatím neexistuje samostatná skutková podstata vystihující domácí násilí, postup proti domácímu násilí byl obohacen o běžné procesní instituty, které jsou nyní dány k dispozici jak civilním, tak trestním soudům v souvislosti s přidáním do italského trestního řádu ustanovení o opatření nazvaném "vzdálení se z rodinného obydlí" (§ 282 a násl.) a do italského OSŘ přidáním ochranného opatření proti zneužívání v rodině (§ 342 a násl.). Opatření o vzdálení se z rodinného obydlí, o němž soudce rozhodne do 48 hodin, je dobrým řešením krizových situací a poskytuje ženě důslednou ochranu. To i pro to, že je to muž, kdo musí obydlí opustit i přes existující vlastnická práva. Maximální délka opatření je 6 měsíců, které lze o další 3 prodloužit. Dalším omezením násilníka je zákaz pohybu v lokalitách a zónách frekventovaných poškozenou. Ekonomické násilí postihuje trestnost porušení povinnosti rodinného zajištění (§ 570 tr. zák.). Finanční zajištění ženy a osob sdílejících společnou domácnost lze docílit stanoveným výživným, o kterém rozhodne soudce trestního, nebo civilního soudu. Dosažení těchto plateb je stále velmi obtížné a donucovacích prostředků je stále velmi málo, jednou z možností jsou srážky ze mzdy plátcem mzdy. Dále tu možnost podat žádost o finanční odškodnění (tutela risarcitoria) toho manžele, který utrpěl morální újmu a manželské povinnosti neporušil. Takže italské právo zná kromě ochrany základních lidských práv a práv na ochranu osobnosti 2 možná řešení a tím je jednak civilní postup na základě žaloby

poškozené strany, trestní postup se obligatorní v případech spáchání trestných činů stíhatelných z úřední povinnosti. Je to ovšem řešení, které způsobuje řadu problémů, původní záměr byl, nechat ženu svobodně se rozhodnout, na který soud se obrátit. S cílem eliminovat trestní postup vzhledem k riziku ohrožení finančního zajištění rodiny, kde jediným zdrojem příjmů je muž. Bohužel během přípravy změn zákona bylo do § 342 odstavce 2, italského OSŘ vsunuto právě ustanovení o příslušnosti trestního soud v případech trestných činů stíhatelných z úřední povinnosti. Toto ustanovení vlastně znemožňuje civilní postup právě v složitých a závažných případech, kdy může jen těžko obstát před snahou vyhnout se pozdějšímu zjištění, že se jedná o trestný čin stíhatelný z úřední povinnosti a civilní soud je tudíž nepříslušný. Významným krokem v před jsou lékařská dobrozdání a trestní oznámení, která tvoří významný krok v ochraně obětí týrání. V Itálii je dle mého názoru informovanost a mediální publicita na mnohem nižším stupni než u nás, takže ženy samy mnohdy ani netuší, že to, co se jim za zavřenými dveřmi děje je nezákonné. Je tedy dobře, že lékař tato fakta přehlížet nesmí a za zanedbání je vystaven i trestnímu postihu.

Česká republika : V České republice je tedy od června 2004 v platnosti nové ustanovení trestního zákona § 215a. Domnívám se, že je na škodu, že se nepodařila prosadit trestnost neoznámení a nepřekažení trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, což by znamenalo postavit se principiálně proti postojům lhostejnosti vůči jevu domácího násilí (§ 167 a § 168 tr. zák.). Jistou možností by bylo italské řešení v případě povinnosti oznámení lékaře, který přijde s domácím násilím do styku jako jeden z prvních. Úvahy o míře kriminalizace domácího násilí však postrádají smysl, dokud není možné využít v plném rozsahu dosavadní možnosti trestněprávního postihu všech závažných forem domácího násilí. Překážkou přetrvávající v našem právním řádu v tomto směru je dispoziční právo poškozeného, upravené v ustanovení § 163 tr. řádu, podle kterého je třeba k trestnímu stíhání řady trestných činů páchaných v situaci domácího násilí - násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a, ublížení na zdraví podle § 231 odst. 1,2, vydírání podle § 235 odst. 1, znásilnění podle § 241 odst. 1,2 spáchaného vůči manželce nebo

partnerovi - souhlasu poškozeného, pokud je ve vztahu k obviněnému osobou blízkou. Problematika dispozičního práva osob blízkých je tedy kardinální otázkou pro postih domácího násilí. Její podoba je klíčová i pro další koncepčně právní otázky. Účinné ochrany obětí domácího násilí trestněprávními prostředky je možno dosáhnout jedině tehdy, když nebudou nekriticky preferovány rodinné vztahy před právní ochranou a když tedy bude z oběti sňato trauma rozhodování, zda udělit souhlas s trestním stíháním, a trestné činy páchané v situaci domácího násilí budou z okruhu trestných činů stíhaných se souhlasem poškozeného vypuštěny.⁶⁶

O školení policistů a sociálních pracovníků jsem se již zmiňovala. Věřím, že i v Čechách není publicity nikdy dost a je třeba prolomit jistá tabu a ostych mezi veřejností. Mělo by nám všem nakonec jít o stejnou věc a tou je šťastná a spokojená rodina. Institut "vykázání" vítám, je obdobou italského "vzdálení se z rodinného obydlí", o němž pojednává výklad italské právní úpravy ochrany před domácím násilím. Otázkou zůstává, do jaké míry je dostačují oněch deset dnů pro zklidnění a možnosti nalezení řešení tak delikátní situace bez oné občansko-právní úpravy, která by poskytovala materiální podporu týrané osobě a tím jí dodávala odvahy pro tak radikální rozhodnutí do budoucna. Vytvoření intervenčních center je nutností pro účinnou pomoc obětem domácího násilí a jejich spolupráce s policejními orgány posiluje jejich pozici a celkovou informovanost státních orgánů a pocit bezpečí obětí. Oběti domácího násilí potřebují bezplatnou pomoc a celá rodina péči odborníků, kdy oběť i pachatele je třeba léčit. V Itálii je touto bezplatnou institucí organizace Casa delle donne, která poskytuje bezplatné právní poradenství a pomoc psychologů a psychiatrů. Co se týče finančního odškodnění oběti, je možné také postupovat dle ustanovení § 13 Obč. zák. žalobou na ochranu osobnosti, která je ale v oblasti domácího násilí výjimečná, ale ne vyloučená. I nadále se domnívám, že účinné ochrany a reálné pomoci uvedených změn ustanovení zákonů je možné docílit pouze důsledným komplexním systémem změn. Další ustanovení zákona možnosti postupu při řešení nelehké situace uvádím v samotném textu práce.

Na úplný závěr bych ráda zmínila španělskou právní úpravu, tedy přesněji řečeno nový zákon, kdy 11. ledna 2005 jednohlasně schválil španělský parlament První

⁶⁶ Vanduchová, M.: Ke kriminalizaci domácího násilí. Acta iuridica olomucensis, Vol. 1, 2005, No. 2, pp. 59-61

evropský zákon proti násilí ve všech sociálních sektorech včetně domácího násilí. Je třeba ovšem dodat, že byl ihned také kritizován. Nový zákon ustanovuje speciální soudní tribunály, těsnější spolupráci s rehabilitačními centry a spoustu nových procesních postupů k včasné ochraně ohrožované ženy. Až budoucnost ukáže do jaké míry byl zákon ve svém záměru úspěšný.

Přesto, že Poslanecká sněmovna neschválila **původní návrh** změn zákona na ochranu před domácím násilím, domnívám se, že řešení navrhované v původní předloze umožňovalo jak důslednější ochranu obětí, tak i účinnější potrestání pachatele. Jedná se podle mého mínění o následující body, které se v zákoně už bohužel neobjevují :

V trestně právní oblasti se jednalo o tyto změny zákonů :

V původním návrhu mělo dojít ke změně **zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích**. Jednalo se o ustanovení § 67 zákona který, stanoví, že se přestupky projednávají z úřední povinnosti, pokud nejde o přestupky, které se projednávají jen na návrh (§ 68 odst.1). Mezi přestupky které se pak projednávají jen na návrh poškozené osoby, v současnosti patří přestupky podle § 49 odst. 1 písm. b) a c) a přestupky podle § 50, které byly spáchány mezi blízkými osobami. Změna by korespondovala se zamýšlenou změnou provedenou v trestním řádu a jejím základním důvodem je snaha o zlepšení postavení obětí domácího násilí jak v trestním řízení, tak i v řízení o přestupcích.

Znění původního návrhu na změnu **trestního zákona č. 140/1961 Sb.**, ve znění pozdějších předpisů:

Navrhované ustanovení § 171 odst. 1 písm. e) mělo dopadat na pouze na nejzávažnější či opakované formy porušování/ maření výkonu rozhodnutí o vykázání, zatímco méně závažné formy měly být postižitelné v rámci stávající úpravy podle zákona o přestupcích (§ 47 odst. 1 písm. a), § 49 odst. 1 písm. c) zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Ke schválení původního návrhu rovněž nedošlo v případě změny **trestního řádu** (zákona č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů), jak jsem již mnohokrát zmínila, z hlediska platného práva lze dovodit, že otázka domácího násilí se považovaná za záležitost soukromou, která má být řešena v rámci rodiny. O této skutečnosti svědčí ustanovení § 163 platného trestního řádu, protože tam taxativně uvedené trestné činy tvořící ve své většině množinu trestných činů, s nimiž se lze setkat v případech domácího násilí, je možno stíhat jen se souhlasem poškozeného. Toto dispoziční právo oběti lze považovat za oslabení práva člověka - oběti na spravedlivý proces. Snaha o ctění vůle oběti může v případech domácího násilí znamenat paradoxně oslabení pozice oběti, eventuálně její další ohrožení. Pachatelé násilných činů v soukromí jsou tak legitimně zvýhodňováni proti pachatelům násilných činů páchaných vůči cizím osobám. V původní navrhované změně trestního řádu se zvolilo nejjednodušší a nejpříjemnější řešení, tedy vyjmutí některých úmyslných násilných trestných činů, které jsou typické pro domácí násilí, z ustanovení § 163 odstavce 1. Zahájení trestního stíhání pro trestné činy "násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a", "ublížení na zdraví podle § 221", "omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 a 2", "vydírání podle § 235 odst. 1" a "znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem nebo druhem" by tak bylo prováděno z úřední povinnosti.

Občanskoprávní ochrana oběti v původním návrhu:

Zamýšlená změna **občanského zákoníku** (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), který byl součástí původního návrhu: Ustanovení § 142 odstavec 1 řeší případy skončení podílového spoluvlastnictví mezi podílovými spoluvlastníky v případě, že podíloví spoluvlastníci nevypořádají své spoluvlastnictví dohodou. V takovém případě se mezi stávající výčet skutečností, které by musel soud brát v úvahu buď při zrušení spoluvlastnictví, přikázání věci za náhradu jednomu ze spoluvlastníků nebo prodeji věci a rozdělení následného výtěžku, doplňuje i fakt, že se jeden ze spoluvlastníků choval vůči druhému násilně, jinými slovy, že tento spoluvlastník byl násilnou osobou, která se dopouštěla

domácího násilí. Uvedenou změnou by se sledovalo nastavení stejné ochrany, jako je tomu při ochraně ohrožené osoby, které spolu s osobou násilnou svědčí právo společného nájmu bytu. Z odůvodnění vyplývá, že soud k násilnému chování přihlédne zejména tehdy, jedná-li se o spoluvlastnictví k bytu.

Z hlediska dokazování by soud tedy přihlédl k uvedené skutečnosti tehdy, měl-li by násilné jednání za prokázané (úřední záznamy policie, ale i svědecké výpovědi). V souladu s argumentací odstavce 1 by se rovněž i v ustanovení § 149 odst. 3 výslovně zdůrazňovalo kritérium, ke kterému je soud povinen ze zákona přihlédnout v případě rozhodování o vypořádání společného jmění manželů.

Pro původní návrh ustanovení § 702 odst. 2 platí stejná argumentace jako v § 705 s tím, že se jedná o společné nájemce, tedy například druha a družku společně užívající byt na základě společné nájemní smlouvy. Ustanovení § 705 by řešilo případy skončení společného nájmu bytu mezi manžely v případě, že se rozvedení manželé nedohodnou. Odstavec 1 uvedeného ustanovení stanoví, že na návrh jednoho z rozvedených manželů, pakliže mezi nimi nelze dosáhnout dohody zruší soud právo jednoho z rozvedených manželů a současně určí, který z manželů bude byt nadále užívat jako nájemce. Bral by se přitom v úvahu zájem nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele (odst. 3). Jelikož k domácímu násilí dochází z velké části také mezi rozvedenými manžely, kdy ohrožená osoba většinou nemá kam jít a násilná osoba nechce opustit společný nájem, navrhuje se, aby jako další aspekt při rozhodování o dalším nájmu byla brána v potaz právě existence domácího násilí. Na navrhovanou úpravu by navazovala také změna ustanovení § 712. Násilná osoba je tímto způsobem nucena přijmou plnou odpovědnost za své nežádoucí chování a uvědomit si jeho negativní důsledky. Návrh ustanovení § 705 a § 705a OZ je konkrétním projevem přijetí odpovědnosti násilné osoby za její negativní chování. V případě § 705 tato konstrukce dopadá na rozvedené manžele, zatímco v případě § 705a dopadá na manžele za doby trvání manželství, kdy lze nově zrušit právo společného nájmu za trvání manželství. Rozhodnutí podle § 705 a § 705a stejně jako § 702 a § 149 OZ by byla rozhodnutími a konečnou platností. Naproti tomu předběžné opatření podle § 76b OSŘ je rozhodnutím dočasné povahy, které

vlastnické či nájemní právo vykázané osoby neruší, pouze jej omezuje, a to na jasně určenou dobu.

Domnívám se, že nepřijetí těchto dalších čtyř změn je na škodu jasné deklarace politiky státu vůči domácímu násilí a díky tomu i efektivity provedených změn zákonů. V původním shrnutí rozdílů mezi italskou úpravou a jejím českým protějškem jsem upozorňovala na potřebu nalezení uceleného a diferencovaného systému opatření. Obzvláště mne mrzí chybějící úprava postavení týrané osoby v občanském právu, kde na rozdíl od Itálie, kde se k násilí přihlíží při ustanovení výživného pro osobu, které zůstane bez prostředků a rovněž u řešení bytové otázky. Rozhodem zpravidla násilí nekončí a oběť musí řešit řadu problémů, z nichž právě bydlení a vypořádání společného jmění manželů má stěžejní význam. Eventuální vykázaní násilníka situaci oběti zásadně neřeší, je-li oběť nadále nucena žít s pachatelem v jedné domácnosti, obzvláště uvědomíme-li si, že naprostou většinou obětí představují ženy s dětmi, případně senioři. V původním návrhu byla oběti dána možnost snáze se domoci svých práv. Změna v trestním zákoně, by poskytovala možnost diferenciaci postižení maření výkonu rozhodnutí a tím umožnila ochranu i druhé strany. Naopak změna v trestním řádu by doplňovala ochranu u trestných činů souvisejících s domácím násilím tím, že by jejich stíhání bylo prováděno z úřední povinnosti. U nás přesto tento komplexnější typ ochrany týraných osob nebyl schválen Poslaneckou sněmovnou.

Přílohy

Statistiky Domu žen v Bologni o výskytu domácího násilí v regionu Emilia

Romagna za rok 2002:

Pachatelé domácího násilí	Fyzické násilí		Ekonomické násilí		Sexuální násilí		Psychologické násilí	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
(ex)partneři	659	91,1	437	93,6	115	63,6	817	88
jiní příbuzní	38	5,3	23	4,9	11	6,1	62	6,7
přátelé - známí	13	1,8	5	1,1	39	21,5	30	3,2
cizí lidé	13	1,8	2	0,4	16	8,8	19	2,1

Celkem	723	100	467	100	181	100	928	100
--------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Pachatelé násilí v makrokategoriích :

Makrokategorie násilí	Počet	%
Fyzické násilí	723	50,8
Ekonomické násilí	467	32,8
Sexuální násilí	181	12,7
Psychologické násilí	928	65,3

Celkem žen: 1422; některé spadají do více druhů násilí.

Druhy násilí	Počet	%
Fyzické násilí	177	12,8
Fyzické + psychologické	242	17,5
Fyzické + psychologické + ekonomické	173	12,5
Fyzické + psychologické + ekonomické + sexuální	53	3,8
Fyzické + psychologické + sexuální	32	2,3
Fyzické + sexuální	14	1
Psychologické násilí	307	22,2
Psychické + ekonomické	97	7
Psychické + ekonomické + sexuální	25	1,8
Psychické + sexuální	28	2
Ekonomické násilí	104	7,5
Ekonomické + fyzické	35	2,5
Sexuální	60	4,3
Jiné	39	2,8
Celkem	1386	100

Makrokategorie násilí spáchaného na cizinkách v Itálii v roce 2002 :

Makrokategorie násilí	Cizinky		Cizinky nucené k prostituci	
	Počet	%	Počet	%
Fyzické násilí	102	68,9	15	44,1
Ekonomické násilí	71	48	25	73,5
Sexuální násilí	32	21,6	31	91,2
Psychologické násilí	98	66,2	26	76,5

Celkový počet cizinek byl 148, žen nucených k prostituci 34; procenta představují celkový počet týraných cizinek, které se obrátily na centrum Dům žen. Tato statistika je velmi zajímavá, jelikož v Itálii mnozí problém domácího násilí označují za problém přistěhovalců, který se "slušných italských rodin" netýká. Jak ale potvrzuje tato tabulka, z celkového počtu žen, které se na centrum obrátily s žádostí o pomoc, je počet cizích státních příslušnic minimální.

Délka trvání vztahu, po níž začaly útoky:

Délka trvání vztahu, po níž začaly útoky	Počet žen	%
0-1	129	18,6
2-5	208	30
6-10	138	19,8
více než 10	219	31,6
Celkem	694	100

Z této tabulky je patrné, že většina násilných útoků počíná až po více než 10 letech vztahu. To vyvrací zažitě představy o domácím násilí coby problému pouze mladých párů.

Pro upřesnění je třeba statisticky rozdělit **druhy násilí v úměrnosti délce trvání vztahu:**

Délka let vztahu	Fyzické násilí		Ekonomické násilí		Psychologické násilí		Sexuální násilí	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
0-1	88	22,7	56	21	96	19,3	25	30,1
2-5	114	29,4	80	30	146	29,3	28	33,7
6-10	78	20,1	53	19,8	96	19,5	14	16,9
více než 10	108	27,8	78	29,2	59	31,9	16	19,3
Celkem	388	100	267	100	397	100	83	100

Celková doba trvání domácího násilí :

Doba trvání násilí	Počet žen	%
0-1	197	25,5
2-5	280	36,2
6-10	136	17,6
více než 10	160	20,7
Celkem	773	100

Délka trvání útoků, kterým jsou italské ženy vystavovány, je rozdílná i podle toho, zda násilí existovalo již od počátku vztahu nebo započalo až následně:

Počet let trvání	Násilí již od počátku vztahu		Násilí v jiných případech	
	Počet žen	%	Počet žen	%
0-1	44	29,9	82	19,5
2-5	25	17	180	42,8
6-10	16	10,9	92	21,8
více než 10	62	42,2	67	15,9
Celkem	147	100	421	100

Pachatelé násilí v případě násilí již od počátku vztahu :

Pachatelé násilí	Počet	%
Partneři a ex-partneři	297	91,4
Příbuzní	17	5,2
Přátelé a známí	11	3,4
Celkem žen	325	100

Druhy násilí v případě násilí již od počátku vztahu :

Druhy násilí	Počet	%
Fyzické násilí	224	63,3
Psychické násilí	206	58,1
Ekonomické násilí	139	39,3

Sexuální násilí	44	12,4
-----------------	----	------

Celkem odpovídalo 354 žen, některé patřily do více kategorií. procenta odpovídají celkovému počtu.

Věk žen, které trpí domácím násilím již od počátku vztahu :

Věk žen	Násilí již od počátku		Jiné případy násilí	
	Počet	%	Počet	%
méně než 18	2	0,6	3	0,3
18-29	86	25,4	190	20,3
30-39	114	33,6	339	35,8
40-49	72	21,2	263	27,8
50-59	44	13	107	11,4
více než 60	21	6,2	44	4,6
Celkem žen	339	100	946	100

Literatura:

- Acta iuridica olomucensis, vědecký časopis právníký, uніверsita Palackého, 2005
- Císařová, D.: Žena a trestní právo. *Acta Universitatis Carolinae: Iuridica*, 1996, č. 3 – 4.
- Čírtková, L. a kol.: Domácí násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. ISBN 80-86284-19-0.
- Dolenský, A. a kol.: *Trestní zákon: (stručný komentář)*. Praha: Eurounion, 1995, s. 147. ISBN 80-85858-23-1.
- Haškovcová, H.: *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. ISBN 80-7013-397-X.
- Jelínek, J., Sovák, Z.: *Trestní zákon a trestní řád*. Praha: Linde, 1993.
- Jelínek, J.: *Trestní právo procesní*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-67-8.
- Kalvach, Z.: Týrání, zneužívání a zanedbávání seniorů jako medicínský problém. *Čas. Léč. čes.*, 136, 1997, č. 7, s. 170-173.
- Koubová, E.: Žena - oběť trestného činu. *Acta Universitatis Carolinae: Iuridica*, 1996, č. 3 – 4, s.113.
- Koukolík, F., Drtinová, J.: *Zlo na každý den*. Praha: Galén, 2001, str. 395. ISBN 80-7262-088-6.
- Koukolík, F., Drtinová, J.: *Vzpouřa deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
- Masarykův slovník naučný*. Praha: Československý kompas, 1933, 5 díl, s. 54.
- Martínková, M., Macháčková, R.: *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. ISBN 80-86008-98-3.
- Novotný, O., Zapletal, J.: *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 274.
- Novotný, O.: *Právní postavení žen v České republice*. Praha: Nadace Gender Studies, 1998, kapitola III. s. 29. ISBN 80-902367-1-5.
- Novotný, O. a kol.: *Trestní právo hmotné*. Praha: ASPI, 2003-2004. ISBN 80-7357-004-1, 80-86395-67-7.
- Prokop, M. a kol.: *Právní ochrana dětí a oběti domácího násilí*, Brno: Ekologický právní servis, 2000. ISBN 80-902570-8-9.
- Rok, M.: Kazuistika a zásady - Ochrana pro občanky (občana) v manželství. *Právník*,

1967, s. 186-194.

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon: komentář*. Praha : C.H. Beck, 2004, s. 656. ISBN 80-7179-896-7.

Vavroňová, M., Prokopová, Z.: *Domáci násilí - staré problémy, nová řešení?*. Sborník z konference pořádané organizacemi Friedrich-Ebert-Stiftung, ProFem a Rosa 26.11.200, Praha, s. 11.

Voňková, J., Huňková, M.: *Domáci násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2004. ISBN 80-239-2106-1.

Statistiky a informační materiály centra Rosa, proFem a Bílý kruh bezpečí.

Cappelli, M. A.: *I centri contro la violenza alle donne: Indagini in Emilia-Romagna*. Università degli Studi di Bologna, 1997.

Jemolo, A. C.: *Costume e diritto XVI-494*, Neri Pozza, 1968.

Rennari, F. M.: *Elementa Iuris Criminali*. Bologna, 1826.

Carrara, F.: *Programma del corso di diritto criminale (1857)*, Firenze, Cammeli, 1907.

Romito, P.: *La violenza di genere su donne minori, Un'introduzione*, Milano, FrancoAngeli, 2000.

DeSimone, G.: *Violenza. Dirittopenale*, in *Enciclopedia del diritto*, vol. XLVI, Milano, Giuffré, 1993.

Cendrelli, F. F.: *La violazione degli obblighi di assistenza familiare*, Padova, Cedam, 1999.

Sabbadini, L. L.: *Molestie e violenze sessuali*, In Istat, *Indagine mulriscopo sulla sicurezza dei cittadini*, 1997/1998.

Coppi, F.: *Maltrattamenti in famiglia*, Perugia, Pubbl. Facolta', 1979.

Pisapia, G. D.: *Maltrattamenti in famiglia verso fanciulli*, in *Digesto, disc. pen.*, vol. VII, 1993.

Materiály a statistiky centra Casa delle donne v Boloňi.

Internetové stránky:

www.dirittiumani.donne.aidos.it

www.radosa.com

www.nondasola.it

www.osservatorionazionalefamiglie.it

www.giudit.it

www.genderonline.cz

www.llp.cz

www.amnesty.cz

www.zenskaprava.ecn.cz

www.ok.cz

www.ipravnik.cz

www.zpravy.idnes.cz